VERDEDIGING DER CHRISTENEN DIE DOOPSGEZINDE GENAAMD WORDEN,

Beneffens

KORTE GRONDSTELLINGEN VAN HUN GELOVE EN LEERE,

DOOR

GALENUS ABRAHAMSZ,

kennis, en toeftemming, van andere fijner Mede-Leeraaren.

t'AMSTELDAM,

By de WED. P. ARENTZ, en C. VANDER SYS, Boekverkopers in de Beurs-ftraat, in de drie Raapen. 1699.

Nota.

Den Autheur kent geen van dese Exemplaren voor de sijne, als die by de Wed. P. Arentz. *en* C. vander Sijs *gedrukt, en door een van haar met desselfs naam getekend zijn.*

Cornelis vander Sijs

VERDEDIGING DER CHRISTENEN DIE DOOPSGEZINDE GENAAMD WORDEN.

De wijste der Koningen, die met een nauwkeurig ooge het beloop des weerelds, van na-by, beschouwt hadde; en door menigvuldige ervarenheid, in eigen persoon, overtuiglijk hadde geleerd, hoe gansch nietig en dwalig, alle toeleg der menschen is, die door 't genot van aardsche vermakelijkheden, tot waare rust en genoegen meenen te komen: breekt eindelijk uit in dese opmerkenswaardige woorden: *Ydelheid der ydelheden: het is al ydelheid!* Koning Salomons woorden,

 On-

Onder dese teld hy ook, met groot regt, het maken en lesen van veele boeken; seggende: *van veele boeken te maken is geen einde; en de veel lesens is vermoeying des vleeschs*, Prediker XII. ℣. 12.

Prediker XII. ℣. 12. breeder verklaard.

Dit seide *Hy* in een tijd, dat de Boekdrukkerye, na uitwijs der tijdgeschiedenissen, nog niet bekend, en de geschreven boeken weinig in getal waren; wat soude hy dan heden wel seggen, nu, naar verloop van so veel jaren, ja menigte van eeuwen, de begeerte tot schrijven in de menschen dermaten heeft toegenomen; en gevolglijk den oneindigen anwasch der boeken, door behulp der Druk-konst, tot so een onafmetelijken hoogte is opgeklommen, dat'er nog getal, nog mate van te vinden is!

So nogtans seker is, dat de waare gronden, en daar uit vloeijende eerste kundigheden, waar van alle nuttelijke wetenschappen, ongedwongen, en met gemak konnen

af-

afgeleid worden, weinige in getal zijn; en de rede der waarheid in ſig ſelven eenvoudig is.

Invoegen het ſo verre van daar is, datme door de veelheid der boeken gereeder tot de kennis der waarheid kan komen, datme in tegendeel kenlijk daar door opgehouden, en jammerlijk belet; en, 't geen te beklagen is, veeltijds in een onuitreddelijk doolhof, vol van allerlei kromme bywegen, geſtort word.

Het waar nog eenigermaten verſchoonlijker, indien dit alleen plaats hadde omtrent menſchelijke wetenſchappen, en in de ſaken des Godsdienſts niet meede was ingeſlopen; maar, 't geen ten uitterſten te beklagen is, dit ziel-nadeelige quaad, is, met een ſterken vloed, in alle Kerken en Scholen, ſodanig ingebroken, dat die eenvoudige waarheid der Chriſtelijke Godsdienſt, onder de opgeſtapelde hoopen, der mis-naamde Theologiſche Boeken,

genoegſaam verſtikt, en verplet ligt!

Immers is *het Boek der Boeken* (verſtaa het *Nieuwe Teſtament*, ofte *Verbond*, *van onſen Heere* JESUS CHRISTUS) door beſtiering, en geleide van de Opperſte Wijsheid, kortbondig, klaar en verſtaanbaar geſchreven; op dat het van een yder goedwillig menſche ſoude konnen geleſen en bevat worden: in welken opſigte den H. Euangeliſt Joannes, van den inhoud ſijns Euangeliums ſprekende, in 't laatſte van ſijn twintigſte Capittel, ſegt: *Deſe* (namelijk ſaken en *tekenen*) *zijn geſchreven, op dat gy geloovet, dat Jeſus is de Chriſtus, de Sone Gods: op dat gy geloovende, het leven hebbet in ſijn Naam.*

De ſonden, dieme haten en laten moet; de deugden en zedenpligten, dieme, om eeuwig zalig te worden, noodſakelijk betragten en doen moet, liggen open, en konnen gemakkelijk bevat worden,

van

van alle en een yder, die tot verſtandelijke jaren gekomen is.

Waar toe dan alle die Gloſſen en Commentarien, en die onnutte menigte van hairige en hatige diſputen? waarlijk, weinige wel-dooroeffende en ſtigtelijke Schrijvers uitgenomen, die eenvoudige Euangeliſche waarheden worden hier door genoegſaam op hairen en ſnaren geſteld, en die heilſame Chriſtelijke Leere tot een verwarde twiſt-konſt gemaakt!

Ymand ſal ſeggen, en niet geheel ſonder reden, ons tegenwerpen: ligt de ſaak ſo, en klaagt gy over de menigte der Boeken, hoe komt gy dan daar toe; dat gy 't getal ſelf ook helpt vermeerderen? en, daar de weereld ſo volgepropt is van boeken, ſelf dit boek in de weereld brengt? Tegenwerp hier uit ſpruitende,

Tot antwoord dient, datwe met deſe onſe ſtelling niet willen beweeren, dat allerlei maken van geſchriften ofte boeken, teſſens en Beantwoord.

in 't geheel ongeoorlofd, en sonder onderscheid schadelijk is.

Daar kan sig in de weereld gelegenheid opdoen, dat het nut, ja noodig is, sijn eigen gevoelen te verklaren; alsme sig sorgvuldig hoed van het sijne tot een regelmaat voor een ander te maken; als me die geene, die van ons in gevoelen verschillen, niet veroordeele, ofte met hatelijke gevolgen beswaare; alsme kort is en klaar; het wesendlijke van de Godsdienst, dat in weinig hoofdsaken bestaat, tragt te behouden; onnoodige twisteryen affsnijd en vermijd; en eendradig sijn redenen tot onderlinge broederlijke liefde, vrede, en Christelijke verdraagsaamheid, anwend?

Dit alles wel in agt genomen zijnde, oordeelen wy, datme na tijds gelegenheid, en voorval van saken, de pen nog wel nuttelijk, hoewel omsigtig en spaarsaam, kan op 't papier setten.

Wat ons angaat, wy hebben,

be-

behoudens de waarheid, getragt, ons ſelfs binnen deſe palen te houden; dog indienwe, in deſe onſe geringe verhandeling, ons ergens mogten hebben vergrepen, 't is niet met opſet en quaadwilliglijk, maar door onvoorſigtigheid en menſchelijke ſwakheid geſchied; daarwe vriendelijk verſoeken in verſchoond te zijn.

Belangende dan het ſchrijven, en uitgeven; van dit ons tegenwoordige *Tractaatje*; die het *oogmerk* en de *beweegredenen* van dit ons ondernemen wat nader ſal believen in te ſien, ſal, ſowe vertrouwen, ligtelijk konnen bevatten, dat ſulks niet geheel ſonder gewigtige oorſaken van ons gedaan word. Oogmerk des Autheurs, 't welk is te toonen

Ons voornaamſte *oogmerk* is, om klaar voor yders oogen te toonen,

I. *Dat de af-en opkomſt van de Chriſtenen, die in deſe Landen Menniſten, ofte Doopsgezinden,* I. Dat d'af-en opkomſt der Doopsge-

genaamd worden, ten tyde der jongste Reformatie; (omtrent den anvang van de laatst-voorgaande Eeuw van 1500 angeheven) *niet is geweest van de Munstersche Oproerlingen, ofte andere dergelyke onrustige en verbysterde menschen.*

finde Christenen niet van de Munstersche Oproerlingen te rekenen is.

Als mede II. *Dat hunne Leerpuncten, waar inse kennelykst van andere gezindheden onder de Christgelovige, verschillen, niet nieuw en opgeraapt zyn; maar met de gevoelens en leere der Oudvaders, en andere geoeffende en vermaarde Mannen, omtrent, en in onse eeuwe, seer wel over-een-komen.*

II. Dat hunne Leerpuncten niet nieuw en opgeraapt zijn, maar met de gevoelens der Oudvaderen &c. overeenkomen.

Gelijk wy sulks, door authentijke, ofte eigen geloofwaardige bewijs-stukken, uit hun eigen Schriften ontleend, in gevolg sullen

len tragten te betoonen; en wijders door eenige KORTE GRONDSTELLINGEN, agter dit Tractaatje in 't byſonder gevoegd, *hun Gelove* en hedendaagſe *Leere*, voor de weereld bloot te leggen.

'T Welk wat onderſcheidentlijker word verklaard.

't Welk niemand nogtans alſo gelieve te verſtaan, als of we hier onder de woorden van *Gelove* en *Leere* het gevoelen van alle, en een yder, betrokken, die de naam van *Doopsgezinde* dragen, geenſins. Wy ſpreken eigentlijk van die Doopsgezinde Gemeentens, waar in wy verkeeren en leeraaren; die het minſte gedeelte niet uitmaken, en alle de andere, van die naam, gaarn, onder Chriſtelijke verdraagſaamheid, in liefde willen ontfangen en annemen.

Beweeg-redenen tot dit ſchrijven.

Wat wijders de *beweeg-redenen* betreft, waar door wy tot dit ſchrijven bewogen zijn, deſe zijn voornamelijk twee in getal:

A. Om dat de tijds gelegenheid

A. Dat den tegenwoordigen toeſtand der ſaken, en de gelegenheid

heid wel een beknopt vertoog van de Leere der Doopsgezinden afvordert.

heid der eeuwe, in welke wy leven, wel ſchijnen te eiſſchen, dat beneffens de Schriften, die reeds van de onſe (meeſt by wijſe van verweering) zijn uitgegeven, een *beknopt ontwerp* werde in 't ligt gebragt; waar in de *Leere*, ſodanig die heden ten dage onder ons, als geſegt is, in 't algemeen geloofd en geleerd word, *theticè* ofte ſtellender wijſe, werde voor oogen geſteld; en te gelijk in 't kort, een ſchetz vertoond werde van ons inſigt, omtrent en over de Leerpunćten, daar de hedendaagſche verſchillende Chriſtenheid ſig, in 't algemeen, mede beſig houd.

Te meer, om dat na ſodanigen uitdrukſel, der *Doopsgezinde* Leere, verſcheide nauwkeurige, geoeffende, en ſo 't ons toeſcheen, welmeenende vrome luiden, ſo inboorlingen, als vreemdelingen, ſelfs ook hooge Stands-perſonen, ons menigmaal plegen te vragen.

B. Om dat die de

B. De tweede *beweeg-reden*, die ons

ons hier toe merkelijk anpord, is, om dat die gene, die, onder den naam van onse gezindheid, in de weereld doorgaan, het ongeluk hebben, van uittermaten slegt, by de meeste Historie-schrijvers te boek te staan, dewelke, het zy door onmaat van menschelijke driften, ofte gebrek van behoorlijk ondersoek, en daar uit vloeijende diepe onkunde, volgens de rouwheid van dien tijd, seer qualijk hebben geoordeeld van onse toestand en saken.

naam van Mennisten dragen, het ongeluk hebben van slegt by veele Historie-schrijvers te boek te staan.

Daar niet weinig toe geholpen heeft het al te eenzijdig en hevig schrijven van die gene, die sig bemoeid hebben de Leere en Schriften, van sommige onder ons, met een liefdelose penne te bestrijden, en met seer hatelijke gevolgen te beswaren.

Gevoed door eensijdige liefdeloosheid der bestrijders.

Waar by komende, datme den opstand en swermerye, der wederspannige Boeren in *Swaben*, en elders in *Duitsland*, en in 't byson-

En een verkeerde opgevatte opinie van dit volk.

der

der den ſchandelijken handel der *Munſterſche Oproerlingen*, en verbijſterde Geeſtdrijvers binnen *Amſteldam*, op rekening van het weerlooſe volk der *Doopsgezinden*, in 't algemeen verkeerdelijk geſteld heeft: ſoo heeft dit geen geringen indruk van afkeerigheid gegeven in de gemoederen van ſodanige menſchen, die, of al te ligtgelovig, of door afgelegenheid van plaatſen, onkundig waren van ons leven, gedrag en gevoelen.

Sware vervolgingen hier uit ontſtaan.

De beklagelijke uitwerkſelen van ſware vervolgingen, die hier uit op verſcheide tijden, zijn voortgekomen, zijn maar al te overvloedig en genoegſaam bekend, den genen, die in de Tijd-geſchiedeniſſen ervaren zijn; welke zedert den jongſten anhef der Reformatie in *Duitsland* en de *Nederlanden*, in den jare 1517, en gevolglijk, zijn voorgevallen.

En wel önlangs in Guliker-

Een klaar en levendig voorbeeld ('t geen ons ook byſonder tot dit ſchrij-

ſchrijven heeft opgewekt,) heeft-men daar van onlangs geſien, in het naburig *Hartogdom van Gulik*, in 't geen aldaar tuſſchen den 14 en 15 Julius 1694, is voorgevallen; alwaarme, onder voorwendſel van oude *Keiſerlyke Placcaten* en *Ryks-Conſtitutien*, (die ter oorſaak van de bovengemelde Oproerlingen, al in den jare van 1529, 1534 en 1535 &c. op de Rijksdagen binnen *Spiers*, *Worms* en *Augsburg*, zijn beraamd en in 't ligt gegeven,) onſe Geloofsgenoten, die in het *Graafſchap Reyd* woonden, als een volk van een ſchadelijk en onverdragelijk gevoelen, niet alleen onvoorſiens, en ſonder voorgaande waarſchouwing, by nagt en ontijd, met een yſſelijk gebaar, gewapender hand heeft overvallen; en van alle hunne meubilen en goederen geweldiglijk beroofd; nemaar ook, mannen, vrouwen en kinderen, ſonder onderſcheid, gevangen en gebonden, met

land, in 't Graafſchap Reyd.

met de uitterste wreedheid, weggesleept, en gevolgelijk in naare gevangenissen heeft opgeslooten: daarme haar, van alle menschelijke anspraak en troost beroofd zijnde, onder seer harde bedreigingen, meermalen heeft angeseid; datse, agtervolgens de *Keiserlijke Placcaten*, lijf en goed verbeurd hadden: wijl datse haar hadden verstout, om aldaar op den Rijksbodem te woonen: tot datmen eindeling, naar vele harde en onmenschelijke mishandelingen, haar tot rantsoen, somen voorgaf, van hun leven, een swaare summa geld heeft afgeparst, en ten lande heeft uytgedreven.

Gegrond op het voorwendsel van oude Keiserlijke Placcaten.

Dit alles, so boven geseid is, wierd gebouwt op het voorwendsel van die veroude *Placcaten*, dewelke tegens voorgemelde oproerige menschen, voor meer als 150 jaren, waren uitgegeven; met welker dwalende gevoelen, en landverderffelijk bedrijf, dit weerloos volk,

volk, nog wy, geen de minſte gemeenſchap hebben.

Gelijk ook ſijn *Keurvorſtelijke Doorluchtigheid* van de *Pfaltz*, te vooren door quaden raad misleid geweeſt zijnde, tegenwoordig tot ſagter gedagten, over deſe ſijne mishandelde onderdanen, is gekomen; na dat *Hy* van hun gevoelen en gedrag beter onderrigt zijnde, tot kennis is gekomen, datſe met die ſoort van oproerige en verbijſterde menſchen, tegen welke voorgemelde oude *Placcaten* lagen; ganſch geen gemeenſchap hadden.

Soo veel vermogt te vooren, ten beſten genomen, de onkunde van onſen tegenwoordigen toeſtand in Leer en leven! toen ſig de graatige begeerte, om agter ſijns naaſtens goederen te komen (met welke die quade raadgevers kennelijk bevangen waren) ſig met het dekſel van Religie bekleede!

Om welk gevaarlijk voor-oordeel, ſoo veel mogelijk is, uit de Hoe noodſakelijk uit

b har-

dien hoofde dese verdediging is. harten van onpartijdige redelijke menschen weg te nemen (want wie sal de partijdige en onredelijke oit genoeg doen?) hebben wy dan, gelijk gesegt is, geagt niet ondienstig te sullen zijn, datwe

I. Ten ansien van D'AF-EN OPKOMST DER WEERELOOSE DOOPSGEZINDEN. hier kortelijk VAN DE OPKOMST, VOORTGANG EN VORDER TOESTAND, DER WEERLOOSE DOOPSGEZINDEN, voor-af een weinig breeder spreken.

Om 't welk na vereisch te doen, so sullenwe het beloop der *CHRISTEN-KERK* wat hooger dienen op te halen.

Beloop der Christen-kerk wat hooger op gehaald. De staat der *eersteling Christenkerk*, was dan in haar opkomst en eerste beginselen gansch heerlijk en Goddelijk! toense vast *gebouwt op het fundament der Apostelen en Propheten, waar van* JESUS CHRISTUS *den uitersten hoeksteen is*, in waarheid

Die in haar opkomst heerlijk en Goddelijk was. en liefde bloeide! en van haar met

regt

regt getuigt wierd, dat de Heilige menigte, waar uit sy bestond, gesamentlijk was *een harte en een ziele*!

De overblijffels van dese so heilige en heilsame gestalte, hoewel door tusschen-komende nevelen van misverstanden, en verkoeling in Heilige werken, van tijd tot tijd, al merkelijk verduistered, wierden in de drie eerste eeuwen nog kennelijk bespeurd: so lang namelijk, als het Christen-volk onder het kruis van vervolging en verdrukking levende, als een *lely* bloeide *onder de doornen*, en geen heul en toevlugt vond onder de schaduwe der aardsche Mogentheden.

Over blijffels hier van noch in de drie eerste eeuwen bespeurd.

Maar na verloop van die drie eerste honderd jaren, toen Keiser *Constantijn*, als 't waar, tot de Christelijke Godsdienst overging; en te gelijk met hem de weereld in de Kerk indrong; en dat dien eersten en Goddelijken yver in de harten merkelijk verslapte, en met vermindering van de Goddelijke liefde,

Maar onder Constantijn seer in dien opsigte verminderd.

de, de liefde tot de weereld, en de weereldlijke gemakken, kragtelijk toenam; als de ampten van swarigheid veranderden in ampten van ansien, eere, en tijdelijke profijten; Toen heeft de menschelijke Authoriteit en schadelijke Kerkvoogdye, die te voren al heimelijk hadde beginnen in te sluipen, te gelijk het hoofd magtig op gesteken; en gestijfd door de Keiserlijke Agtbaarheid, Concilien en Synoden an te stellen, menschelijke wetten en regelen te maken, en de conscientien en gemoederen der menschen an deselve met geweld te binden.

't Welk nader en met nadruk word angewesen.

Dus wierd die suivere en eenvoudige leere, door menschelijke uitvindingen en overleveringen beswalkt; de vierige liefde tot God, en den naasten, het uiteinde van alle Goddelijke geboden, meerendeel uitgedoofd; de geregtigheid week, de wraakelose lijdsaamheid, die in voorige tijden 't geweld der Ty-

Tyrannen ſo kloekmoedelijk niet alleen verduurd, maar genoegſaam verbroken en overwonnen hadde, verkeerde (ô jammer!) in een feitelijke tegenſtand; om door uitterlijke wapens te wederſtaan, en te dwingen, dieme te vooren door geduldig en onſchuldig lijden, en overtuiggelijk bewijs van goede werken, tot de kenniſſe en anneming der Chriſtelijke waarheid, bewogen en getrokken hadde.

In 't *Ooſten* ging dit alles dapper in ſwang, en ſloeg haaſt kragtiger over tot het *Weſten*, daar het al lang te vooren, onder de Biſſchoppen van *Rome*, gedurende de Regering der Heidenſche *Roomſche Keiſers*, ſijn beginſel genomen hadde.

Hoe dit verval van 't Ooſten tot het Weſten overſloeg.

Tot dat de *Roomſche Kerkvoogden* van die tijd, door de mildheid en toegevelijkheid der ſoo genaamde *Chriſten Keiſers*, van dag tot dag in bezit van Landen, in tijdelijke rijkdommen en geſag toenemende,

 ten

ten laatſten ſoo hoog opſteigerden, datſe de ſtoutheid namen, van haar tot Opperhoofden der gehele Chriſten Kerke, ſelfs in kragtige weder-ſtribbeling van die van 't *Ooſten*, en ook ſommige Kerken in het *Weſten*, onbeſchaamtelijk op te werpen.

Alwaar de eertijds verdrukte ſelfs naderhand verdrukkers wierden.

Van die tijd af wierden vervolgers en verdrukkers, die gene, die te vooren, ſo lang ſy klein waren, en het loffelijk voetſpoor des *Werelosen* Lams navolgden, onder het ſwaare, dog heilſame jok, der Heidenſche Vervolgers geſugt hadden.

En Gods Woord door menſchelijke inſettingen niet weinig wierd beſwalkt.

Het heilige Woord Gods, de eenige regelmate des geloofs en der beleving, ter zijden geſchoven zijnde, braken de menſchelijke inſettingen en bygelovigheden, met kragt, in volle vloed in de Chriſtelijke Gemeente in; en wierd nu niet langer het bedrijf der genaamde en gewaande Chriſtenen, na het voorbeeld der geſonde woorden, maar de heilige, heilſame en Hemelſche Leere van onſen Heere

JESUS

JESUS CHRISTUS, geſchoeid, op en na de leeſt van de vervloeide en verdorvene zeden, der gener, die onder het voorwendſel van Chriſtelijke nedrigheid, hun eigen eere, anſien, weereldſche gemakken en wellusten beoogden.

Was ergens iemand van edeler en deugdelijker inborſt, die het verderffelijk quaad onderſtond te ontdekken; en ſig, het zy by monde ofte geſchrifte, daar eenigſins tegenſtelde, die wierd anſtonds verjaagt, gebannen, ofte wreedelijk ter dood gebragt.

Dit duurde vele eeuwen agter den anderen, met ſo grooten anwaſch van domme onwetenheid, dikke duiſterniſſen in ſaken des Godsdienſts, onmatige vermenigvuldiging van grove bygelovigheden, en reukeloſe woeſtheid in leven en zeden, dat'er nauwlijks iets, als de beſwalkte naam van een Chriſten-Kerk, overbleef.

Waar uit groote onwetenheid en grove bygelovigheden ontſtonden.

Zijnde voor geen gering wonder-

Hoewel de Boe-

kendes O. en N. T. tot grote verwondering, ongeschonden zijn gebleven.

derteiken, en een klaar blijk van de Goddelijke voorsienigheid te houden, dat, in 't midden van alle dese bijstere uitsporigheden, de *Boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds* ongeschonden zijn overgebleven!

En eenige Vroomen van tijd tot tijd de verdrukte waarheid getuigenis gaven.

Dog hoe groot en swaar dit verval was, so bleef echter *het vaste fundament Gods* onbeweeglijk *staan*; *hebbende desen zegel: De Heere kend de gene, die sijne zijn*; en gelijk'er nog vele wierden gevonden, die *de knieën voor Baal niet gebogen hadden*; so deden sig van tijd tot tijd nog al eenige vrome menschen op, die haar niet ontsagen de verdrukte waarheid getuigenis te geven, en sig vrymoedelijk, met gevaar van lijf en leven, tegens de ingeslopene dwalingen te kanten.

Waar onder de Waldensen met regt geteld worden.

Onder dese, om vele andere voorby te gaan, mogen met regt geteld worden, die de naam droegen van *Waldensen*: welker gevoelen, omtrent de saken des Godsdiensts, onlangs, met meerder sekerheid,

kerheid, is aan den dag gekomen, door de naarstigheid van *Philippus van Limborch*, tegenwoordig hier binnen de stad Amsterdam vermaard Professor in de Theologie, onder de Remonstranten.

Dewelke, hebbende het geluk gehad, van, door een liefhebber der waarheid, een seer oud boek te bekomen, 't welk op Pergament met de hand is beschreven (onder sodanige *abbreviaturen*, ofte verkorte wijsen van schrijven, dat het heel beswaarlijk kan gelesen worden) heeft met groote vlijt, den sin der woorden nagevorscht, open geleid, en agter sijn onlangs uitgegevene geleerde *Historie der Inquisitie*, gevoegd, en an de weereld bekend gemaakt.

Welker gevoelen van Ph. van Limborch uit een authentijk stuk onlangs naderis voorgesteld.

Een waardig en seldsaam werk! blijkende uit alle omstandigheden een *authentijk* boek te zijn; 't geen wel eer, voor aan in de eeuwe van 1300, onder die van de *Inquisitie* van de stad *Tholouse* in Vrankrijk,

met de naam van *Liber Sententiarum*, ofte *Boek der Vonnissen*, berust heeft.

Men vind in 't selve seer veele *Sententien*, die over de genaamde *Waldensen* zijn uitgesproken; beneffens een breed verhaal van hunne gevoelens, omtrent de saken des Christelijken Godsdiensts: welke alle onderscheidentlijk, van bovengemelden Professor, ingesien en overwogen zijnde, geeft hy hier van dit anmerkenswaardige getuigenis:

Histor. Inquis. lib. I. cap. VIII. pag. 37.

Speciatim Valdenses videntur homines fuisse simplicioris vitæ & judicii, rudes & inexercitati: & si dogmata & instituta ipsorum benè & sine præjudicio examinentur, dicendum videtur, inter omnes, quæ hodie sunt, Christianorum sectas, nullam majorem cum ipsis habere Convenientiam, quam illam, quæ Mennonitarum vocatur.

Na sijn oordeel komen de

DAT IS "In 't bysonder schijnen "de *Waldensen* menschen geweest te

„te zijn van een eenvoudiger le-
„ven en oordeel; grof (*van ver-*
„*stand*) en ongeoeffend; en indien
„hunne Leerstukken en instellin-
„gen, wel en sonder vooroordeel
„ondersogt worden, so schijnen sy,
„onder alle gedeeltheden der Chri-
„stenen, die hedensdaags gevon-
„den worden, met geene der selve
„grooter over-een-koming te heb-
„ben, als met die, dewelke *Men-*
„*nisten* genaamd worden.

Waldensen met de genaamde Mennisten het naast over een.

Dese lieden, namelijk de *Waldensen* (van welke in de Kerkelijke Historien al in de Eeuwe van 1100 word gewag gemaakt) leefden onder seer sware vervolgingen, die haar van de Pausen van *Rome*, ende der selver anhangers wierden angedaan: weshalven sy hen genoodsaakt vonden, om sig van omtrent *Tholouse*, en *Lions* in Vrankrijk, daar hunne eerste opkomst was, wijd-en zijds in andere Landen te verspreiden; en, onder andere Landschappen, ook in de Provincie

Welke Waldensen om de harde vervolgingen haar van Tholouse en Lions na Vlaanderer en elders hebben begeven.

vincie van *Vlaander* heimelijk ter neder te ſetten, waar van in de Kerkelijke Hiſtorien klaare blijken worden gevonden; en onder andere te ſien is in ſeker Tractaat, tot *Antwerpen* gedrukt, by Hieronymus Verduſſen, in 't jaar 1591, met Privilegie van den *Koning van Spanje*, en Approbatie van den Superieur; alwaar op het jaar 1182, letter E. aldus ſtaat: *Omtrent dit jaar zijn in Vlaanderen, door bevel van den Grave Philips van Elſaten, ter dood gebragt vele Ketters, die, behalven vele dwalingen, veragten het Doopſel der Kinderen; dat heilige Sacrament des Autaars, ende dat Chriſtelijke Sacrificie der Miſſe.*

In welk Vlaander ſig verſcheide opdeden, die den bejaarden Doop voor, en

En ſtaat wel an te merken, dat omtrent de beginſelen der Reformatie, ſig ſeer vele menſchen in *Vlaander* hebben opgedaan; die, om datſe den *Doop* der jonge onmondige Kinderen wederſpraken, en de bejaarde menſchen alleen, op hun voorgaande

gaande gelove, en fond-rouwige bekeering doopten, *Anabaptiſten*, ofte Wederdoopers, zijn genaamd: tot welke ſig wanneer daar na *Menno Simonsz*, een Roomſch Prieſter in Vriesland, in het jaar 1536 voegde, ſy van hem de naam van *Mennoniten* ofte *Menniſten* hebben gekregen.

de Kinder-doop tegenſpraken, waar van ſy Anabaptiſten genaamd wierden. By welke ſich Menno Simonſz gevoegt heeft, en daar uit de naam van Mennoniten is ontſtaan.

Invoegen ſeer waarſchijnlijk is, dat de Provincie van *Vlaander* ſo grooten getal van ſodanige menſchen heeft uitgeleverd, om dat aldaar, en in het nabuurige Walsland, vele nakomelingen van de oude *Waldenſen* hebben gewoond; die in ſtilte en heimelijk de gronden van hunne Voorouders waren toegedaan, (gelijk dan nog by onſe tijden, binnen *Leiden*, in de Walſche Tale, onder die van onſe geſintheid, is gepredikt) en gevolglijk, dat de Reformatie anbrekende, en ſy wat lucht ſcheppende, ſo grooten menigte van fraije menſchen, uit dien oort zijn voortgekomen;

Die uit Vlaander ten tijde van Duc d'Alva verdreven zijnde, in Holland &c. sig neder-setteden.

komen; die daar na, in grooten getale, door de komste van *Duc d'Alva*, en sijne schrikkelijke vervolgingen, in andere landen verdreven zijnde, sig in de Provincien van *Holland*, *Zeeland*, *Vriesland*, enz. hebben ter neder geset; toen, onder de vaderlijke en sagte Regering, van de *Heeren Staten*, en het wijse beleid van *Prins Wilhem* den I, Hooglofselijker Gedagtenis, de saken onser Republijk sig begonden op een vaster voet te setten.

Behalven dat sig in 't begin der Reformatie verscheide vroome menschen in Duitsland hebben opgedaan.

Behalven dat sig met den anbreek der *Reformatie* in *Duitsland*, (zedert *Martinus Luther* in 't jaar 1517 sig tegens de misbruiken der Roomsche Kerk opentlijk begon te kanten; en dat niet lang daar na, de H. Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds, in de Duitsche Tale overgeset, den gemeenen man in de hand quamen) veele vrome menschen, sig so in *Hoog-Duitsland* als in de *Nederlanden* hebben opgedaan; die met groote graagte

de

de H. Schriften hebben gelesen; en gevolglijk met een standvastig voornemen des harten, die Leere, dewelke nog heden onder ons, ten voornaamsten geleerd word, zijn toegevallen; en, ten koste van hun dierbaar leven, met hun bloed hebben versegeld: waar van in het *Martelaars-boek der Doopsgezinden*, al vroeg, omtrent de jaren 1524 en 1525 &c. seer anmerkenswaardige voorbeelden worden gevonden.

Die deselve Leere &c. met haar bloed hebben versegeld.

Uit boven gemelde, en haars gelijke, eerlijke en vroome Voorouders, zijn dan, by gevolg, die gene gesproten, die sig in dese Vereenigde Landen, onder een sagter Regering hebbende begeven, onder het gemeen, de naam van *Mennisten* dragen; en niet uit die *Hoogduitsche* en *Munstersche Oproerlingen*, daarse gansch geen gemeenschap mede hebben, en voor welkers opstand, sy in dese Landen al in wesen waren.

Waaruit de soo genaamde Mennisten in dese Nederlanden zijn gesproten

Eras-

Loffelijk getuigenis den Doopsgezinden gegeven van Erasmus.

Erasmus van Rotterdam (wiens geheugenisse by alle liefhebbers van gematigde Godsdienstigheid dierbaar, en ten ansien van sijn dooroeffende geleerdheid, door de geheele weereld hooglijk geroemd is, leefde in die tijd, op welke die groote veranderingen eerst opquamen; en te gelijk by gelegenheid van de selve, veelerlei oproeren, ongeregeltheden en muiteryen, onder voorwendsel van Godsdienst en Vrijheid, onder de volkeren ontstonden; waar voor hy ook ernstelijk sijn tijd-en landgenoten waarschouwde) geeft van dese so genaamde vreedsame *Wederdoopers* sijnes tijds, dit gedenkwaardige getuigenis; in een vollédigen brief, door hem an de Broeders van *Nederland* en *Oost-Vriesland* geschreven.

Erasm. Epist. impr. Londini Ao. 1642 *Pag.* 2098.

Miris modis urgent, ne hæretici trucidentur; quum ipsi ANABAPTISTAS *plectant Capite, qui multò paucioribus articulis damnati sunt;*

&

& in ſuo ſodalitio plurimos habere dicuntur, qui à perditiſſimâ vitâ, ad emendatiſſimam ſe converterint; utcunque delirant in opinionibus; nec ullas Eccleſias, aut Vrbes occuparunt; nec ſe fœderibus communierunt adverſus vim Principum; nec quenquam ſuâ ditione, aut facultatibus, ejecerunt.

DAT IS: "Sy dringen (hy ſiet inſonderheid op die van Zurig en andere plaatſen in Switſerland) op „ wonderlijke wijſen daar op, dat „ men de Ketteren niet behoord te „ dooden; daarſe nogtans de WE- „ DERDOOPERS dooden, die in „ veel minder artikelen als ſy, ver- „ oordeeld zijn, en van welke ge- „ ſegt word, datſe onder haar ge- „ ſelſchap ſeer veele menſchen heb- „ ben, die ſig van een ſeer ſlordig „ leven, tot een ganſch deugdſaa- „ men wandel hebben bekeerd; „ ſchoonſe in (ſommige) ſaken het „ gevoelen rakende, dwalen: nog- „ tans hebben zy geen Kerken ofte

„Steden met geweld ingenomen, „nogte haar door onderlinge ver- „bintenissen sterk gemaakt tegens „het geweld der Prinçen ofte O- „verheden; nogte hebben iemand „uit sijn land of goederen verdre- „ven.

Dit getuigt dien onpartijdigen geleerden Hollander van de *Doops-gezinden*, die omtrent en in sijnen tijd leefden; en met groote lijd-saamheid, als *Weereloose* Schapen, de harde en sware vervolgingen, niet alleen van de Roomsche, maar selfs ook van sommige Onroom-schen, vromelijk uitstonden.

Hoe vreedsaam en onderwerpe-lijk sy haar, tot op dese tijden, onder hunne bescheidene Overhe-den, buiten en binnen dese Lan-den, hebben gedragen, daar van durven wy ons, sonder roem ge-sproken, seer wel op het getuige-nis van onse Hooge Overheden, en Mede-burgers in 't algemeen, beroepen.

Den

Den naarstigen *Franciscus Ridderus*, die, voor weinig jaren, het Predik-ampt binnen *Rotterdam*, onder die sig *Gereformeerde* noemen, met goeden lof heeft bediend; geeft van *Menno* en de *Doopsgezinden* in dese Landen, dit getuigenis: Van Franc. Ridderus.

MENNO *was so een eerlyk vroom man; dat den Cardinaal Hosius self niet alleen dit van hem getuigt heeft:* HY SCHEEN GELEERDER TE ZYN DAN ANDERE DOOPERS: *Maar ook dit,* MENNO SPRAK EN LEERDE MET EEN EENVOUDIG EN OPREGT HARTE, NA DAT HY HET UIT DE SCHRIFT GELEERD HADDE: HY ONDERWEESZE TROUWELYK, VOLGENS ZYN MEININGE, DIE BEGEERIG WAREN NA HAAR ZALIGHEID: *De tijd op welke* MENNO *tot den Wederdoop quam; was wel even toen, wanneer die Munstersche Oproer uitberstede; maar ook toonde hy, dat hy dien snooden oproer versoeide; en stelde sig daar dapper tegen.*

So zijn ook de Doopsgezinde *in*

Ridd. Hiſtor. Doop en Avondmaal pag. 698. *Holland altijd geweeſt ſtille, eerlijke en vreedſame Lieden: In en naar den Munſterſchen Oproer zijn door die haar Wederdoopers noemden, te Amſterdam, en elders in Nederland, booſe oproeren verwekt geweeſt; dog die lieden quamen van buiten: immers men moet daar mede alle* DOOPSGEZINDEN *niet ſoeken ſwart te maken.*

Van Arn. Poelenburg. Op gelijke wijſe ſpreekt ook *Arnoldus Poelenburg*, wel eer geleerd Profeſſor onder de *Remonſtranten*, binnen *Amſterdam*. Epiſt. praeſt. Viror. pag. 894. *Principio noſti, quales ſint* MENNONITÆ; *non homines fanatici, nec turbulenti, ut olim Monaſterienſes illi, & hodie in Anglia nonnulli; ſed fideles, probi, moderati; qui Scripturas ſacras & fide ſincerâ amplectuntur, & omni opere bono, quantum judicare licet, adimplere conantur.*

DAT IS: "Voor eerſt weet "gy, hoedanige lieden de MENNONITEN zijn, geen menſchen, "die

„ die aan de Geestdrijvery vast zijn,
„ noch oproerige, gelijk eertijds
„ die Munstersche waren, en he-
„ den in Engeland noch eenige ge-
„ vonden worden; maar getrouwe,
„ vroome, gematigde in het ver-
„ stand; die de H. Schriften en
„ met een opregt gelove omhelsen,
„ en door allerlei goede werken, so
„ veel men kan oordelen, tragten
„ te vervullen.

En konnen wy by dese gelegenheid, met stilswijgen niet voorby gaan het loffelijk getuigenis, 't welk SYN KONINGLYKE MAJESTEIT VAN GROOT-BRITTANJE WILHELM DE III, volgens sijn angeboren en gewoonlijken aart van gematigtheid, in saken van den Godsdienst, ten opsigt van de *Doopsgezinden* in 't algemeen, heeft believen te geven, in sekeren brief, nu onlangs in den jare 1694, an den Heere *Keurvorst van de Pfaltz*, by gelegenheid van boven verhaalde vervolging,

geschreven, luidende in de Fransche taal, waar inse geschreven is, van woord tot woord, als volgt:

MON FRERE,

Brief van den Koning van Engeland an de Keurvorst van de Pfaltz in haar faveur geschreven.

La charité, avec laquelle je suis porté envers tous les Chrétiens; & les representations qui m'ont esté faites des mauvais traittements, que de certains PROTESTANTS, *appellez* MENNONITES, *viennent de souffrir dans vostre* PAÏS DE JULIERS, *m'obligent d'interceder pour eux aupres de Vous; afin que vous trouviez bon de vous faire donner des informations precises, & exactes, des procedures violentes, dont on s'est servi contre eux; dont je m'asseure, que vous serez fort sensiblement touché, à l'egard de leur innocence, & donnerez vos ordres à ce, qu'ils soient exemptez de la punition, dont ils sont me-*

menacez: & remis dans la jouiſſance entiere de leurs biens & effets. Je me ſuis d'autant plus facilement engagé à cette intervention, par les aſſurances, qu'on m'a toujours données de l'eſprit ſoumis, & pacifique, de ces gens; qui ſe comportent avec une reſignation, & obeïſſance parfaite, envers leurs Superieurs; menant une vie pacifique & laborieuſe, & contribuant volontiers aux charges de l'Eſtat, & du Païs, où ils demeurent: auquel ils ſe rendent utiles, par leur induſtrie, & travail. C'eſt par ces conſiderations, que je ne leur ay pu refuſer cette recommandation de leurs perſonnes & interêts, m'aſſurant, que vous les jugerez dignes de vôtre protection; & qu'ils meriteront par des preuves d'une fidelité inviolable, qu'ils Vous doivent, les marques de Voſtre bonté, & clemence; que Je reconnoitray dans de pareilles occaſions, où Je pour-

ray Vous temoigner combien Je suis

Mon Frere,

Vostre tres affectionné Frere

WILLIAM R.

Au Camp de *Mont S. André.* ce 11. Aout 1694.

L'addresse

A Mon Frere L'ELECTEUR PALATIN.

MON FRERE.

Vertaling van de eerste brief.

De liefde, die ik alle Christenen toedraag, en de vertoogen die my gedaan zijn, van de mishandelingen, welke sekere PROTESTANTEN, genaamd MENNONITEN, in Uw *Land van Gulik* komen te lijden, verpligten my, om by UE. haar voorspraak te zijn; op dat Gy moogt goedvinden

vinden nauwkeurig en net berigt aan UE te laten doen, van de geweldige proceduren daarmen ſig tegen haar van heeft bediend; van welke ik my verſekere, dat Gy, in opſigt van haar onnoſelheid, ſeer gevoelig geraakt ſult zijn; en Uwe beveelen ſult geven, om haar te bevrijden van de ſtraffen, waar mede ſy gedreigd worden; en haar te herſtellen in 't volkomen beſit van hare goederen en effecten: Ik heb my te ligter tot deſe voorſpraak ingelaten, door de verſekeringen, diemen my altijd gedaan heeft, van de onderdanige en vreedſame geeſt *deſer Lieden*, die ſig met een volkomen onderwerping en gehoorſaamheid tegen haar Overheden dragen; leidende een vreedſaam en arbeidſaam leven; en gewillig betalende tot de laſten van den Staat, en 't Land, daarſe woonen; an welke ſy ſig nuttelijk maken, door haar neerſtigheid en arbeid. Uit den hoofde van die conſideratien,

heb ik dese recommandatie voor haar persoonen en belangen haar niet konnen weigeren; my versekerende, dat Gy haar Uwe bescherming waardig sult agten; en dat sy, door blijken van een ongekreukte getrouwheid, diese UE. schuldig zijn, tekenen van Uw goedheid en sagtmoedigheid sullen verdienen: 't geen IK, in gelijke gelegenheden, sal erkennen; in welke ik aan UE sal konnen betuigen hoe seer ik ben,

Mon Frere,

Uwe toegenegenste Broeder

WILLIAM R.

In 't Leger tot *Mont St. André*, desen 11. Aug. 1694.

Het opschrift was

Aan Mon Frere den KEURVORST VANDE PFALTZ.

Waar

Waar op, by gelegenheid, dat de ſaken der verdrevene *Doopsgezinden* niet ſpoedig wierden voortgeſet, het ſijn Hoog-gedagte *Majeſteit* goedertierentlijk geliefd heeft, nog een tweede Brief an ſijn *Doorlugtigheid van de Pfaltz* te laten afgaan; die, in de Latijnſche tale ontworpen zijnde, aldus van woord tot woord luidde:

GUILIELMUS TERTIUS, *DEI gratia*, Angliæ, Scotiæ, Franciæ, & Hiberniæ, REX, *Fidei Defenſor*,

Tweede Brief van Hoog-gedagte MAJESTEIT over deſelve materie.

Sereniſſimo Principi, Domino JOHANNI WILHELMO, *Comiti Palatino ad Rhenum*, Noſtro Amico, & Conſanguineo Chariſſimo &c. Salutem!

S*ereniſſime Princeps, Conſanguinee & Amice Chariſſime*,

Celſitudinis *veſtræ* Electoralis *declarationem, rogatu noſtro, Domino*

mino Baroni de Kintsky, *in solatium* Protestantium Mennonitarum 24 *die Aprilis ultimæ elapsi factam, nobis gratam fuisse, acceptamque non possumus hisce non testari; flagitamus insuper* Celsitudinem *vestram* Electoralem, *uti pro Autoritate sua velit, ut declaratio super memorata effectum suum, in omnibus & singulis articulis sortiatur; quo nempe facta sit restitutio omnium, quæ amiserint, rerum, fortunarum, & fundorum; utque eorundem* Mennonitarum *creditoribus satisfiat: Quod cum nobis accidit gratissimum, tum* Celsitudini *vestræ* Electorali, *qua paria vicissim officia referre possumus, nullam prætermittemus occasionem. &c. &c.*

De cætero Celsitudinem *Vestram* Electoralem *DEI Opt. Max. tutelæ, sincero animi affectu commendamus.*

Dabantur in castris nostris, de Cockleberg 14 *die Julii, Anno Domi-*

Domini 1697, *Regnique Nostri Nono.*

Celsnis Vræ Electlis.

Bonus Frater, & Cognatus

GUILIELMUS R.

q. BLATWAYT.

Superscriptio erat

Ad ELECTOREM PALATINUM.

WILHELM DE DERDE, door GODS genade, *Koning* van *Engeland*, *Schotland*, *Vrankryk*, en *Yerland*, Beschermer des Geloofs, De twede Brief insgelijks overgeset.

An den Doorlugtigsten Prince, den Heer JOHAN WILHELM, Pfaltz Graaf *an den Rhyn*, *Onsen seer Geliefden Vriend, en Bloedverwant, Welvaren!*

Doorluchtigsten Prince, seer geliefden Bloed-verwant, en Vriend, Wy

Wy konnen niet nalaten by desen te getuigen, dat de verklaring van Uwe *Keurvorstelijke Hoogheid*, op ons versoek, an den Heere *Baron de Kintsky*, tot vertroostinge van de *Protestantsche Mennoniten*, op den 24ſten der laatst-verleden April gedaan, ons angenaam en gevallig is geweest; wy versoeken daar-en-boven ernstelijk an Uwe *Keur-vorstelijke* Hoogheid, dat Hem gelieve, volgens sijne Authoriteit, te gebieden, dat bovengemelde verklaring in alle, en een yder van desselfs leden, mag worden volbragt; ten einde, namelijk, dat an hen alle de goederen, haven, en gronden, welke sy mogten verloren hebben, wederom werden ter hand gesteld, en dat de schuld-eisschers derselver *Mennoniten* mogen worden voldaan.

't Welk, gelijk het ons ten hoogsten angenaam is; so sullen wy ook geen gelegenheid laten voorby gaan, om, waarwe konnen, van onse

onse zijde, gelijke gedienstigheden, an Uwe *Keurvorstelyke Doorlugtigheid* te bewijsen, enz. enz.

Voorts bevelen wy Uwe *Keurvorstelyke Doorlugtigheid*, uit een opregte genegenheid des gemoeds, in de Bescherming des Alderhoogsten.

Gegeven in ons Leger te Cockleberg, den 14 Julius in 't jaar onses Heeren 1697, en het 9de van onse Koninglijke Regering.

Uwe Keurvorstelijke Doorlugtigheids goeden Broeder, en Bloedverwand,

WILLIAM R.

q. BLATWAYT.

Het Opschrift was.

An den KEURVORST VAN DE PFALTZ.

Op

Wat door dese Koninglijke intercessie is uitgewerkt.

Op welke gratieuse Koninglijke Intercessie sodanigen succes gevolgt is, dat daar op Hooggemelde Heere *Keurvorst* de proceduren tegens sijne verdrevene Onderdanen sodanig heeft versagt, dat door sijn openbaar bevel an haar hunne vaste Goederen, Huisen en Landen souden worden wedergegeven, enz.

't Geen dan, en het gunstige tractement, dat wy onder sijn *Majesteits* loffelijke Regering, overvloedig hebben genoten, ons bewogen heeft, in dankbare erkentenis, dit navolgende DANK-ADDRES an *Hem* over te geven.

Dank-addres van de Doopsgezinden hier over an sijne Majesteit overgegeven.

Wy Uwe Majesteits verpligte dienaren, de afgesondene van die *Protestanten*, dewelke hier te Lande de naam dragen van *Mennisten* ofte *Doopsgezinden*, komen in alle oodmoedige eerbiedigheid, om Uwe *Koninglijke* Majesteit onderdaniglijk te bedanken, voor de goedgunstige

günstige officien, in hunnen reguarde, door Uwe *Koninglijke Intercessien*, by sijn Doorlugtigheid den Heer *Keurvorst van de Pfaltz*, so goedertierentlijk angewend; die onder den *Goddelijken Zegen*, van sodanige goede effecten zijn geweest, dat onse verdrevene Broederen wederom in 't besit van haare vaste goederen zijn hersteld; en hoop word gegeven van vorder nog eenige vergoeding te sullen bekomen.

Wy vinden, *Allerdoorlugtigste Vorst*, groote oorsaak en redenen, om den GOD des Hemels en der Aarden, van ganscher harten te danken, dat het Sijn GODDELYKE MAJESTEIT genadelijk beliefd heeft, Uwe *Majesteit* tot den Koninglijken Throon te verheffen, om een gezegend Instrument te zijn, tot bewaring van dat overkostelijke pand, de vryheid van de Conscientie; en een steun en Soulagement te verstrekken, voor alle verdrukte *Protestantsche Chri-*

ſtenen; en alſo in dit roemwaardige werk de loffelijke voetſtappen van uwe *Doorlugtige Voorvaderen* na te volgen; die tot ſo heilſamen einde, al van den eerſten anhef der Reformatie, van den Hemel ſchijnen verwekt, en de benauwde volkeren geſchonken te zijn.

Van harten biddende, dat het den GOD *der Heirſcharen* gelieve, Uwe *Majeſteit*, ten beſten van ons, en vele duiſenden van *Proteſtanten*, na Ziel en lichaam, langdurig te bewaren.

't Welk minnelijk van den Koning ontfangen wierd.

Sijn *Koninglijke Majeſteit* ontfing dit uit onſe hand, met meer als gemeene, vriendelijke beleeftheid; ſeggende met een bly gelaat, *Ik bedank u.*

En als daar op wijder, by monde wierd geſeid, *Het geſchied*, UWE KONINGLYKE MAJESTEIT *ter oorſaak van alle de weldaden, die wy van Uwe* Majeſteit *hebben genoten; en wel voornamelijk, ter occa-*

occasie van Uwe Koninglyke Intercessie by den Heere Keurvorst van de Pfaltz, *waar van wy reeds de vrugten beginnen te genieten*, so antwoordde de KONING met een heldere stem, en bysondere angenaamheid, *Ik ben seer blyde.*

Ondertusschen heeft geen geringe hand, tot dit loffelijk werk, der Koninglijke voorschrijving, van sijne zijde, gelieven te leenen, sijn *Excellentie*, den Hoog-Edelen Heer *Everbard van Weede*, Heere van *Dykveld* enz. wiens gedagtenis, goedgunstige en wijse conduite, wy in dese, sonder ons an groote ondankbaarheid schuldig te maken, met stilswijgen niet konnen voorby gaan.

Dog men moet sig met reden hier verwonderen, over *Fridericus Spanhemius*, tegenwoordig vermaard Professor in de Hooge Schoole van *Leiden*; de welke vele jaren in 't midden van ons hebbende gewoond, en deshalven be- (Verkeerden indruk die F. Spanheim van de Doopsgezinden an al de weereld geeft.)

 hoo-

hoorende goede kennis te hebben van onſen handel, wandel, hedendaagſe Leere, en Kerk-gebruiken, ons, onder een ſo ſeer mismaakte en haatelijke gedaante, te boek ſteld: waar door wy te meer zijn bewogen, om deſe onſe *Verantwoording* en *Verklaring des Geloofs* in 't ligt te geven.

Wy hebben in deſen voornamelijk ons oog op ſijn Latijnſch Tractaat, 't geen hy onlangs in 't jaar 1694 heeft laten herdrukken; genaamd *Controverſiarum de Religione Elenchus Hiſtorico-Theologicus:* waar in hy niet alleen de *Doopsgezinden*, onder een gemeenen rang en naam, tot de bende der ſoo genaamde *Enthuſiaſten*, ofte *Geeſtdrÿvers* betrekt, en alſo an de weereld een hatelijke indruk geeft, van datſe an de dwaſe geeſtdrijverye vaſt zijn; en gemeenſchap hebben met de verbijſterde *Munſterſche Oproerlingen*, en andere grouwelijke en vervoerde menſchen; als

I. Wegens haar ſo genaamde gemeenſchap met de Munſterſche Factie.

Da-

David Joris, *Jan van Leyden*, en dergelijke, die hy by name ophaald; maar ſig ook niet ontſiet te ſeggen; datſe, als een en gemeen, met die ſoort van menſchen, van de ſelve afkomſtig zijn. Beide verre buiten de waarheid!

Menno ſelf ſchrijft en betuigt heiliglijk, in vele van ſijn Schriften; en inſonderheid daar hy verhaald, op wat wijſe, en door welke gemoeds-bewegingen hy, het Pausdom verlatende, tot den Predikdienſt is overgegaan; en door hoedanige Godvrugtige en bekommerde harten, hy daar toe genodigt en beroepen is; dat het niet zijn geweeſt menſchen, die de *Munſterſche Factie* waren toegedaan, maar ſulke, die, beneffens hem, *een hartelyken afkeer van de Munſterſche grouwelen hadden.* Wederleid door Menno's betuiging in deſen deele gedaan.

Men hoore, hoe hy, onder ſeer veel andere ernſtige verklaringen, daarvan ſpreekt, in ſijn *Verantwoording tegens Gellius Faber*; *Siet*, En door ſijne verantwoording tegen G. Faber.

Fol. 475. gedrukt in 't jaar 1646. in Quarto. *mijn Leser*, segt hy; (van sijn angstige toetreding tot het leer-ampt sprekende) *aldus ben ik niet van de Munstersche, nog van eenige andere oproerische Secten (gelijk ik gelasterd worde); maar van so een volk, tot desen dienst, onwaardig beroepen, die Christo en sijn woord bereid stonden; een boetvaardig leven in de vreese Gods leiden; haar naasten in der Liefde dienden; dat Kruyce droegen; aller menschen welvaard en heil sogten; de geregtigheid en de waarheid lief hadden; voor de ongeregtigheid en boosheid schrikten, enz.*

Fol. 604. En lager in 't selve Tractaat voegt hy'er by: *Ten tweeden zeg ik, nademaal hy ons der Munstersche dwalingen ende oproeren, eens en andermaal voorwerpt, daar wy voor GOD ende de menschen onschuldig en vry van zijn*, OOK ALTYD VRY VAN GEWEEST ZYN, enz.

Heel anders, als *Gellius Faber* en de Professor *Spanhemius* doet, spreekt

ſpreekt van *Menno*, en de gene, die het met hem hielden, den wijdvermaarden *Georgius Caſſander*, in ſijn voorreden an den *Vorſt van Gulik en Cleve*, enz. ſeggende, om met ſijn eigen woorden te ſpreken: *in quibus, magna ex parte, pii cujusdam animi argumenta cernas; qui, imperito quodam Zelo, incitati, errore potius, quam animi malitia, à vero divinarum literarum ſenſu, & concordi totius Eccleſiæ conſenſu, deſciverunt: quod ex eo perſpici poteſt, quod Monaſterienſibus, & hinc conſecutis Batenburgicis* EXCITATIS FURORIBUS ACERRIME SEMPER RESTITERUNT; ET IN SOLA CRUCE REGNI CHRISTI INSTAURATIONEM, ET PROPAGATIONEM, CONSISTERE DOCUERUNT: *quo fit, ut, qui hujusmodi ſunt, commiſeratione potius, & emendatione, quam inſectatione, & perditione, digni videantur*, &c.

Verſterkt door G. Caſſanders loffelijk getuigenis.

In editione Pariſienſi anno 1616.

DATIS: „Onder welke men

(ſprekende van *Menno* en ſijn an-
„ hangers,) voor een groot gedeel-
„ te klaare blijken mag ſien van een
„ Godvrugtig gemoed; als die, door
„ ſekeren onwetenden yver angedre-
„ ven zijnde, veel eer door misver-
„ ſtand, als door quaadaardigheid des
„ gemoeds, van de waaren ſin der
„ Goddelijke Schriften, en de een-
„ moedige over-een-ſtemming der
„ ganſche Kerke, zijn afgeweken:
„ het welk daar uit te klaarder kan
„ geſien worden, vermits ſy de
„ MUNSTERSCHE, en daar op ge-
„ volgde verwekte BATENBURG-
„ SCHE VERWOEDHEDEN ALTYD
„ OP HET ALDERHEFTIGSTE TE-
„ GEN GESTAAN, EN GELEERD HEB-
„ BEN, DAT DE HERSTELLING EN
„ VOORTPLANTING VAN CHRI-
„ STUS KONINGRYK ALLEENLYK IN
„ KRUIS (OFTE LYDEN) BESTAAT:
„ waarom de ſodanige, die ſo be-
„ ſtaan, veel eer medelijden en be-
„ ter onderrigting, als vervolging
„ en verderving waardig mogen ge-
„ agt worden. Deſen

Desen geleerden Man leefde in die tijden, toen die sware beroerten, en harde vervolgingen in swang gingen; en poogde, schoon selfs Roomsgesind zijnde, also den Vorst tot gematigtheid over dese vrome en *weereloose* Christenen, te bewegen.

Het is ook verre buiten de waarheid, dat *Menno*, t'eeniger tijd, de hoofden, anleiders, en voorstanders, der *Munstersche Oproerlingen*, sijn *Broeders* soude genaamd hebben; schoon hy wel die eenvoudige en onnosele menschen, die, door haar ydel voorgeven van valsche droomen en gesigten, so jammerlijk t'sijnen tijde vervoerd wierden, in opsigt van hunne vorige stand, dien naam mogt hebben gegeven. Hy verklaard sig, alomme in sijne schriften (als ten deele gehoord is) met groten ernst tegen haar; en betuigt heiliglijk *voor GOD en de menschen*, (soo luiden sijn woorden) dat hy van

hunne *dwalingen en oproeren onschuldig en vry was, ook altÿd vry geweest heeft.*

En nog verscheide bevestigingen met MENNO's eigene woorden.

Ook segt hy elders in sijn *Christelÿke Ontschuldiging* of *Verantwoording: Daar beneven so mag ik ook mÿnen voet wèl onvertsaagt en onvervaart daar bieden en geven, dat my niemand onder den ganschen Hemel met waarheid sal overtuigen, als dat ik die van* Munster *mÿn leefdagen in hunne artikelen,* (die hy dan te vooren breeder hadde opgehaald) *bewilligt ende geconsenteerd hebbe: want ik hebse, van den anbegin, tot nog toe, met ganschen vlÿt ende ernst tegengestaan en tegen gestreden, beide heimelÿk ende openbaar, met mond en met schriften*, enz.

Hy voegt'er ter selver plaatse nog by: *Ook hebbe ik, na mÿn kleine gave, een ygelÿk voor hare dwaling* en gruwel, *allerwegen, ende alle tÿd trouwelijk gewaarschouwt*, enz.

En

En een weinig lager, *Munster hebbe ik van mijn leefdage niet gesien; in haar gemeinschap niet geweest: verhope ook, door des Heeren genade, met sodanige (so daar nog eenige zijn mogten) nog te eeten, nog te drinken, gelijk my de Schrift leerd*, enz.

Also weinig komt ook met de waarheid over-een, dat de *Doopsgezinden* van bovengemelde *Munstersche Wederspannelingen* afkomstig souden zijn; en, gelijk den Professor *Spanhemius*, al te onbedagtelijk voorgeeft, dat een van die soort, *Melchior Hofman* genaamd, *Primus Anabaptismi in regionibus nostris institor fuit: den eersten anheffer of handeldrijver van den Wederdoop in onse Landen geweest is*. Nademaal de *Doopsgezinden* al vroeg, met den anbrek der *Reformatie*, voor de opkomst der *Munstersche*, in *Duitsland*, en hier in de *Nederlanden* zijn bekend geweest, gelijk wy van te vooren

II. Met de verkeerde afleiding van der Doopsgezinden afkomst.

vooren al hebben angewesen.

III. Met haar ook verscheide dwalige leerpunćten te last te leggen, 't geen beide alhier wederleid word.

Even so verkeerd als de Professor schrijft van de opkomst en onderlinge gemeenschap, die de *Doopsgezinden* met die oproerige *Geestdrijvers* souden hebben, so vergrijpt hy hem, behoudens sijn *respect*, ook daar in, dat hy hen, ten opsigt van haar gevoelen, Gemeentelijke bestuuring, en Kerkgebruiken, verscheide dwalige leerpunćten te last legt; waar mede wy gansch geen gemeenschap hebben.

d'Oorsaak nagespeurd waar uit dese faalgrepen in F. Spanheim mogen zijn ontstaan.

Te denken dat so geleerden Man dit met opset, tegen sijn beter geweten doet, sou hard zijn; en willen wy sulks ook liefst van hem niet geloven: maar veel eer, dat het hem in desen gaat, gelijk het meermalen pleeg te gebeuren, an Luiden die veel Boeken schrijven; datse, sonder eigen nauwkeurig ondersoek, of an de rapporten van andere, die eensijdig zijn, te veel geloof geven; of slegs de anwijsingen volgen, van sulke, die voor haar

haar tijd geſchreven hebben: waar door 't gebeurd, dat, de een op d'ander wijſende, het eindelijk op den eerſten ankomt; die dan veelligt door menſchelijke drift, en eenſijdigheid voor waarheid heeft angenomen, 't geen hy liefſt had, dat alſo geloofd wierd.

Dat het in deſe ſaak ſo toegaat, waar ons niet ſwaar te toonen; deſen vermaarden Man wijſt nu op *Abraham Dooreſlaar*, op *Cloppenburg*, op *Hoornbeek*, &c. en die weêr op anderen, die voor haar geſchreven hebben: ſo ſtaat ook waarſchijnlijk te geſchieden, dat, in toekomende tijden de nakomelingen ook ſig op hem ſullen beroepen; en ſo blijft veeltijds, by gebrek van eigen naarſtig onderſoek, den onſchuldigen beſwaard, en de waare geſchapenheid der dingen verduiſterd. Helaas! wat ſalmen dan ſeggen van andere Kerkelijke Hiſtory-ſchrijvers, alsſe de ſaken van haar partyen hebben te

boek

boek gesteld? als een Man van die geleerdheid, en Professor der Theologie, so onbedagtsaam en gansch gebrekkelijk, ten laste van sijn partye, van saken spreekt, die hy beter kan en behoord te weten? en die de gene, die buiten 's lands zijn, en de nakomelingen, op sijn agtbaarheid steunende, als geloofwaardig sullen annemen?

Want wie sal konnen geloven, dat so ansienlijken Man *positive* sal durven tegen de waarheid van saken schrijven, die in sijne eeuwe plaats hebben (wy sien hier op onse hedendaagse Leer-en Kerkgebruiken) en waar van hy so wel kan en behoord onderrigt te zijn; en dat hy de vrymoedigheid sal durven nemen, om sulks te doen voor de oogen en ten anhooren van so vele kundige menschen, in 't midden van welke hy so lang gewoond en verkeerd heeft, die hem anstonds, door de dagelijksche *practyk* van onwaarheid konnen overtuigen?

Ook konnen wy den vermaarden Professor in desen te minder verontschuldigen, vermids hy over sijn eerste schrijven, door een van onse voornaamste Leeraren op een gansch beleefde, vriendelijke, klare en overtuigelijke wijse, beter onderrigt zijnde, egter na die tijd, in dese tweede *Latijnsche* druk, van sijn boven gemelde *Tractaat*, den selven trant blijft houden; alleenlijk, dat hy zijn getrouwen Waarschouwer, en de Noordhollandsche *Doopsgezinde* Broederschap, hier en daar wel wat verschoonlijker handeld, als de andere *Doopsgezinden*; maar zig egter midlerwijle niet ontsiet hem *inscitiæ & malæ fidei &c.* van *onwetenheid* en *ontrouw* enz. te beschuldigen, 't geen dien beleefden Schrijver geensins an hem verdiend heeft.

Hoewel hy van Engel Arentz van Dooregeest beter onderrigt zijnde, nog egter in sijn dwalingen volhard.

In sijn E. brief an F. Spanheim, herdrukt Ao. 1693.

Den welken hy, ter vergelding van sijne groote beleefdheid, met dese bewoording schets en onheusch genoeg bekroond, seggende:

Blan-

Blandis tamen verbis mecum agit, ac multus in vultu dolor est, ut solent istorum in melle sitæ linguæ esse, atque orationes. DAT IS: "Hy behandeld my nogtans met strelende "woorden, en toond uitterlijk een "seer droevig gelaat, gelijk de ton- "gen en redenen, der sodanigen, "plegen in honing te leggen, *of om na den sin der woorden beter te spreken*, "met honing overstreken "te zijn.

Hoe dit alles, na datme so beleefd en bondig onderrigt is, met een goede conscientie over-een-komt, laten wy alle redelijke Christenen oordeelen; te meer, om dat sulk schrijven, sonder wettige herroeping, ten laste van onnosele menschen blijvende, groote oorsaak kan geven tot swaare vervolgingen; die ook heden in *Switzerland* nog in swang gaan: daar de authoriteit van desen Professor niet gering is; zijnde daar-en-boven door hem dit meergemelde Tractaat

an

an de Agtbare Magistraat van *Zurig* opgedragen: 't welk so veel te gevaarlijker is!

Om nu niet in het breede an te wijsen, dat so doende in de gemoederen van de jonge Leerlingen en ankomende Predikanten, op de agtbaarheid van hun Meester steunende, een diepen grond van bittere afkeerigheid tegens alle *Doopsgezinden* ingeplant word. Dog wy sullen ophouden hier van breeder te spreken, vermids het geen desen angaande uitvoeriger konde gesegt worden, so den ouden, vromen *Menno Simonsz*, als de Leere, en toestand der *Doopsgezinden* rakende, klaar en in 't breede, door boven-gemelden onsen *Mede-dienaar* verhandeld is.

F. Spanheims slegt gevoelen ook van de Rhijnsburgers.

Wy scheiden dan hier van af, alleen konnen wy niet wel nalaten, in 't voorbygaan nog iets an te merken, op het geen meergemelden *Professor* segt, nopende de *Rhijnsburgsche Broeders*, die hy even

rauw en onbeschaafd handeld, als wy te vooren hebben angewesen, dat hy sig omtrent ons draagt.

Hy schrijft dan in desen tweeden druk, (na dat hy te vooren *Theophrastus Paracelsus*, *Valentinus Weigelius*, *Jacob Böhme*, en vele andere *Sectarisen*, so hy die noemd, heeft opgehaald) pag. 89 aldus:

Elench. Controv. cum Anabapt. &c. pag. 89.

Sed Fanaticorum id genus & turbonum, cum primis in Anglia, &c. *tum etiam in Belgio nostro, finis est propemodum nullus. Hos inter, qui dicuntur apud nos* Rhenoburgenses, *seu liberi Prophetæ*, &c.

Dat is: "Dog daar is byna „geen einde van dat slag van Fa„natijke (*dat is*, die in 't verstand geraakt, of beseeten menschen zijn) "en van windhoofdi„ge oproermakers, voornamelijk in „Engeland, als mede in dit ons „Nederland: onder dese zijn (te „tellen) die by ons *Rhÿnsburgers* „ofte vrye Propheten, genaamd „worden. enz.

Wel-

Welker opkomst en bedrijf, op sijne wijse beschreven hebbende, en wat onder haar al omgaat, voegt hy'er by; *Accesserunt Enthusiastici, quos finxere raptus* &c. " Daar " zijn ook (versta onder haar) nog " bygekomen Geestdrijvige; van " haar versierde verrukkingen; enz.

Hy steldse onder de *besetene*; *windbuyige oproermakers* en *geestdrijvers*; en wel sulke, die sig bedriegelijk veinsen *in den geest verrukt* te zijn: Vreemde en wonderlijke dingen! datme so onbedagt durft spreken van wel-bekende vrome, eerlijke en verstandige menschen, die nog in leven zijn, en met welke men, voor een goed gedeelte, in een en de selve Stad woond; en die haare openbare vergaderingen, niet veel verder, als een uur gaans, buiten de stad *Leiden* houden; daar ieder vrye toegang heeft, en veelerlei anschouwers en toehoorders van buiten plegen toe te vloeijen, en in te ko- 't Geen met grooten ernst word tegen gesproken.

men, die van hun gedrag konnen getuigen, of 't selve met de beschuldingen, die de *Professor* in desen te boek slaat, eenige de minste overeenkoming heeft.

Maar, 't geen te beklagen is, 't schijnt, dat desen geleerden Man *pro jure sui professoratus*, alles durft seggen, wat hem in den sin valt, of door andere, van buiten voorkomt; sonder self behoorlijk te ondersoeken, of 't waar is, of onwaar, 't geen hem word angebragt!

Dus word de weereld vast bedrogen, d'onschuldige bedragen, en daar het woord der sodanige Theologanten geld, en de Magistraten niet wijser zijn, als zig van haar te laten leiden, d'onnosele en onschuldige veeltijds in beswaarlijk lijden, en menigmaal wreedelijk om goed en bloed gebragt.

Men gaa dan nu vry heenen, als boven reeds is angeroerd, en bedenke, watme geloven sal van het

geene

gene verre van ons geſchied, en door partye word te boek geſteld, als ſo beroemden *Hoogeſchool-Leeraar*, ſig hier al mede niet ontſiet, in diervoegen van dingen, ten laſte ſijner tijdgenooten en medeburgers, te ſchrijven, die ſo na by zijn, en welker beſchapenheid een ieder kan weten, en weet, die'er ſig maar geliefd an te laten gelegen zijn!

In waarheid, men kan nauwelijks iets vreemder en minder met de waarheid overeen-komende, van deſe menſchen ſeggen, als datſe *Fanatiken* zijn; die de H. Schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds, voor den eenigen regel van hun gelove en leven, houdende, eerder ſouden mogen bedagt worden an die ſijde te veel over te ſlaan, datſe het *dictamen* des menſchelijken verſtands, in ſaken des Chriſtelijken Godsdienſts te hoog ſtellen, als datſe zig ſouden vergrijpen door de leidingen en bewegingen des Geeſts, daar de letter

ter der H. Schriften niet klaar voorgaat, te veel toe te ſchrijven.

Wel verre van daar, datſe de droomen, geſigten en verſierde verrukkingen, van menſchen die van gebroken ſinnen, en van verkeerde inbeeldingen zijn, credit ſouden geven!

Waarom op geenerley wijſe kan ingeſchikt worden, dat haar deſen weereldrugtigen *Profeſſor*, buiten alle ſchijn van waarheid, onderſtaat te boek te ſtellen, als *Fanaticos* en *turbones*, (hy wil, agt ik, ſeggen, *turbines*: want het woord *Turbo*, *turbonis*, vind ik niet by de Latijnen; behalven in een *nomen proprium*, ofte *eigen naam*, van een *athleta* ofte *worſtelaar*, 't geen hier niet te pas komt.)

Maar wat ſullenwe ſeggen? de *School-geleerdheid*, van welke wy gaarn bekennen, dat deſen geleerden Man overvloedig voorſien is, en is juiſt geen *Godgeleerdheid*, die in een Schriftmatige kennis, opregt

regt gelove, en Christelijke liefde, bestaat: zijnde het geheel wat anders een *Wedergeboren* mensche, en nieuw *schepsel* in JESUS CHRISTUS te zijn, als zig op velerlei *Talen* en *School-disputen* te verstaan! 't geen harssenwerk, en geen hartenwerk zijnde, sonder grondige versaking sijns selfs, wel kan bekomen worden.

Het is de Christelijke liefde eigen, gelijk'er den H. *Apostel* van getuigt, niet *ligtvaardiglijk* nog *ongeschiktelijk*, omtrent den evennaasten te *handelen*; en de waarschouwing des Zaligmakers sorgvuldig in agt te nemen, OORDEELD NIET, OP DAT GY NIET GEOORDEELD WORD; en sluitelijk, by alle gelegenheid, dese hoofd-leere werkdadelijk te betragten: ALLE DINGEN, DIE GY WILD DAT U DE MENSCHEN SOUDEN DOEN; DOET GY HEN OOK ALSO: WANT DAT IS DE WET ENDE DE PROPHETEN.

Overgang tot de II. Saak, nam: DE OVEREENKOMST VAN DE LEERE DER DOOPSGEZINDEN, MET HET GEVOELEN VAN DE OUDE VADEREN.

Wy ſcheiden dan, als boven geſeid is, hier van af, en gaan over tot het geenwe te vooren hebben te kennen gegeven: namelijk, om hier kortelijk te toonen, HOE GOEDEN OVER-EENKOMING DE LEERE DER DOOPSGEZINDE CHRISTENEN HEEFT, MET HET GEVOELEN EN LEERINGEN DER OUDE VADERS, DIE IN DE DRIE EERSTE EEUWEN, (toen de Chriſten-Kerk onder het kruis bloeide, en kort na die tijd, GELEEFD EN GESCHREVEN HEBBEN.

Daarwe eenige getuigeniſſen ſullen byvoegen van *vermaarde Mannen*, die in later eeuwen, en ſommige omtrent onſen tijd geleefd hebben. Om

Om 't selve beknoptelijk te doen, sullenwe alleen die *Leer-punten* in anmerking nemen, waar in de *Doopsgezinden* in 't algemeen, so boven geseid is, voornamelijk van meest *alle andere gesintheden*, onder de Christenen verschillen: als daar zijn;

I. Dat de Zedelijke Geboden des Nieuwen Verbonds, so alsse den Christ-gelovigen in de Euangelische Schriften worden voorgesteld, *Nieuwe, volmaakter en geestelijker geboden zijn, als die door den dienst van Moses, in de Wet, het letterlijke en vleeschelijk volk zijn voorgehouden.* A. In de Zedelijke Geboden des N. Verbonds.

Invoegen (om klaar en duidelijk te spreken) dat in het V^de^ Capittel van den H. Euangelist *Mattheus* (alwaar van den Zaligmaker meermaal gesegt word, *gy hebt gehoord, dat tot den ouden gesegt is*, enz. *maar* IK *segge u l.* enz.) niet blootelijk de verkeerde en valsche uitleggingen der Schrift-geleerden

en Phariſeen worden tegen geſproken ende verbeterd: maar dat ook ſelf de Zedelijke Geboden, in de wet voorgeſchreven, in een volkomener en geeſtelijker ſin worden verklaard en vervuld; en den volke des Nieuwen Verbonds, om die alſo te beleven, van den Heiland worden anbevolen.

B. In 't ſtuk des H. Doopſels.

II. Dat de inſtelling en 't gebod des Chriſtelijken *Doopſels*, *geen andere menſchen angaat, als die tot rijpheid van jaren, en bequaamheid van onderſcheid gekomen zijnde, Chriſtus onſen Heere door het gelove annemen, en ſig van harten bekeeren.*

C. Van den Eed.

III. *Dat het den Chriſtenen verboden is te Sweeren.*

D. Van de Weereloosheid.

IV. *Dat alle dadelijke wederſtand, waar doorme met krenking, quetſing, ofte dooding van ſijn evenmenſch, ſig ſelven, de ſijne, ofte ſijne tijdelijke have en goederen, onderſtaat te verdadigen, ofte te be-*

beschermen, als mede alle soort van wraak den Christenen ongeoorlofd is.

Op dat te klaarder blijke, dat de *getuigenissen*, die bygebragt staan te worden, opregtelijk worden ter neêr gesteld, sullenwe de selve in de *Latijnsche* en *Fransche* tale, sodanig sy ons in de boeken voorkomen, woordelijk voorstellen; en ten dienste des Lesers, getrouwelijk tragten over te setten.

Dat dan de Oude Vaders der eerste tijden, met de *Doopsgezinden* van een gevoelen zijn geweest, rakende de wijder uitgestrektheid, en volmaaktheid van de Zedelijke Geboden des Euangeliums, boven die van de Wet, getuigt klaarlijk den wijdberugten *Joannes Maldonatus*, een der dapperste voorstanders, en der geoeffenste uitleggers der H. Schrift, die oit de Roomsche Kerk heeft gehad: seggende in

Bewijs van het I. PUNCT, dat dé Zedelijke Geboden des N. Verbonds van wijder uitgestrektheid en volmaaktheid zijn, als die van Moses Wet.

in sijne uitlegginge over het V^de^ Capittel van den H. Euangelist *Mattheus* ỳ. 21. *Viderant ista, ut opinor, veteres auctores, incredibili tamen omnes consensu docuerunt, Christum legem ipsam veterem correxisse; adjunctis iis, quæ ad perfectionem Euangelicam desiderabantur; non quod lex in suo genere perfecta non fuerit: sed quod minus perfecta, quam Euangelium; pædagogum enim fuisse Judæis, tanquam pueris ruditer erudiendis adhibitum, donec Melior Magister Christus firmioribus jam ingeniis perfectiora proponeret. Atque ad hunc modum præter alios, de quibus diximus, Christum legem implesse; quia addidit, quæ in illa desiderabantur.*

Door J. Maldonatus. *Matth.* V. 21.

DATIS: " Dese dingen (*hy spreekt van de tegenwerpingen der gener, die willen, dat Christus alleen de verkeerde uitleggingen der Schriftgeleerden en Phariseen weder-*

derlegt) ".hadden, ſo ik meen, „ de Oude *Authores* ofte Schrij- „ vers wel geſien; nogtans hebben „ ſy alle, met een ongelooflijke „ overeen-ſtemming geleerd, dat „ Chriſtus de oude Wet ſelve heeft „ verbeterd: met byvoeging van de „ dingen, die tot de Euangeliſche „ volmaaktheid vereiſcht wierden. „ Niet daarom, dat de Wet, op „ ſig ſelven angemerkt, niet vol- „ maakt was; maar, om datſe min- „ der volmaakt was als het Euan- „ gelium: want datſe den Joden „ een tugt-meeſter is geweeſt; als „ voor kinderen gegeven, die in 't „ ruuw moeſten onderweſen wor- „ den; ter tijd toe, dat Chriſtus, „ een beter Meeſter zijnde, hunne „ verſtanden, die nu tot vaſter be- „ grijp waren gekomen, volmaak- „ ter ſaken ſoude voorſtellen; en „ dat op deſe, benevens andere „ wijſen, waar van wy geſproken „ hebben, Chriſtus DE WET VER- „ VULD HEEFT: vermits hy'er die

" din-

„ dingen heeft by gedaan, die'er
„ an ontbraken. *So ſpreken*, ſegt hy, verder *Irenæus*, *Tertullianus*, *Clemens Alexandrinus*, *Hilarius*, *Epiphanius*, *Baſilius*, *Chryſoſtomus*, *Autor imperfecti*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Chromatius*, *Theophylactus en Euthymius*; *welker gevoelen*, voegt hy'er by, *ik oordeel het alderwaaragtigſte te zijn*, *niet alleen*, *om dat dat ik daar toe ben* fractus, *overgehaald*, *door hunne agtbaarheid*: *maar ook daar toe bewogen ben*, *door de kragtiger bewijsredenen*, *die voor deſe zijde zijn*.

Hy wijſt met een in overvloed de plaatſen an in hunne Schriften, alwaarſe hier van ſpreken; en gaat voort, met in 't breede te handelen van 't geen dient tot beveſtiging van dit ſijn gevoelen: waar in wy, om kortsheids wille, niet dieper ſullen treden.

By 't geen nu is bygebragt, ſullenwe hier voegen de getuigeniſſen

van

van het groote ligt onſes Vaderlands, den wijdvermaarden *Hugo de Groot*, ſo in ſijn anteikeningen op het vijfde Capittel van *Mattheus*, als in ſijn doorwrogt *Tractaat van het regt des Oorlogs en der Vrede*: daar hy verſcheide anmerkens-waardige redenen der eerſte en oude Kerkelijke Schrijvers, ten deſen einde laat invloeijen. H. Grotius.

Over het 17de ℣. des Vden Capittels by Mattheus, (*meind niet dat ik gekomen ben, om de Wet ofte de Propheten te ontbinden: Ik ben niet gekomen, om* [die] *te ontbinden, maar te vervullen*) ſpreekt hy onder anderen aldus: Matth. v. 17.

Illa, quæ in lege ſunt, ut Juſtinus loquitur, naturâ honeſta, pia ac juſta &c. *perfecit Chriſtus; explicans clarius, quam ante unquam explicata fuerant, & præceptis quibusdam exactioribus muniens, & in eorum obſequium animos redigens, promiſſorum magnitudine, & certitudine, ſpiritusque ſui obſignatione.*

DAT

DAT IS: " Die dingen, die in „ de Wet, gelijk *Justinus* spreekt, „ UIT HAAR eigen AART EER„ LYK, GODVRUGTIG EN REGT„ VAARDIG ZYN, heeft Christus „ volmaakt, die klaarder uitleg„ gende, alsse oit te vooren uitge„ legt waren, en met sommige *ex„ actioribus*, volmaakter geboden „ versterkende; en de gemoederen „ tot gehoorsaamheid derselve lei„ dende, door de grootheid en se„ kerheid der beloften, ende door „ de versegeling van sijnen Geest.

Om hier nu niet te spreken van 't geen hy, over het 21ste ℣. (*Gy hebt gehoord, dat tot den ouden gesegt is*) breeder, in desen sin, uitvoerd.

De Jure Belli ac Pacis Lib. I. *Cap.* 1. *Sect.* XVII. In sijn bovengemelde Tractaat van *het regt des Oorlogs ende der Vrede*, handeld hy hier van met geen minder klaarheid en uitgestrektheid.

In het eerste Capittel spreekt hy aldus: *Tertia observatio hæc sit: quic-*

quicquid ad eas virtutes pertinens, quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum: fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, EXIGUNTUR IN MAJORE GRADU, QUAM STATU LEGIS HEBRAICÆ EXIGEBANTUR: *idque merito; quia etiam promissiones cælestes in Euangelio multò clarius proponuntur.* &c.

DAT IS: "De derde anmerking „zy dese: al wat tot die deugden „behoord, die Christus van sijne „Leerlingen afeischt, dat is in Mo„ses Wet geboden; het selve moet „nu, indien niet nog meerder, van „de Christenen volbragt worden: „de grondslag van dese anmerking „bestaat hier in, dat die deugden, „welke van de Christenen worden „afgevorderd, als nedrigheid, lijd„saamheid, en liefde, IN EEN GRO-

„TER MAAT WORDEN AFGEEISCHT,
„ALSSE ONDER DEN STAAT VAN
„DE WET DER HEBREEN AFGEEISCHT
” WIERDEN: en dat met regt; ver-
” mids ook de hemelſche beloften
” in het Euangelium veel klaarder
” worden voorgeſteld. *enz.*

Daar hy, in het einde van ſijn anteikeningen over dit Capittel, de woorden van den Oudvader *Chryſoſtomus* byvoegd, uit het geen hy van de MAAGDOM heeft geſchreven pag. 94. *Men moet tegenwoordig grooter deugd betonen, vermids nu* (verſtaa onder het Nieuwe Verbond) *veel genade des Geeſts is uitgeſtort; ook is Chriſtus komſte een groote gave.* Met anwijſing van verſcheide andere plaatſen, waar in deſen Oudvader op dergelijke wijſe heeft geſproken: als mede den ouden Kerkelijken Schrijver *Irenæus*, in ſijn IV Boek, Capittel 26. En een ander onder de aaloude, die op het V^de^ van *Mattheus* anteikend, *Intenſiora facit hic*

hic Christus legis præcepta; DAT IS: "Christus die rekt hier de ge-
" boden des Wets wijder uit.

Maar insonderheid doet hier ter sake, 't geen hy in het 2 Capittel des voorgemelden Tractaats voorsteld; seggende: *Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet, in tradendis præceptis, quæ exstant Matth.* v. *& deinceps, interpretem tantum agere legis per Mosem datæ; aliud enim sonant verba toties repetita*, AUDISTIS DICTUM FUISSE VETERIBUS, EGO VERO DICO VOBIS: *quæ oppositio, sed & Syriaca, & aliæ versiones, ostendunt illud* VETERIBUS *significare, ad veteres, non a veteribus, ut vobis, est ad vos, non a vobis: Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant. Nam, quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbotenus, aut sensu.* &c. *Ibid. Cap.* II. *Sect.* VI.

En een weinig lager: *Sciendum*

est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis, aut commendari, aut præcipi, SED NON PRÆCIPI IN EO GRADU, AC LATITUDINE, *quo Christianis.* &c.

DAT IS: "Maar ik sal ook die niet „volgen, die iets anders onderstel„len, dat niet gering is: namelijk, „dat Christus in het geven der „Wetten by Mattheus, Capittel V. „en vervolgens, sig alleen gedraagt, „als een uitlegger van de Wet door „Moses gegeven: want de woor„den, die so dikwils herhaald wor„den, luiden heel anders, GY „HEBT GEHOORD, DAT DEN OUDEN, „OFTE TOT DEN OUDEN, GESEGT IS, „MAAR IK SEGGE U L. Welke te„genstelling, maar ook de Syri„sche en andere vertalingen, too„nen, dat het woord OUDEN, be„tekend tot den Ouden, maar niet „van den Ouden, gelijk U L. be„tekend tot U L., en niet van „U L. welke OUDEN dan geen an„dere zijn geweest, als die ten tij-

" de

„ de van Moses leefden. Want het „ gene hier verhaald word den Ou- „ den gesegt te zijn, zijn niet de „ woorden van de Wetgeleerden, „ maar van Moses, of woordelijk, „ of na den sin, *enz.*

En een weinig verder, "Men moet „ weten, dat de deugden die van „ de Christenen geëischt worden, „ ook den Joden worden anbevo- „ len ofte geboden, MAAR NIET „ IN DE SELVE HOOGTE EN BREEDTE, *enz.*

In sijn anteikeningen, over het geen so even is bygebragt, en in 't bysonder over de woorden; *non præcipi in eo gradu ac latitudine*, brengt hy verscheide getuigenissen by, die hier op slaan, en sijn seggen bevestigen, seggende: *Egregius imprimis* Chrysostomi *locus*: *olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura; sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra fal-*

Een voorname plaats uit Chrysostomus. *De Virgin.* *Cap.* XLIV.

falsimonium jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum; quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat: parum dixi: *Etiam duas eodem tempore uxores haberi lex sinebat; multaque & in his & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia: at post Christi adventum, multo arctior facta est via*, &c.

Dat is: "Eertijds wierd ons „ so groten maat van deugd niet af- „ gevorderd; maar het was toege- „ laten sig te wreken an den genen „ die ongelijk deede; en den ge- „ nen die schold weder te schelden; „ ook na rijkdommen te staan; en, „ buiten het doen van valschen eed „ te sweeren; en oog voor oog te „ eisschen, en sijn vyand te haten. „ *En dat meer is*: " Wellustig te „ leven was niet verboden; nog „ toornig te worden; nog de ee- „ ne vrouw uit te stooten, en een „ andere tot sig te nemen: Ik heb

" nog

„ nog maar weinig gesegt. De Wet
„ liet ook toe, twee Vrouwen te
„ gelijk, op een tijd, te hebben:
„ en daar was in die tijden een groo-
„ te toegeventheid in dese en an-
„ dere saken: maar, na Christus
„ komste is de weg veel nauwer
„ geworden.

Dog om ons niet te lang met dit eerste Punct besig te houden, wy meenen genoegsaam getoond te hebben, dat de Oudvaders, en andere welgeoeffende Mannen, in desen deele met de *Doopsgezinde* Christenen over-een-stemmen; rakende het gevoelen, van dat de Zedelijke Geboden des Euangeliums, in volmaaktheid verre uitsteken boven de Geboden, die in de Wet waren voorgeschreven.

Te meer sullenwe dit bekorten, om dat wy hier niet voorgenomen hebben, dit gewigtige stuk, als mede de navolgende, wijdluftig met redenen te bewijsen: gemerkt wy in dit geheele Tractaat eigent-

lijk besig zijn met te *declareren*, hoedanig onse insigten omtrent den Godsdienst zijn; en niet soo seer, om de waarheid der selve, met veele redenen te bewijsen en te bevestigen, als reeds te vooren gemeld is.

Gewigtigheid van dit Punct.

Alhoewelwe, met voordagt, op dit voorname en gewigtige stuk wat langer hebben blijven staan, om dat het selve niet alleen veel doet, om het ware wesen, en den Geestelijken aart des Christelijken Godsdienststs, wel en grondig te verstaan; maar dat ook het regte verstand van die hoog-gaande Christelijke deugden; de Liefde; het Gelove, de Oodmoedigheid, en insonderheid de Volmaaktheid en wijd-uitgestrektheid der Christelijke Lijdsaamheid, enz. van het wel begrijpen van dit Leerpunct, afhangt.

Gelijk ook het gebod van niet te Sweeren, en geen geweld met geweld, tot krenking en verderf des

des naaſten, te wederſtaan, op deſe onderſtelling klaarlijk ruſt.

Op datwe nu niet in 't breede anwijſen, dat de volmaakte heilige Hemelſche roeping, met welke wy van GOD, in onſen Heere JESUS CHRISTUS, geroepen zijn; (om hier op aarde in der tijd ſijne *Goddelijke nature deelagtig te worden*, en *het voorbeeld ſijns Soons gelijkformig te zijn*,) door het tegenſtrijdige gevoelen onvermijdelijk gekreukt en ontſenuwt word.

Latende wijder an het oordeel van alle beſcheidene Leſers, met wat regt en reden de *Doopsgezinde Chriſtenen* menigmaal ſo ſmadelijk, om dit hun heilſaam gevoelen, by andere ſijn verſproken; als of het nieuw, ſeldſaam, ongerijmt, en ongehoord was; daar in tegendeel ſonneklaar blijkt, dat het ſelve met de Leere en Stellingen, der Oude Vaders, en verſcheide der Voortreffelijkſte Mannen, omtrent en in onſe tijden, ſeer wel overeenkomt.

't Welk door verscheide Doopsgezinde Leeraren, onder ons is bevestigt.

Die van dit ſtuk der Leere nader beliefd onderregt te zijn, als mede van ons gevoelen omtrent het *H. Doopſel*, *Eedſweeren*, *Weereloosheid*, waar van in het gevolg word gehandeld, die leeſe met andagt, 't geen verſcheide andere van onſe Leeraren, en in 't byſonder onder die, *Adriaan van Eeghem*, en *Engel Arendszoon van Dooregeeſt*, hier van wijdlopiger en bondig hebben geſchreven; waar by men voegen kan, 't geen den Godſaligen *Daniel de Breen*, in ſijn Tractaat *de hoedanigheid van Chriſtus Rijk*, als mede *Johannes Ludovicus Wolzogen*, onder den titul van *de weereloose Chriſten*, in de Nederlandſche taal over gebragt zijnde, geleerdelijk hebben in 't ligt gegeven.

Bewijs van het II. PUNCT rakende den DOOP der bejaar-

Wy gaan over tot het tweede Punct, namelijk: *Dat den Heiligen* WATER-DOOP DER BEJAARDE, *van ouds in de Chriſtelijke Gemeente heeft*

heeft plaats gehad, en niet die van de jonge onmondige kinderen; waar van by veele voortreffelijke Schrijvers, oude en jonger, van onderscheide gesintheden onder de Christenen, genoegsame en klare getuigenissen worden gevonden; behalven dat sulks, gelijk reeds gesegt is, door verscheide uit de onse so overvloedig getoond is, dat het overtollig mogt schijnen, dit hier in 't breede te willen ophalen.

den, wel eer in de Christen-Kerk gebruikelijk.

Uit vele, die, buiten de Roomsgesinden, hier van schrijven, sullen wy maar weinige voortbrengen; en in order beginnen, met die van de Roomsche Kerk; dese (daarse de *Traditien* ofte Overleveringen der Kerke, tegens de Onroomsche verdedigen,) seggen rond uit, datse den Doop der jonge onmondige Kinderen, niet uit kragt van de H. Schrift, maar als een overlevering van de Kerk erkennen ende annemen.

So spreekt haren grooten voorstander den Cardinaal *Bellarminus*,

Uit Bellarminus.

Id

Lib. IV. de verbo Dei Cap. 4.

Id autem nempe Pædobaptismum esse ratum ex solis scripturis nec Catholici probant, nec Lutherani probare ullo modo possunt. DAT IS: "Dog dit (*namelijk, dat de Kinder-doop vast gaat*)" bewijsen „de Catholijken niet enkelijk uit „de H. Schriften, en de Luther- „sche konnen het op geenerlei wij- „se doen. Deselve taal spreken ook *Costerus*, *Gretserus*, en vele andere, insonderheid de Jesuïten, in de t'samenspraak met de Luthersche, binnen *Regensburg* gehouden.

Paulus Servita. Hist. Conc. Trident. lib. V. pag. 531.

Den voortreffelijken Historyschrijver *Paulus Servita*, Veneetiaan, (bekend onder de verbloemde naam van *Petrus Suavis Polanus*) gedenkt in sijn History van het *Concily* van *Trenten*, an eenen *Claudius Espencæus*, die in die doorlugtige Vergadering te *Poissy*, (daar de *Koning* en *Koninginne* van *Vrankrijk*, beneffens 6 Cardinalen, en 40 Bisschoppen tegenwoordig waren) opentlijk tot voorstand

van

van de Roomſche Kerk, tegens de ſtelling van *Theodorus Beza* inbragt: *Multa ſolis traditionibus invaluiſſe, ut Filium Patri conſubſtantialem*, INFANTES ESSE BAPTIZANDOS: *Mariam etiam poſt partum virginem remanſiſſe.* DAT IS: "Dat vele dingen (*hy ſiet op leerſtukken*) "alleen haare kragt "hadden gekregen door de *tradi-* "*tien* of overleveringen der Ker- "ke, als, Dat de Soon eenswefens "was met den Vader; Dat de klei- "ne Kinderen moeſten gedoopt "worden; en dat Maria, ook na "dat ſy gebaard hadde, maagd was "gebleven.

Ja, ſommige onder haar getuigen opentlijk, dat de Kinder-doop, ten tijde der Apoſtelen, in de Chriſtelijke Gemeente geen plaats heeft gehad; onder welke zijn *Walafridus Strabo*, *Eraſmus* van *Rotterdam*, *Ludovicus Vives*, *Georgius Caſſander*, en meer andere voorname Mannen.

Wala-

Walafr. Strabo. *De rebus Ecclef. Cap.* XXVI.

Walafridus Strabo, die geleefd heeft in 't jaar 850. schrijft, volgens het getuigenis van den geleerden *Gerardus Joannes Vossius*, in sijn *Tractaat vanden Doop*, pag. 178 daar van aldus: *Notandum deinde, primis temporibus, illis solummodo Baptismi gratiam dari solitam; qui & corporis, & mentis integritate, jam ad hoc pervenerant, ut scire, & intelligere possent, quid emolumenti in Baptismo consequendum; quid confitendum, atque credendum; quid postremo in renatis in Christo esset servandum. Refert siquidem venerabilis Pater* Augustinus *de se ipso, in libris Confessionum suarum, quod penè usque ad 25 annorum ætatem Catechumenus perdurarit; eâ videlicet intentione, ut, per hanc temporis moram, de singulis edoctus, ad eligendum quodlibet libero duceretur arbitrio.*

Citante G. J. Vossio de Bapt. Disp. XIV. *Thes.* I.

DAT IS: "Men moet wijder anmerken, dat in die eerste tij"den

„ den gewoon was, de genade des
„ Doopsels *alleen an die* toe te die-
„ nen, die so wel door volkomen-
„ heid van lichaam, als verstand,
„ nu so verre gekomen waren, dat-
„ se konden weten en verstaan, wat
„ voordeel in den Doop te beko-
„ men was; wat te belijden en te
„ geloven stond; wat eindeling de
„ gene, die in Christus herboren
„ waren, te onderhouden hadden.
„ Gemerkt den eerwaardigen Va-
„ der *Augustinus* van sig selven ver-
„ haald, in de boeken sijner belij-
„ denissen, dat hy byna tot den
„ ouderdom van 25 jaren (*andere*
„ *seggen van* 34 *a* 35 *jaren*) een an-
„ komeling ofte onderwijseling ge-
„ bleven is; met dat oogmerk, na-
„ melijk, dat hy, door dit uitstel
„ van tijd, in alles wel onderwesen
„ zijnde, door eigen vrye wil sou-
„ de geleid worden, tot het geen
„ hem best dagt te verkiesen.

Den wijd-vermaarden *Erasmus* van *Rotterdam*, spreekt van den Kin- [Erasmus van Rotterdam.]

Kinder-doop, in ſijn anteikening op het V^de Capittel des Briefs an de Romeinen, op deſe wijſe: *De his* (nempe Infantibus) *hic non videtur agere Paulus, nec ea quæſtio tum movebatur*, QUUM NONDUM ESSET RECEPTUM, INFANTES BAPTIZARI.

Rom. v. ꝟ. 14.

DAT IS: "Van deſe (*verſta de* "*Kinderen*) ſchijnt hier den Apo"ſtel niet te handelen: ook was "dat geſchil toenmaals niet op de "baan, DEWYL 'T NOG NIET IN "'T GEBRUIK WAS, DE KLEINE "KINDEREN TE DOOPEN.

Ludov. Vives.

Waar mede *Ludovicus Vives*, een geleerd *Spanjaard* van *Valence*, over-een-ſtemt, in ſijn anmerkingen op *Auguſtinus* boek, *van de Stad Gods*, ſeggende: *Olim neminem admotum fuiſſe Sacro Baptiſterio, niſi adultâ jam ætate, & cum idem ipſè & ſciret, quid ſibi myſtica aqua vellet, & ſe illâ ablui peteret nec ſemel peteret.*

In Annot. ad lib. I. De Civit. Dei Cap. 27.

DAT IS: "Dat niemand eertijds tot "den

„den H. Doop wierd toegelaten;
„dan die tot ſijn jaren gekomen
„was; en als hy ſelf verſtond, wat
„dat heilige water te beduiden had,
„en hy ſelf begeerde daar mede af-
„gewaſſchen te worden, ja dat hy
„ſulks meer als eens begeerde.

Onder de *Proteſtanten* ofte On-roomſche, ſpreken hier van op ge-lijke wijſe vele voortreffelijke Man-nen; en onder deſe *Hugo de Groot*, *Simon Epiſcopius*, *Claudius Sal-maſius*, *Stephanus Curcellæus*, en andere meer.

Hugo de Groot, in ſijn anteike-ningen over het Euangelium van *Mattheus* op cap. 19 ỳ. 14. ſpreekt aldus: *Videtur autem mihi anti-quitus Baptiſmus infantium multo magis in Africa, quam in Aſia, a-liisve mundi partibus fuiſſe fre-quentatus; & cum majore quadam neceſſitatis opinione: nam in Con-ciliis vetuſtiorem ejus moris men-tionem non invenias Concilio Car-thaginienſi.* DAT IS: „Dog het „ſchijnt

H. Grotius. *Matth.* XIX. ỳ. 14.

" schijnt my toe, dat van ouds den
" Doop der Kinderen veel meer in
" Africa als in Asia, ofte andere
" deelen der weereld in 't gebruik
" is geweest, en met een grooter
" meening van noodsakelijkheid:
" want men sal niet ligt in de Con-
" cilien een ouder gewag vinden van
" die wijse van doen, als in 't Con-
Anno 418 *gebouden.* " cilium van Carthago.

En wat lager ter selver plaatse: *Sed imprimis notatu dignus est Canon Synodi Neocæsariensis habitæ A°.* 315. *qui sic habet*, DE MULIERE PRÆGNANTI, UT BAPTIZETUR, UBI VOLET: NIHIL ENIM PUERPERA PARTUI COMMUNICAT. NAM ET HUJUS, ET ILLIUS, QUÆ SIT VOLUNTAS, OSTENDIT PROFESSIO. *Utcunque enim aliovorsum trahant interpretes, apparet ideo de Baptismo prægnantium motam quæstionem, quod videretur cum Matre simul proles Baptizari; quæ tamen Baptizari non soleret, nisi super propriâ voluntate, ac*

pro

professione. Et sic in compendio Canonum titulo quarto explicat Balsamo: NON POTEST BAPTIZARI, QUIA NONDUM IN LUCEM VENIT, NEQUE HABERE VOLUNTATEM POTEST PROFESSIONIS FACIENDÆ, QUÆ IN SANCTO BAPTISMATE REQUIRITUR; *Et Zonaras*, FOETUS TUNC OPUS HABEBIT BAPTISMATE, CUM ELIGERE POTERIT AGENDO.

Definit autem Synodus, Baptismum ideo recte procedere, quia ad matrem solam, quæ de se professionem ederet, non etiam ad uterum pertineret. Et Græcorum plerique ab omni ævo, ad hunc diem, morem servant, differendi parvulorum Baptismum, donec ipsi fidei suæ confessionem possint edere.

DAT IS: "Maar in 't bysonder
„is anmerkenswaardig den Canon
„van de Synode van Neocæsaria,
„welk gehouden is in 't jaar 315,
„die aldus luid, ANGAANDE EEN
„SWANGERE VROUW, DATSE GE-

„DOOPT WERDE, ALSSE WIL, WANT
„DE KRAAMVROUW DEELT AN
„DE VRUGT NIETS MEDE: WANT
„DE BELYDENIS TOONT WAT DE
„WIL ZY, SO VAN DESE, ALS VAN
„GENE: want onangesien de Uit-
„leggers het elders anders heen
„trekken, het blijkt, dat'er daar-
„om verschil ontstaan is, over den
„Doop der swangere Vrouwen,
„om dat de vrugt te gelijk met de
„Moeder scheen gedoopt te wor-
„den, die echter niet gewoon was
„gedoopt te worden, dan op haar
„eigen wil ende belijdenis. En
„*Balsamo* legt het aldus uit, in 't
„kort begrijp van de Canons onder
„het vierde opschrift: DE VRUGT
„KAN NIET GEDOOPT WORDEN,
„OM DAT DIE NOG NIET IN 'T LIGT
„IS GEKOMEN, EN GEEN WIL KAN
„HEBBEN, OM BELYDENIS TE
„DOEN, DIE NOGTANS IN DEN
„HEILIGEN DOOP VEREISCHT WORD;
En *Zonaras*: DE VRUGT SAL ALS-
„DAN VAN NOODEN HEBBEN, GE-
„DOOPT,

„DOOPT TE WORDEN, ALS DIE
„DOOR EIGEN WERKELYKHEID
„SAL KONNEN VERKIESING DOEN.

" Het Synode bepaalt dan, dat
„ den *Doop* daarom regt geoeffend
„ word, om datſe tot de Moeder
„ alleen behoort, die van haar ſel-
„ ven belijdenis doet, en niet me-
„ de tot de baarmoeder. Ook hou-
„ den de meeſte onder de Grieken,
„ van alle eeuwen tot den huidi-
„ gen dag toe, de manier van den
„ Doop der kleine kinderen uit te
„ ſtellen, tot datſe ſelf belijdenis
„ van hun geloove doen konnen.
Dus verre *Hugo de Groot*.

Wat den ſcherpſinnigen en geleerden *Simon Epiſcopius* angaat, (die volgens ſijn uitgegevene Theologiſche werken, den eigentlijken Schrijver is van de *Apologie* voor de *Confeſſie* der *Remonſtranten*) die handeld uit de naam der algemeene *Societeit*, van den toeſtand des *H. Doopſels* breed en wijdluftig; en toont, met veele bondige re-

Simon Epiſcopius. *Apolog. Remonſtr. pag.* 234, 235. *in Folio.*

denen, dat het *Doopsel* der jonge Kinderen niet noodsakelijk is:

I. Om dat'er in de geheele H. Schrifture, nog eenig uitgedrukt gebod, nog eenig ongetwijffeld exempel te vinden is, daaruit die precise noodwendigheid kan beweerd worden. *enz.*

II. Om dat'er geen *Concilium* voor het vier-honderste jaar van Christus tijden af gehouden is, daar in de noodwendigheid van den Kinder-doop gearresteerd is.

III. Dewijl me in de aldereerste Concilien, en self in het *Concilium van Neocæsarie*, leest, een Canon gemaakt te zijn, uit welke niet donkerlijk blijkt, dat toen ter tijd den Kinder-doop niet alleen niet noodsakelijk, maar ook ongeoorloft is gehouden geweest. *enz.*

IV. Om dat niet alleen dat *Concilium* in *Asia*, maar ook vele en verscheide Oudvaders in 't midden van *Africa*, en van *Griekenland* selve, daar den Kinder-doop in o-

pen-

penbaar gebruik was, opentlik hebben verklaard, dat haar den Kinder-doop mishaagde. *enz.*

Gelijk hy dit ook breeder voorſteld in ſijn antwoord op de proeve van den Profeſſor *A. Heydanus.* *Pag.* 358, 359. *in Quarto.*

Claudius Salmaſius, wel-eer wijdberoemd *Profeſſor Honorarius*, in de *Academie* van *Leiden*, ſchrijft in ſijn *Tractaat* van de *Transſubſtantiatie*, onder de verbloemde naam van *Simplicius Verinus*, aldus: Cl: Salmaſius.

Primis duobus ſeculis nemo Baptiſmum accipiebat, niſi qui in fide inſtructus, & doctrina Chriſti imbutus, teſtari poſſet ſe credere, propter illa verba, QUI CREDIDERIT, ET BAPTIZATUS FUERIT, *ergo prius erat credere, inde ordo Catechumenorum in Eccleſia; Mos etiam tum perpetuus conſtanter tenuit, ut ſecundum Baptismum Catechumenis illis ſtatim daretur Euchariſtia, poſtea opinio invaluit, neminem ſalvari poſſe, niſi qui Baptizatus fuiſſet, ideo & conſuetu-* *Simpl. Ver. de Transſubſt. pag.* 494.

do nata infantibus Baptismum conferendi, quia autem Catechumenis adultis olim, simulac loti fuissent sacro Baptismate, dabatur Eucharistia, nullo interjecto temporis spatio, hoc etiam & in infantibus, ut fieret, institutum, post Pædobaptismum introductum.

Dat is: "In de twee eerste „honderd jaren ontfing niemand „het Doopsel, als die in 't geloof „onderwesen, en in Christus Leere „wel onderrigt zijnde, betuigen kon, dat hy geloofde, om „deser woorden wil, Die geloofd sal hebben, en gedoopt „sal zyn; derhalven so ging het „geloven voor; en hier van daan „quam de order der Onderwijselingen of Ankomelingen in de „Gemeinte. Daar was ook toen „een geduurige bestendige gewoonte, dat anstonds, op 't ontfangen van het *Doopsel*, het *H. Avondmaal* an d'Ankomelingen „wierd toegediend; daar na is die

„mee-

,, meening doorgedrongen, dat nie-
,, mand konde zalig worden, als
,, die gedoopt was; HIER VAN
,, DAAN IS OOK DE GEWOONTE
,, ONTSTAAN VAN DE JONGE KIN-
,, DEREN TE DOOPEN; dewijl dan
,, an de bejaarde Ankomelingen eer-
,, tijds, so haast als sy door het *H.*
,, *Doopsel* gewasschen waren, het
,, *H. Avondmaal* wierd gegeven,
,, sonder dat eenige tijd tusschen
,, beide ging, so is ook dit omtrent
,, de Kinderen vast gesteld, na dat
,, den Kinder-doop nu was inge-
,, voerd.

Hier mede stemt volkomen over een *Stephanus Curcellæus*, by onsen tijd, geleerd en vroom Professor in de *Theologie*, onder de *Remonstranten*, seggende *in sijn* Iste *Boek*, *Cap.* 12. (alwaar hy tegen den *Cardinaal Bellarminus* van de *Traditien* handeld) aldus: *Magnâ id semper cum reverentiâ suscipiemus, quod ab omnium temporum & locorum doctoribus constabit nobis fuis-*

Stephanus Curcellæus. *Inst. Rel. Chr. Lib.* I. *Cap.* XII. *Sect.* 4.

se approbatum : SED TALIS NON EST PÆDOBAPTISMUS; *qui duobus primis a Christo nato seculis fuit incognitus, in tertio vero & quarto, a paucis est approbatus; in quinto demum, & sequentibus passim obtinere cepit : & proinde hic ritus a nobis quidem, ut antiqua consuetudo, sed non ut Apostolica Traditio observatur.*

DAT IS: " Wy sullen dat altijd ,, met groote eerbiedigheid anne- ,, men, 't welk ons blijken sal van ,, alle Leeraren, op alle tijden, en ,, in alle plaatsen, is voor goed ge- ,, keurd, MAAR SODANIG IS DE ,, KINDERDOOP NIET, die in de ,, twee eerste honderd jaren naar ,, Christus geboorte niet is bekend ,, geweest; in de derde en vierde ,, eeuw, van weinige is toegestaan, ,, in de vijfde en volgende eeuwen ,, eerst doorgaans heeft beginnen ,, stand te grypen : en derhalven ,, word dese ceremonie van ons wel ,, als een oude gewoonte, maar niet

,, als

"als een overlevering der Apostelen onderhouden.

Meer dergelijke getuigenissen souden wy hier konnen by doen, ten waar wy dese genoegsaam oordeelden, en genegen waren de kortheid te bevlijtigen.

Dog wat sullenwe al seggen van menschen van later eeuwen! Hoe laat sig den ouden *Tertullianus* self horen, die in de tweede, en voor an in de derde eeuwe, gebloeid heeft? dese met vele redenen het uitstellen des *Doopsels*, in opsigt van de jonge Kinderen, den ouderen ernstelijk anradende, gebruikt onder andere dese woorden: *Itaque pro cujusque personæ conditione, & dispositione, etiam ætate, cunctatio Baptismi utilior est; præcipue tamen circa parvulos. Quid enim necesse est, sponsores etiam periculo ingeri, qui & ipsi per mortalitatem destituere promissiones suas possunt, & proventu malæ indolis falli? ait quidem Dominus,* Tertullianus.

minus, NOLITE ILLOS PROHIBERE AD ME VENIRE. *Veniant ergo dum adolescunt, veniant dum discunt, dum quo veniunt docentur; fiant Christiani, quum Christum nosse potuerint, quid festinat innocens ætas ad remissionem peccatorum?*

Sensus est, inquit *Grotius*, *veniant ad Christum, ut instituantur, non ut Baptizentur, nisi postquam vim Baptismi intellexerint.*

DAT IS: " Derhalven is het uit-
„ stellen van den Doop nuttelijker
„ na den aart en stand van een ieder
„ persoon, ook na den ouderdom;
„ voornamelijk omtrent de kleine
„ kinderen, want wat is't van no-
„ den, dat de borgen sig ook in
„ gevaar steken, die so wel, selfs
„ door hare sterflijkheid, hunne
„ beloften niet konnen nakomen,
„ als door het openbaren van een
„ quaden aart bedrogen worden?
„ De Heere segt wel, BELET
„ HAAR NIET TOT MY TE KOMEN.

„ Laat

„ Laatſe dan komen, terwijlſe tot
„ jongelingen opwaſſchen; laatſe ko-
„ men terwijlſe leeren; terwijlſe
„ onderweſen worden, waarſe ko-
„ men moeten; laatſe tot Chriſte-
„ nen gemaakt worden, alsſe in
„ ſtaat zijn om Chriſtus te konnen
„ kennen: wat verhaaſt ſig de on-
„ noſele ouderdom, om tot vergif-
„ fenis van ſonden te komen.

" De ſin is, *zegt Grotius*, laat-
„ ſe tot Chriſtus komen om onder-
„ weſen, niet om Gedoopt te wor-
„ den, voor datſe de kragt des
„ Doops verſtaan hebben.

Ten opſigt van het derde Punct, *Dat het den Chriſtenen, uit kragt van Chriſtus Leere*, NIET *geoorloft is te* SWEEREN; *en dat in deſen vele der Oude Vaders, en andere treffelijke Mannen, met de Doopsgezinden over-een-komen*, kan immer ſo klaar, als de voorgaande leerſtukken, uit hunne Schriften getoond worden.

Bewijs van het III. PUNCT dat den EED ongeoorlofd is, ontleend

Den

Uit S. Episcopius.

Den vermaarden *Simon Episcopius*, hoewel het tegenstrijdige gevoelen begunstigende, spreekt'er aldus van, in sijn eerste Predikatie over Matth. V. ℣. 33. over de woorden, MAAR IK SEGGE U, SWEERT GANTSCHELYK NIET.

In sijn Predikatie over Matth. V. 33.&c. p. 500. *in Quarto.*

Als wy dese woorden insien, soo se leggen en luiden, soo schijnense ten eersten ansien allerlei Eeden striktelijk te verbieden; wy sien ook dat niet alleen verscheide oude Ketters, Manicheen *en* Pelagianen, *maar ook* Origenes, Athanasius, Epiphanius, Hilarius, Ambrosius, Chromatius, Chrysostomus, Hieronymus, Theophylactus, Æcumenius, Euthymius, *vele, so niet meest alle de Oudvaders, soomen die noemd, de woorden soo simpelijk hebben verstaan; en daarom allerlei Eeden hebben ongeoorloft geagt in het Nieuwe Testament.*

Hieronymus, *de aldergeleerdste onder haar, heeft verstaan dat*

den

den Eed, of het ſweeren by GOD, in het Oude Teſtament den Joden onder de Wet is toegelaten, *als kinderen*, even *gelijk de Offerbanden; niet om dat het Sweeren by GOD, of dat het ſlachten der beeſten goed is, maar om dat het beter is, alsmen immers ſweeren ſal, by* GOD *te Sweeren, als by de valſche Goden.* Theophylactus ſeid, *dat het onder het Oude Teſtament wel niet quaad was, maar onder Chriſtus quaad is geworden, gelijk het beſnijden.*

Den voorgemelden *Profeſſor* in 't ſlot van deſe ſelve Predikatie, omſtandelijk geſproken hebbende van de ſodanige, die alle Eeden ongeoorlofd agten, en met verſcheide redenen getoond hebbende, datme die als Chriſtenen behoord te dragen, voegt'er ten laatſten by deſe anmerkens-waardige woorden: *Wy ſien dat de geheele oudheid tot vijf, ſes-en ſeven honderd jaren na Chriſtus tijden in dat* *pag.* 510.

mis-

misverstand, (so hy 't noemd) *heeft gesteken; die ik sie dat den grooten* Erasmus, *dog wat bescheidener, gevolgt heeft: en die nu soude dese luiden onlijdelijk oordeelen, die soude de geheele oudheid mede onlijdelijk moeten houden.*

Erasmus Roterodamus. *Matth.* V. ℣. 31. *Erasmus*, die hier van den *Professor* gedagt word, spreekt in sijn anteikeningen op het V. Capittel van den H. Euang. *Mattheus* aldus; *Moxque subjungit de non jurando, quod ita vetuit*, UT NIHIL OMNINO EXCEPERIT: *& tamen, quasi non sit hoc a Christo serio dictum, passim juramus. Certe votis omnibus optandum, ut tales sint Christiani, ut neque divortio sit opus, neque jurejurando.*

DAT IS: "En hy voegt'er anstonds by van gantschelijk niet te Sweeren: 't welk hy dermaten heeft verbooden, DAT HY'ER NIETS VAN UITSONDERD: en evenwel, als of dit van Christus niet met ernst gesegt was, soo Swee-

"ren

„ ren wy over-al: voorwaar het
„ was van harten te wenschen, dat
„ de Christenen sodanig bestonden,
„ dat'er nog Scheidbrief, nog Eed-
„ sweeren van nooden was.

Waar in desen voortreffelijken Man regt en wel heeft gesproken; voor soo veel alle *Eed* uit gebrek van opregtheid en waarheid, onder de menschen is gesproten; en geheel uit niet kan geseid worden van nooden te zijn, indien de menschen, volgens de Christelijke Leere, sig gewenden *een ieder met sijn naasten de waarheid te spreken van harten*!

Wy voegen by dit getuigenis de woorden van den grooten *Hugo de Groot*, in sijn anteikeningen over het vijfde Capittel van Mattheus ℣. 34. alwaar hy anwijsende, dat beide by de besecheidenste Joden, en de beste onder de Heidenen, den *Eed* wierd angemerkt als een gebrekkelijke saak, dieme in alle manieren mijden en vlieden moest,

H. Grotius. *Matth.* V. ℣. 34.

h daar

daar by voegd: *Sic* & Justinus *ait*, CHRISTIANOS OMNINO NON JURARE; & Chrysostomus, *nefas omnino aut jurare, aut* JURANDI *necessitatem imponere. Et apud* Eusebium Basilides *quidam*, Origini *coævus, jusjurandum exactus, ait*, NON LICERE SIBI OMNINO JURARE, CHRISTIANUM ENIM SE ESSE.

DAT IS: "So segt ook *Justinus*, "DAT DE CHRISTENEN GANTSCH "NIET SWEEREN; en *Chrysostomus*, Het is gantsch onbetamelijk of te Sweeren, of een ander "tot Sweeren te noodsaken. En "by *Eusebius* segt eenen *Basilides*, "Tijd-genoot van *Origines*, tot "Sweeren gedwongen zijnde, DAT "HY GEHEELYK NIET SWEEREN "MOGT, DEWYL HY EEN CHRISTEN WAS. En besluit endeling *Grotius*, *Opponitur ergo* OMNINO NON JURARE, *tanquam majus & sanctius quiddam ei, quod præcesserat, id est*, SERVARE JUS JURANDUM; *quasi dicat* CHRISTUS,

quam-

quamvis proposueris facturum te, quod promittis, tamen jurare noli. Dat is: "Derhalven word hier „GANTSCHELYK NIET TE SWEEREN, als iets grooters en heiligers gesteld tegen het gene voorgegaan was, dat is, TEGEN DEN „EED HOUDEN: alsof CHRISTUS „seide, alhoewel gy voorgenomen „hebt te doen 't geen gy beloofd, „soo Sweert evenwel niet.

Den selven trant houden *Sixtus Senensis*, *Petrus Daniel Huëtius*, *William Cave*, en veele andere voorname Schrijvers, welker getuigenissen wy willens voorby gaan; agtende dat de bygebragte genoegsaam zijn, om 't geen wy voor hadden, overtuiglijk te bewijsen. Sixtus Senensis, P D.Huetius, W. Cave.

Alleen moeten wy hier met een woord anroeren, dat de redelijkheid en billijkheid van onse *Hooge Overheden*, niet genoegsaam na waarde kan gepresen worden, die de soodanige tot geen *Eed* perssen, dewelke gemoedshalven niet ver-

ſtaan kunnen, dat het Sweeren van Eeden geoorlofd is.

Bewijs van het IV. PUNCT, rakende de WEERELOOSHEID.

Wy gaan over tot het vierde Punct, rakende de *Wrakeloose* WEERELOOSHEID; om, namelijk, te toonen, *dat de Doopsgezinden ook in dit voorname en wigtig ſtuk der Leere* ('t welk de heilige en geeſtelijke oeffening der Godsdienſtigheid onafſcheidentlijk, uit eigen aart, na ſig trekt) *met de eerſte ofte oudſte Chriſtenen over-een ſtemmen.*

Door S. Epiſcopius.

Men hoore de openhartige belijdenis, die de Profeſſor *S. Epiſcopius* hier van doet, in ſijn meergemelde Predikatie over Matth. V. ℣. 38.

In ſijn eerſte Predikatie over Matth. V. 38. *enz.* *pag.* 542. *in Quarto.*

't Is klaar en notoir, ſegt hy, *dat onder de eerſte en oudſte Chriſtenen, niet weinige*, SELF VAN DE ALDERGELEERDSTE EN ALDERVROOMSTE *zijn geweeſt, die deſe woorden van* JESUS CHRISTUS *ſo verre hebben getogen, dat ſy verſtonden, dat den Chriſtenen ongeoorloft*

oorlooft was het ampt van een Magistraat te bedienen, en wapenen te dragen.

Met dit seggen komt seer wel over een, 't geen *Claudius Salmasius* in sijn *Koninglyke Verdediging* in opsigt van het gevoelen en leven der oude Christenen, bybrengt; alwaar hy, handelende van 't regt, dat sommige wanen te hebben, van *Keisers* en *Koningen* van den Throon af te setten, aldus spreekt: *Sane justius hanc licentiam sibi sumere potuissent illorum seculorum Christiani; quia non Christianos Imperatores deturbassent, sed profanos, sed idolorum cultores; nec idololatriæ tantum addictos, sed etiam veræ religionis inimicos; nec inimicos tantum, sed etiam persecutores, flammâ & ferro in eos sævientes, bestiis laniandos tradentes, mille etiam injuriis & contumeliis in ejusdem fidei consecraneos grassantes: cæterum, cum talia paterentur, ac tanta sub crudelissimis*

Cl. Salmasius.

Defens. Reg. pag. 130.

mis tyrannis, cum nec pati ea, si voluissent, possent, quia satis multi erant tunc, & satis validi ad se liberandos, perpetiendæ tamen quam faciendæ injuriæ se promtiores esse semper ostenderunt; non aliam ob caussam, quam quia Christiani essent, & quatenus Christiani, QUIA TALE PRÆCEPTUM AB IPSO CHRISTO, ET EJUS APOSTOLIS, ACCEPERANT; *quia denique non aliter religioni suæ satisfacere se posse credebant.*

DAT IS: " Voorwaar, *segt hy*, „de Christenen van die eeuwen, (*hy spreekt van de eerste eeuwen*) „hadden haar met meerder regt „de vryheid mogen anmatigen, „om datse geen Christelijke Keisers van den Throon souden gestoten hebben, maar Heidensche, „maar Afgodendienaars, en die niet „alleen d'Afgoderye toegedaan waren, maar ook vyanden van de „waren Godsdienst, en niet alleen „vyanden, maar ook vervolgers, „die

„die te vuur en te ſwaard tegens
„haar woedde, haar aan de bee-
„ſten om verſcheurd te worden o-
„vergevende, ook met duiſender-
„lei verongelijkingen en ſmaad-
„heden tegen die gene woelende,
„die het ſelve gelove waren toege-
„daan; ondertuſſchen, dewijl ſy
„ſodanige en ſoo groote dingen on-
„der d'alderwreedſte Tyrannen le-
„den, die ſy, ſooſe gewild had-
„den, hadden konnen niet lijden,
„om datſe toen ter tijd talrijk en
„ſterk genoeg waren, om haar ſel-
„ven te verloſſen, hebbenſe ſig nog-
„tans altijd veel gereder getoond,
„om ongelijk te lijden, als het ſelve
„te doen; om geen andere oorſaak,
„ALS OM DATSE CHRISTENEN WA-
„REN, EN VOOR SOO VEEL SY CHRI-
„STENEN ZYNDE, OM DAT SY SODA-
„NIGEN GEBOD VAN CHRISTUS SELFS,
„EN SIJN APOSTELEN HADDEN ONT-
„FANGEN; en eindelijk, om dat-
„ſe niet en geloofden, datſe dus
„anders haren Godsdienſt konden
„voldoen.
 In

H. Grotius. *De Jure Belli & Pacis Cap.* XXVI. *Sect.* 5.

In desen selven sin spreekt ook *Hugo de Groot*, een gelijkluidende getuigenis in 't breede uit *Origenes* tegen *Celsus* ophalende, in sijn tweede Boek *Van 't regt des Oorlogs en des Vredes.*

N. Rigaltius.

N. Rigaltius voor an in sijn Voorreden op de Werken van den Oudvader *Cyprianus*; of om beter te seggen, in sijn Opdragt der selve, an den Cardinaal *Mazarin*, geeft hier van een bysonder anmerkenswaardig getuigenis, 't welk wy, om sijn uitnemendheids wil, de moeite waardig agten, hier by te voegen: *Christiani quidem*, inquit, *tanto nomine digni, agebant in terris, & suberant seculi Potestatibus; at Potestates & Magistratus, aut belli negotia non attingebant: nam illa certe Potestatum & Magistratuum, ut frivola, ut minimè ad Christum pertinentia, despiciebant: hæc vero præliorum, ut sæva nimis & belluina, benignitati caritatique Christianæ contraria,*

In Dedicatione, edition. Parif. 1639.

ria,

ria, penitus exhorrescebant; oculos & manus, & mentes assidue sursum habebant ad Cælos, & ad Christum, &c.

Dat is: „De Christenen, *segt* „*hy*, die soo grooten naam waar„dig waren, leefden wel op aar„den, en waren de wereldlijke „Magten onderdanig; maar de „Magten en Magistraten (of an„ders de Magistraats-ampten) en „de bedrijven des Oorlogs raakten „sy niet an: want sekerlijk die din„gen, die de [*weereldlijke*] Mag„ten en Magistraten raken, waren „by hen in kleinagting, als saken „die te gering waren, en geensins „tot Christus behoorende: dog „van de oorlog-strijden, als al te „wreed en beestagtig zijnde, had„den sy een grooten afschrik; als „strijdig tegen de Christelijke goe„dertierenheid en liefde; hare oo„gen, handen en gemoederen hiel„den sy gestadig om hoog na den „Hemel en na Christus, *enz.*

Dus spreekt *Nicolaus Rigaltius* van de eerste Christenen, toense onder het jok der vervolging leefden; en dat wel tot den Cardinaal *Mazarin*, die in sijn tijd het grote rad des Oorlogs in Europa draide!

En mogenwe met stilswijgen niet wel voorby gaan, 't geen hy kort daar op, uit den vromen, ouden Martelaar *Cyprianus*, bybrengt, ten ansien van het droevig verloop der Christenen, die kort daar na, onder sagter regeering der Roomsche Keisers, buiten de vervolging in vryer tijden leefden.

Cyprianus.

Traditam nobis divinitus disciplinam, inquit Cyprianus, *pax longa corruperat*; *studebant augendo patrimonio singuli*; *& obliti, quid credentes, aut sub Apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore, ampliandis facultatibus incumbebant: non in sacerdotibus religio devota, non in ministerio fides*

des integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina,

DAT IS: "De langdurige vrede, ,, *segt Cyprianus*, hadde de onder- ,, wijsing, die ons van GOD is o- ,, verhandigt, bedorven: elk was ,, vlijtig besig om sijn vaderlijk erf- ,, goed te vermeerderen; en, verge- ,, ten hebbende, wat sy, het geloove ,, annemende, of by het leven der ,, Apostelen te vooren hadden ge- ,, daan, ofte altijd schuldig waren ,, te doen, vielen sy met een on- ,, versadelijke drift van begeerte, ,, op de vermeerdering van de tij- ,, delijke goederen: daar was in de ,, Priesters of Leeraars, geen meer ,, andagtige Godsdienstigheid, in ,, de Bedienaars geen deegelijk ge- ,, love, in hunne werken geen ont- ,, ferming, in hare zeden geen tugt ,, meer.

Gave GOD, dat dit tegenwoordig, in dese vrye tijden, ook geen plaats hadde onder ons, en andere Pro-

Proteſtanten, die Nakomelingen zijn van ſo vroome Voor-ouders, welke ten tijde der vervolging haar niet ontſien hebben, om de bekende waarheid, ten koſte van haar tijdelijke have, en dierbaar leven, ruſtelijk te belijden, en heiliglijk en volſtandig te beleven!

A. Scultetus. *Med. Patrum part. 1. pag. mihi 277.*

By de vorige Schrijvers voegen wy hier nog *Abrahamus Scultetus*, beroemd en wel bekend onder de *Gereformeerde*; die in ſijn Tractaat, genaamd *Medulla Theologiæ Patrum*, aldus ſpreekt: *Tertullianus Militiam Chriſtiano non convenire, iisdem fere argumentis probat, quibus Anabaptiſtæ hodie eandem theſin defendunt.*

Dat is: "Dat den Oorlog den „Chriſtenen niet paſt, bewijſt hy „(*namelijk Tertullianus*) byna met „deſelve bewijsredenen, met wel„ke de Wederdopers (*ſoo noemd* „*hy ons, die den Doop der Bejaar*„*de verſtaan*) hedensdaags deſelve „ſtelling beweeren.

Waar

Waar by wy voegen *J. Daillé*, wel-eer vermaard Predikant onder de *Gereformeerden* in *Vrankrÿk*, die elders in sijne Predikatien sig aldus laat hooren. *Et de fait cette Sainte & innocente doctrine, consacrée par leur exemple, eût tant d'efficace, que plus de deux cens ans aprés leur mort, leur secte ajant rempli l'univers, quelque cruelle boucherie, que l'on fist de leurs disciples, durant tout ce temps-là on ne leur sçauroit reprocher qu'ils ayent jamais, je ne dirai pas leve des Armées, ou surpris des Villes, ou tramé des Conjurations, mais non pas même tiré un seule Epée pour leur defense.* J. Daillé. *Sermon sur Jean* XXI. 24. *pag.* 385.

Dat is: "En in der daad dese „Heilige en onbevlekte Leer, geheiligd door hun (der Apostelen) voorbeeld, had soo veel „kragt, dat, meer als 200 jaren „na hunne dood, toen haren anhang de weereld vervuld had, hoe „wreed een slagting men onder hare

„ leer-

„ leerlingen maakte, men haar niet „ ſoude konnen te laſte leggen, dat- „ ſe oit, gedurende die tijd, ik ſal „ niet ſeggen, Legers op de been „ gebragt, Steden overvallen, Sa- „ men-ſweeringen geſmeed: maar „ ſelf niet een eenige Deegen t'hun- „ ner verdediging getrokken heb- „ ben.

Maar wat blijvenwe langer beſig met getuigeniſſen by te brengen, die mannen van later eeuwen ge- ven, van 't gevoelen en leven der Oude Vaders, die in deſen met de Leere der *Doopsgezinden* over-een quamen? Laat ons tot de Schrif- ten der Vaders ſelf over gaan, en hooren wat ſy'er van ſeggen, uit vele maar weinige bybrengende:

Juſtinus Martyr. *Juſtinus de Martelaar*, die om- trent het jaar 155 na Chriſtus ge- boorte geleefd heeft, ſpreekt vol- gens de Latijnſche vertaling aldus:

In Apolog. II. pag. 77. *Quando vero, veluti vaticinans, quæ futura ſint, verba facit Spiri- tus Propheticus*; ita loquitur:

Ex

Ex Sion enim egredietur lex, & verbum Domini ex Hierusalem, & jus populis dicet, & arguet populum multum, ET CONFLABUNT GLADIOS SUOS IN VOMERES, ET LANCEAS SUAS IN FALCES, ET NON SUMET GENS IN GENTEM GLADIUM, ET NON DISCENT AMPLIUS BELLIGERARE. *Et quod hoc sic factum sit, persuaderi ad credendum, docerique potestis: nam Hierosolymis duodecim viri profecti sunt in mundum, atque ii quidem indocti & minimè eloquentes, Dei autem virtute omni hominum generi denunciarunt, à Christo missos se esse, qui cunctos verbum Dei docerent, proinde, qui olim mutuis inter nos grassati sumus cædibus, non modò ne inimicos quidem oppugnamus, verum etiam (ut non mentiamur, neque inquisitores nostros fallamus) perlibenter Christum confitentes, mortem quoque adimus.* &c.

DAT IS: " Dog wanneer de Pro-
" pheti-

„ phetische geest, als voorseggen-
„ de, 't geen te geschieden stond,
„ spreekt, segt hy aldus: *Uit Zion*
„ *sal de Wet uitgaan, en des Hee-*
„ *ren woord uit Jerusalem, en hy*
„ *sal rigten onder de Volkeren, en*
„ *vele volken bestraffen*; EN SY
„ SULLEN HARE SWAARDEN SLAAN
„ TOT PLOEG-YSERS, EN HAAR SPIES-
„ SEN TOT SIKKELEN, EN HET EE-
„ NE VOLK SAL TEGEN HET ANDER
„ VOLK GEEN SWAARD OPHEFFEN;
„ EN SY SULLEN NIET MEER LEE-
„ REN OORLOGEN. En dat dit soo
„ geschied zy, daar van kont gy,
„ om sulks te geloven, overtuigt
„ en onderwesen worden; want uit
„ Jerusalem zijn 12 Mannen uitge-
„ gaan in de weereld, en dat wel
„ sulke, die ongeleerd en geheel
„ niet welsprekend waren, dog door
„ de kragt Gods hebben sy alle ge-
„ slagten der menschen angekon-
„ digt, dat sy van Christus geson-
„ den waren, op dat sy allen het
„ Woord GODS souden leeren;
„ der-

„derhalven, wy die eertijds onder-
„ling den anderen hebben doodge-
„ſlagen, die beſtrijden nu niet al-
„leen onſe vyanden niet, maar ook
„(op datwe niet liegen, nog on-
„ſe Geloofs-onderſoekers bedrie-
„gen) die geven ons, Chriſtus be-
„lijdende, ſeer gaarne in de dood
„over.

Op gelijke wijſe; en byna met de ſelve woorden, ſpreekt ook den Oudvader *Irenæus*, die omtrent het jaar 184 geleefd heeft. Irenæus. *Lib.* IV. *Cap.* 67.

Tertullianus, die omtrent 200 jaren na de geboorte van onſen Heere geleefd heeft, an wiens gevoelen in deſen, wy hier vooren, uit *Abrahamus Scultetus* gedagt hebben, laat ſig in ſijn *Apologie* voor de Chriſtenen, ſelf aldus hooren: Tertullianus.

Quotiens etiam, præteritis vobis, ſuo jure, nos inimicum vulgus invadit lapidibus, & incendiis? Ipſis Bacchanalium furiis nec mortuis parcunt Chriſtianis: quin illos de requie Sepulturæ, de Aſylo *Apolog. p. m.* 46.

quodam mortis, jam alios, jam nec totos, avellant, dissecent, distrahant. Quid tamen de tam conspiratis unquam denotatis? de tam animatis ad mortem usque pro injuria repensatis? Quando vel una nox pauculis faculis largitatem ultionis posset operari, si malum malo dispungi penes nos liceret. Sed absit, ut, aut igni humano vindicetur Divina Secta; aut doleat pati, in quo probatur. Si enim & hostes exertos, non tantum Vindices occultos, agere vellemus, deëffet nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcunque, unius tamen loci, & suorum finium, gentes, quam totius Orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, Urbes, Insulas, Castella, Municipia, Conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, Palatium, Senatum, Forum. Sola vobis relinquimus Templa. Cui bello non idonei, non prompti

ptifuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur: SI NON APUD ISTAM DISCIPLINAM MAGIS OCCIDI LICERET, QUAM OCCIDERE?

Quomodo autem bellabit, imo quomodo etiam in pace militabit, SINE GLADIO, QUEM DOMINUS ABSTULIT? *Nam etsi adierant Milites ad Joannem, & formam observationis acceperant; si etiam Centurio crediderat:* OMNEM POSTEA MILITEM DOMINUS, IN PETRO EXARMANDO, DISCINXIT. Idem *lib. de Idololatr. c.* XIX.

Licebit in gladio conversari, Domino pronunciante, GLADIO PERITURUM, QUI GLADIO FUERIT USUS? *Et prælio operabitur Filius Pacis, cui nec litigare conveniet? Et vincula, & carcerem, & tormenta, & supplicia administrabit, nec suarum ultor injuriarum?* Idem *lib. de Coron. Mil. c.* XI.

DAT IS: „Hoe dikwils over- I.
„valt ons ook het vyandige Grauw,
„voor haar eigen rekening, en son-
„der u om verlof te vragen, met

„ steenen en brandstigtingen ? Op
„ hunne dolle Bacchus-feesten ver-
„ schonen sy self de doode licha-
„ men der Christenen niet. Wan-
„ neer sy reeds onkenbaar zijn ge-
„ worden, en ten deele vergaan
„ zijn, rukken syse uit de ruste des
„ grafs, en als uit de schuilplaats
„ des doods: ja houwense en scheu-
„ rense an stukken. En des niet-
„ tegenstaande, wat doet gy dese
„ t'samenrotters ooit ? Wat straffe
„ oeffend gy voor dese verongelij-
„ kingen, aan menschen die dus ter
„ dood toe op ons gebeeten zijn ?
„ Daar wy magtig souden wesen,
„ in eene nagt, met weinig fakkels,
„ ons ten overvloed te wreken, in-
„ dien 't ons geoorlofd was, quaad
„ met quaad betaald te setten. Maar
„ het zy verre, dat, of de Godde-
„ lijke gesintheid sig met mensche-
„ lijk vuur wreken soude; of dat
„ sy met weersin de dingen lijden
„ souden, door welke sy beproefd
„ worden. Want indien 't ons ge-
„ luste,

„ luste , niet alleen als heimelijke
„ wrekers , maar self als opentlijke
„ tegenstanders voor den dag te ko-
„ men , soude het ons aan kragt ,
„ of menigte van volk ontbreken ?
„ Meend gy , dat de Mooren , de
„ Markomannen , ja de Parthen self,
„ of eenige Volkeren (die , hoe
„ groot sy ook zijn mogen , egter
„ maar een landstreek bewoonen , en
„ binnen hare grens-palen besloten
„ zijn) meer hoops uitmaken sou-
„ den , als een Volk dat door de
„ geheele weereld verspreid is ? Wy
„ zijn vreemdelingen : en nogtans
„ hebbenwe alles vervuld wat u toe
„ behoord : uwe Steden , Eilanden,
„ Sloten , Bond-steden , Vergade-
„ ringen ; self uwe Leger-plaatsen ,
„ Wijken , Rotten , 't Hof, den
„ Raad , de Regtplaats. Alleen de
„ Tempels laten wy u overig. Tot
„ welken oorlog waren wy niet be-
„ quaam , niet afgerigt geweest , al
„ hadden wy schoon in getal te kort
„ geschoten. Wy , seg ik , die ons

„ soo willig laten ombrengen : IN
„ GEVALLE HET DESE [onse] LEE-
„ KE NIET VRYER STELDE ZIG
„ TE LATEN DOODEN , ALS EEN
„ ANDER 'T LEVEN TE BENEMEN?

II. „ Maar hoe soude [een Gelovi-
„ ge] Oorlogen? Ja, hoe soude hy
„ self in tijd van Vrede vegten kun-
„ nen, SONDER ZWAARD, 'T WELK
„ HEM DE HEERE ONTNOMEN
„ HEEFT? Want schoon sig al Sol-
„ daaten by *Joannes* vervoegd, en
„ een voorschrift van hun gedrag
„ [van hem] ontfangen hadden :
„ schoon self den Hoofdman over
„ honderd, gelovig geworden was:
„ EGTER HEEFT DE HEERE MET PETRUS
„ T'ONTWAPENEN, ALLE SOLDAATEN
„ 'T GEWEER AFGENOMEN.

III. „ Sal 't een geoorlofde saak zijn,
„ met het Zwaard om te gaan, daar
„ de Heere verklaard, DAT HY
„ DIE HET ZWAARD GEBRUIKT,
„ DOOR 'T ZWAARD VERGAAN SAL?
„ Sal een Soon des Vredes, wien 't
„ self niet past te twisten, den krijg
„ die-

„dienen? En ſal hy Banden, Ge-
„vangeniſſen, Pijnigingen en Straf-
„fen handhaven, die ſijn eigene
„verongelijkingen niet vermag te
„wreken?

Van *Martinus*, die een Heilig genoemd word, ſpreekt *Sulpitius Severus* aldus: *Hactenus*, inquit ad Cæſarem, *militavi Tibi, patere, ut nunc militem Deo, donativum tuum militaturus accipiat*; CHRISTI EGO MILES SUM; PUGNARE MIHI NON LICET. Sulpitius Severus. *In Vita Mart.*

DAT IS: „Tot hier toe, *ſeid*
„*hy tot den Keiſer*, heb ik voor u
„geoorlogt, laat toe, dat ik nu voor
„GOD krijg voere; laat die gene,
„die ten ſtrijde ſal trekken, uw ge-
„ſchenk ontfangen; IK BEN CHRI-
„STUS KRYGSKNEGT, MY IS NIET
„GEOORLOFD TE VEGTEN.

Den vermaarden *Auguſtinus*, in ſijn boek *van de Stad Gods*, laat ſig aldus hooren, hoewel hy hemſelven in ſijne Schriften niet over al even gelijk is, *Neque tunc civi-* Auguſtinus. *De Civit. Dei Lib.* XXII. *cap.* 6.

tas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tamen magnorum agmina populorum, adversus impios persecutores suos, pro temporali salute, pugnavit; sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit; ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur; NON ERAT EIS PRO SALUTE PUGNARE, NISI SALUTEM PRO SALVATORE CONTEMNERE!

DAT IS: "Ook toen heeft Christus Stad, schoon datse nog in „vreemdelingschap verkeerde op „aarde, en nogtans benden had „van groote volkeren, tegen hare „godlose vervolgers, voor haar tijlijke behoudenisse niet gestreden; „maar liever heeftse, om d'eeuwige te behouden, niet tegengestreden; sy wierden gebonden, „opgesloten, geslagen, gepijnigd, „verbrand, vernield, wredelijk gedood, en [nogtans] sy verme-

„nig-

„ menigvuldigden, EN NIET VOOR
„ HARE BEHOUDENISSE TE STRY-
„ DEN, WAS BY HAAR NIET AN-
„ DERS, ALS HAAR [tijdelijke] BE-
„ HOUDENISSE VOOR HAREN ZA-
„ LIGMAKER TE VERAGTEN!

Isidorus Pelusiota, handelende over de plaats, INDIEN IEMAND U SLAAT OP DE REGTER WANG, KEERD HEM OOK DE ANDERE TOE, redeneerd daar kortelijk aldus over: *De groote* KONING DES HEMELS *quam van boven nederwaards, om de weereld de* WETTEN *van een Hemelschen ommegang over te leveren; welke hy heeft voorgesteld by wege van stryd en worsteling, geheel strydig tegen die van de* OLYMPISCHE SPEELEN: *Daar ontfangt die de* KROON, *die stryd, en een ander overwind; hier heeft de eer en toejuiching, die geslagen word, en dat sagtmoedelyk verdraagd: daar word gepresen by die slagen voor slagen vergeld: hier word op het Schouwburg der Engelen*

W. Cave. *Eerste Chr. pag.* 575. *gedr.* 1692. Uit Isid. Pelusiota. *Epist.* 127. *Lib.* III. *pag.* 269.

gelen geroemd, DIE D'AND'RE WANGE TOEKEERD: *alsoo d'overwinning afgemeten word, niet na de wraak, maar na een wijse en edelmoedige verdraagsaamheid: dit is de* NIEUWE WET *om de Kroon te verkrijgen: dit is de nieuwe wijse van vegten en strijden.*

Athenag. Orig. enz. Veel meer andere getuigenissen souden wy uit *Athenagoras*, *Cyprianus* den Martelaar, *Origines*, en uit andere der voornaamste Oudvaders, en vermaarde Christenschrijvers ten desen einde konnen bybrengen, ten ware wy oordeelden, dat dese overvloedig genoeg zijn, om te toonen, hoe wel de *Christen-oudheid, in 't stuk der Weereloose lijdsaamheid, met het hedendaagsche gevoelen der* DOOPSGEZINDEN *over-een-stemd.*

Dus verre dan getoond hebbende, *Dat de Leere der Doopsgezinden, voor soo veel de voornaamste Punkten aangaat, met het gevoelen*

voelen der Oude Christen-vaders, wel over-een-komd; blijft overig, datwe nog iets melden van 't geen onse wijse van schrijven angaat, en kortelijk in 't voorby-gaan eenige redenen geven, waaromwe dus geschreven hebben.

Vertoog des Autheurs, rakende de wijze van dit sijn schrijven.

Wy laten ons dan, Christelijke en bescheidene Lesers, niet voorstaan, datwe met dese onse beide *Tractaatjes* ieder een voldoen sullen; 't welk een lot is, dat nauwlijks eenig Schrift op aarde te beurt vald!

Ten opsigt van quaadaardige en partijdige menschen, sulks te willen beoogen, waar dwaasheid, en tegen reden; De onzijdige, verstandige en deugdlievende genoegen te geven, waar wenschelijk, en is ons oogwit.

Maar, hoewelwe voor-al den ALMAGTIGEN, in sijnen Soone JESUS CHRISTUS, onsen Heere, hebben getragt te behagen; en derhalven in opregtheid onses gemoeds,

moeds, volgens de antuiging van onſe conſcientie hebben geſchreven: ſoo durven wy nogtans geenſins denken, van onwetende faalgrepen vry te zijn, die de ſwakheid der menſchelijke natuur, ſelf tegen wil en dank, door onkunde en onvoorſigtigheid plegen an te kleven.

Wy beloven ons ook die uitkomſt niet, datwe ſelf alle, en een ieder vroom en Godsdienſtig menſch volkomelijk voldoen ſullen: de verſtanden zijn doorgaans alſoo verſcheiden, als de aangeſigten; de kragt van opvoeding, en voor-op-genomen vooroordeelen, is groot, en vermag veel; een ding verſoekenwe nogmaals oodmoediglijk, dat, waarwe na 't oordeel van Godsdienſtige menſchen, mogten gemiſt hebben, wy daar in met ſulken verſchoonelijken Chriſtelijken toegenegenheid mogen worden verdragen, alswe ſelf bereid zijn in liefde an en op te nemen,

die

die van ons mogten verſchillen.

Sommige ſullen veelligt agten, datwe te veel, andere, datwe te weinig geſegt hebben; of datwe nodige dingen zijn voorby geſtapt, en met onnodige ons te veel hebben opgehouden; ook wel, dat onſe ſtijl van ſchrijven wat te gemeen, en niet van genoegſame verheventheid is; datme *Theologiſche* ſaken, volgens den trant der Hooge Schoolen, en 't gebruik der *Theologanten* en *Scholaſtyken* behoordde te behandelen, de ſpreekwijſen en konſtwoorden van de *Logica* en *Metaphyſica* te gebruiken. *enz.*

Deſe antwoordenwe kortelijk, met onderſcheid,

Antwoord an die gene, die meenen, dat'er te veel is angehaald.

I. Dat indienwe te veel mogten geſegt hebben, datſe dat ten goeden gelieven op te nemen; wy zijn ook ſelf van verſtand, datmen met veel minder Geloofs-artikelen, om eeuwig ſalig te worden kan beſtaan: gelijkwe ook in de navolgende verhandeling opentlijk, en ſoo klaar

wy

wy konden, hebben te kennen gegeven; en de reden en oorsaak van onse breeder verklaring daar hebben by gevoegd.

Antwoord an anderen, die oordelen, dat'er te weinig gesegt is.

II. Die oordeelen, dat we te weinig gesegd hebben, laten wy gaarn hun oordeel vry; en willen liever geagt worden in desen deele gebrekkelijk te zijn, en het wijse voetspoor van veele der verstandigste en vroomste, onder de Christen-Schrijvers, na te volgen; als de nauwkeurigheid van sommige te voldoen; die veel te veel saken over-hoop halen, en volgens ons begrip geen genoegsaam onderscheid maken, tusschen de *noodsakelijke* en *nuttelijke waarheid*; een saak, die, om de vrede in de Christelijke Gemeente te houden, ten hoogsten noodwendig is!

Bevestigd met verscheide passagien, dat de stukken ter zaligheid, volstrekt

Wy souden ook, als 't de nood vereischte, menigvuldige getuigenissen konnen by-brengen van veele der deftigste Schrijvers onder de Christenen, die in desen met ons over-een-stemmen; dog sullen, om

't werk

't werk te bekorten, slegs eenige weinige anhalen: nootsakelijk, maar weinige zijn.

Men sie dan in

Tertullianus, in sijn boek *de Velandis Virginibus*, in ons ander Tractaat woordelijk bygebragt. pag. 11. Uit Tertullianus.

Item, sijn anmerkenswaardige woorden, in sijn Tractaat *de Animâ*; alwaar hy aldus spreekt, *Christiano autem paucis ad scientiam hujus rei opus est; nam & certa semper in paucis, & amplius illi quærere non licet, quam quod inveniri licet, infinitas enim quæstiones Apostolus prohibet.* DATIS: "Dog ,, een Christen heeft weinig van no- ,, den tot kennis van dese saak, ,, want de dingen, die seker zijn, be- ,, staan altijd in weinige, en het is ,, hem niet geoorlofd meerder te ,, soeken, als dat gevonden kan ,, worden; want d'oneindige twist- ,, vragen verbied den Apostel. De Anima.

Erasmus van Rotterdam, in sijn anteikeningen op Matth. XI. ỳ. 30. in 't breede, en elders meer. D. Erasmus.

Men

J. Casaubonus.

Men hoore de anmerkenswaardige woorden van *Jacobus* de I. Koning van Groot-Brittanje, by den vermaarden *Casaubonus*, in sijn antwoord op den brief van den *Cardinaal du Perron*, *Observat.* III. *pag.* 30, 31. alwaar hy aldus schrijft:

In Resp. ad Epist. Card. Perr. Observ. III.

Rex arbitratur rerum absolutè necessariarum ad salutem non magnum esse numerum; quare existimat ejus Majestas, nullam ad ineundam concordiam, breviorem viam fore; quam si diligenter separentur NECESSARIA A NON NECESSARIIS; *&, ut de necessariis conveniat, omnis opera insumatur; in non necessariis libertati Christianæ locus detur.*

Dat is: „De Koning is van „meening, dat de stukken ter Za„ligheid volstrekt noodsakelijk, „weinige zijn; en daarom oor„deeld Sijne Majesteit, dat'er ter „vereeniging geen korter weg is, „als datme de noodsakelijke dingen „naarstelijk affondere van de niet

„nood-

„noodsakelijke; en al sijn arbeid
„anwende, om in 't nodige over-
„een te komen, en datme in 't
„niet noodsakelijke de Christelij-
„ke vryheid plaats geve.

Daar hy, een weinig lager, dese anmerkens-waardige woorden byvoegt: *Si ad decidendas hodiernas controversias hæc distinctio adhiberetur, & Jus Divinum a positivo candidè separaretur, non videtur de iis, quæ absolutè sunt necessaria inter pios & moderatos viros, longa aut acris contentio futura: nam & pauca illa sunt, ut modò dicebamus, & ferè ex æquo omnibus probantur, qui se Christianos dici postulant.*

DAT IS: „Indien dit onder-
„scheid gebruikt wierd, om de
„hedendaagsche geschillen te be-
„slegten, en dat het geen van
„Godlijk Regt is, opregtelijk wierd
„onderscheiden, van 't geen posi-
„tijf (ofte door menschelijk gesag
„ingesteld is,) soo schijnt'er over

" de dingen, die volstrekt noodsa-
" kelijk zijn, geen langduurige of-
" te scherpe strijd, tusschen God-
" vrugtige en gematigde mannen,
" te sullen overblijven. Want die
" dingen (*versta de volstrekt nood-
" sakelijke*) sijn weinige in getal,
" gelijk wy kort te vooren seiden,
" en worden by-na van alle toege-
" staan, die Christenen willen ge-
" naamd zijn.

P. du Moulin.

Waar mede *P. du Moulin* over-een-stemd, *en sa response du Perron lib.* IV. *cap.* 52.

J. Usserius.

Gelijk ook doet den beroemden *J. Usserius*, Bisschop van *Armach*, in sijn Predikatie over Ephes. IV. ✝. 13. pag. 16, 19, 20.

J. Calvinus.

Voeg hier by *Joannes Calvinus*, *Institution. Lib.* IV. *Cap.* I. *Sect.* 12.

J. Acontius.

J. Acontius, in sijn *Stratag. Satan. Lib.* III. & VII.

Hugo de Groot.

Hugo Grotius, in sijn *Oratie*, *in de Vroedschap van Amsterdam* gedaan, *pag.* 7. en 8.

Simon

Simon Episcopius, *Resp. ad dilemm. Pontific.* in sijne *Oper. pag.* 154 en 155. over *Joan.* XVII. ℣. 3. *pag.* 30 en 34. in Quarto. S. Episcopius.

S. Curcellæus, *de Capitib. Fidei ad salutem necessariis Instit. Lib.* I. *Cap.* x. *&c.* S. Curcellæus.

Philipp. a Limborch, *in Theol. Christ. lib.* VII. *cap.* XXI. XXII. alwaar hy seer bondig, onderscheidentlijk en geleerdelijk, van dit voorname stuk in 't breede handeld. Ph. van Limborch.

Welkers anmerkenswaardige getuigenissen wy, om de kortheid te bevlijtigen, hier niet alle woordelijk ophalen, en van den waarheidlievenden self breeder konnen nagesien worden.

III. Die haar daar an mogten stooten, dat onse stijl van schrijven niet verheven genoeg is; en willen, datme agtervolgens de wijze der hedendaagsche *Theologanten*, en *Scholastiken* spreke. Antwoord an de sulke, die haar an den stijl van schrijven, als niet Scholastijk zijnde, mogten stooten.

Geven wy tot antwoord: datwe met opset en voorbedagtelijk soo heb-

hebben geschreven; niet alleen, om datwe in desen liefst den aart en stijl der H. Schrift hebben willen navolgen, die in opsigt van de dingen ter Zaligheid nodig, gelijk meermaal gesegt is, gansch klaar, open, en eenvoudig is: maar, om datwe ook van over vele jaren, een hartelijke afkeer hebben gehad van alle die uitgesogte en hoogdravende spreekwijsen, en schoolze pronk-en konstwoorden, daar sig in 't gemeen de genaamde *Theologanten* mede besig houden; en waar door ('t geen hartelijk te beklagen is!) die suivere, eenvoudige, hemelsche wijsheid, en zaligmakende kennis, in een twist-kunst, en beswaarlijken doolhof, veranderd is, daarwe te vooren ook iets van hebben angeroerd.

In saken van den Godsdienst andere bewoordingen te gebruiken, als de H. Schrift gebruikt, agten wy gevaarlijk; en an deselve den anderen, als noodsakelijk, te verbinden,

binden, t'eenemaal ongeoorlofd en onbetamelijk.

Waarom omtrent het onuitbeeldelijk voorwerp van GOD den VADER, den SOON en den H. GEEST, eenvoudig en met termen uit de Heilige Schrift gesproken is.

Ondertusschen denke niemand, datwe soo onbedreven zijn in 't beloop der weereld, of wy sien wel te gemoed, dat sommige menschen hier uit oorsaak sullen nemen, om ons te verdenken, als warenwe niet gesond in 't gelove, om datwe vermijden juist soo te spreken, als dus vele andere gewoon zijn te spreken, die sig *Orthodoxe*, of regtsinnige noemen: insonderheid omtrent het onuitbeeldelijke voorwerp van GOD den VADER, sijn EENIGGEBOREN SOON, onsen Gezegenden Heer en Zaligmaker, en den HEILIGEN GEEST; in opsigt van welker onuitvorschelijke *Eenheid* en besondere *Onderscheidenheid*, wy ook wel onse besondere beschouwing en bevatting hebben: maar, we kiesen veel liever in sodanigen diepen Geloofs-punct, eenvoudig te zijn, en schroomhartig, als door hooge bespiegelingen, en menschelijke

daar nog by voegende: *Dat de Oude Vaders, die met grote Godvreesentheid, van dese dingen spreken, nog met malkander, nog met haar selven over-een-komen*; wijsende op de *Institutien* van *Calvinus*, in het eerste Boek Cap. XIII. inde V^de^ Afdeeling, daar dese woorden gevonden worden: *Utinam quidem* (hy spreekt van boven-gemelde benamingen) *sepulta essent*, &c. *Och of die begraven waren!* En een weinig lager: *Animadverto enim veteres multâ alioqui religione de iis loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum, ubique convenire.* DAT IS: „Want ik bemerke, dat de Ouden, die dus anders, met veel Godsdienstige eerbiedigheid van dese saken spreken, nog onder den anderen, nog met haar selven over-een-komen.

Waar by komt, datwe niet in 't bysonder voor de Geleerde, maar voor de menschen in 't algemeen, en voornamentlijk voor Vroome, God-

God- en goed-meenende perſonen ſchrijvende, getragt hebben onſe wijſe van ſchrijven, ſoodanig te matigen, datwe van alle in 't gemeen mogten verſtaan worden: agtende, dat die wijze van ſpreken verre de beſte is, die den kloek-verſtandigen, om haar onbeſchaaftheid niet anſtotelijk, en voor die van geringer bevatting, verſtaanbaar is.

IV. Die ons verder mogten tegenvoeren, datwe in deſe onſe nevensgaande GRONDSTELLINGEN, niet hebben gedagt an de gronden der *Myſtike* Schrijvers; hoe namelijk de God-genegen menſch, door de weg van *Suivering*, *Verligtiging*, *Vereeniging*, en *Genieting*, hier in der tijd, en namaals eeuwiglijk, tot de Goddelijke gemeenſchap kan geraken.

Tegenwerp der ſulken dat hier niet van de Myſtike gronden,

Ook niet van de toeſtand, waar in ſig de Geeſt des menſchen anſtonds bevind, als hy, door de dood, uit het lichaam verhuiſt; of'er, ſoo in opſigt van vreugde,

Nog van de ſtand des Geeſtes na de dood.

als van ſtraffe, een voorgevoelen plaats heeft, tot den grooten dag des oordeels toe, ofte niet; en dergelijke byſondere gevoelens meer, die, ſonder verbreking van Liefde en Vrede, onderling wel konnen ingeſchikt en verdragen worden.

Nog van de bekeering der Joden is angeroerd.

En inſonderheid, dat in deſe Korte GROND-STELLINGEN geen gewag word gemaakt van die algemeene kragtige roeping en bekeering der Joden; als wanneer de Chriſtelijke Gemeente, uit gelovige Joden en Heidenen beſtaande, op nieuw, in overvloed van Geeſtelijke gaven, ſoo heerlijk ſtaat te bloeijen; en andere ſaken meer, die by den eenen Chriſten geloofd, en van den anderen niet angenomen worden, *enz.*

Beantwoord.

Deſe geven wy tot antwoord, datwe hier niet voorgenomen hebben alle beſondere meeningen van deſe of gene voor te ſtellen, die ſig onder ons bevinden, en in liefde verdragen worden; maar datwe ge-

tragt

tragt hebben, den uitdruk onser Leere soodanig te ontwerpen, als die in 't algemeen plaats heeft onder die gene, met welke wy in Christelijke gemeenschap leven; sonder op een of ander lidmaat het oog te hebben, die in alles, gelijk onder meest alle gesintheden pleeg te geschieden, juist niet met het gemeen over-een-komt.

Ernstige betuiging des Autheurs, dat dit geschrift niet tot een regelmaat des Geloofs beoogt is in de Christelijke Gemeente in te voeren.

Sluitelijk vinden wy ons gedrongen nogmaals te seggen, ja ernstelijk te betuigen, en te bidden, dat dog niemand ons gelieve het ongelijk an te doen van te denken, datwe een regelmaat des geloofs hebben beoogt voor te schrijven, waar an iemands conscientie soude worden gebonden; of die, als een regel des geloofs, t'eeniger tijd in de Christelijke Gemeente soude ingevoerd worden; die vermetelheid moet seer verre van ons zijn: wy sijn feilbare en gebrekkelijke menschen; die ook alsdan, door onwetenheid konnen dwalen, als wy 't

mee-

KORTE INHOUD
VAN DE
VERDÉDIGING
enz.

Ge-

Die

Door

KORTE

KORTE GRONDSTELLINGEN VANDE CHRISTELYKE LEERE DER DOOPSGEZINDEN.

KORTE GRONDSTELLINGEN VAN DE CHRISTELYKE LEERE.

I.

Van de H. Schrift.

Wy gelooven dan van harten / en belijden met de mond: dat de Canonijske Boeken des [a] Ouden / en des [b] Nieuwen Verbonds / Gods [c] heilig / en [d] waaragtig woord zijn; als zijnde van God selfs [e] ingegeven : dervoegen / dat [f] geen Prophetie deser Schrift, van eigener uitlegging is ; nog voortijds is voortgebragt, door den wille eens menschen; maar, dat de Heilige Menschen Gods, van den Heiligen Geest gedreven zijnde, deselve hebben gesproken.

a Rom. III. vs. 2.
b I Thess. II. vs. 13.
c Rom. I. vs. 2.
d Joh. XVII. vs. 17.
Coloss. I. vs. 5.
e II Tim. III. vs. 15, 16, 17.
f II Petr. I. vs. 20, 21.

II.

Vande Canon, Regel, ofte Register.

Op de Canonijke Boeken verstaan wy die H. Schriften / welke so genaamd zijn/ om datse in 't Register der H. Boeken van ouds gereekend zijn; en de Regelmaat bevatten/ volgens welke wy geloven en leven moeten; en zijn dese:

Genesis. Exodus.
Leviticus. Numeri.
Deuteronomium. Josua.
't Boek der Richteren.
——— Ruths.
I ——— Samuels.
II ——— Samuels.
I ——— der Koningen.
II ——— -- Koningen.
I ——— der Chronijken.
II ——— -- Chronijken.
——— Ezra.
——— Nehemia.
——— Esther.
——— Jobs.
Davids Psalmen.
Salomons Spreuken.
——— Prediker.
——— Hooglied.
Jesaia. Jeremia en Klaagliederen.
Ezechiel. Daniel.
Hosea. Joel. Amos.
Obadia. Jona. Micha.
Nahum. Habakuk. Zephania.

Hag-

Haggai. Zacharia. Maleachi.

Dese behooren gesamentlijk tot het Oude Verbond: welker pit en merg beknoptelijk is begrepen inde twee tafelen/ ofte THIEN GEBODEN, van den Almagtigen/ door dienst der Engelen/ an Moses gegeven.

Die van het Nieuw Verbond zijn dese:

Het Evangelium van Mattheus.
——— ————— Marcus.
——— ————— Lucas.
——— ————— Joannes.
De Handelingen der Apostelen.
De Brief an die van Rome.
I ——— ————— Corinthe.
II ——— ————— Corinthe.
——— -- de Galaters.
——— -- de Ephesers.
——— -- de Philippers.
——— -- de Colossers.
I ——— an die van Thessalonica.
II ——— ————— Thessalonica.
I Brief an Timotheus.
II ——— Timotheus.
——— Titus.
——— Philemon.
——— de Hebreen.
De Brief van Jacobus.
I ——— ---- Petrus.
II ——— ---- Petrus.
I ——— ---- Joannes.
II ——— ---- Joannes.
III ——— ---- Joannes.

De Brief van Judas.
Joannes Openbaring.

III.

Vande Apocryphe Boeken.

De Boeken / die eigentlijk tot dese Regelmaat niet behooren / worden Apocryphe genaamd; afkomstig van een Grieks woord / dat verbergen beteekend; vermids de schrijvers derselve verborgen / dat is onseker zijn; en niet klaar is / datse in 't schrijven / door Gods Geest bestuurd en geleid zijn; hoewelse echter in opsigt van vele deftige sinspreuken en goede leeringen / ook haar nuttigheid kunnen hebben; zijnde dese navolgende:

Het Boek van Tobias.
—— ----- Judith.
—— ----- Baruch.
—— der Wijsheid.
Ecclesiasticus / ofte Jesus Syrach.
III Boek van Esdra.
IV —— ---- Esdra.
I —— Der Machabeen.
II —— ---- Machabeen.
III —— ---- Machabeen.
Byvoegsels tot Esthers Boek.
—— ----- Daniels Boek.
't Gebed van Manasse.

IV.

H. Schrift de volmaakte Regel.

Wy erkennen dan gevolglijk opgemelde Canonijke Schriften des Ouden / en insonderheid / des Nieuwen Verbonds / voor den vol-

[a] volmaakten [b] Regel van ons [c] gelove/ [d] leven/ en zeden; volgens welke wy ons/ in alles/ wat de Godsdienst angaat/ noodsakelijk verpligt zijn te [e] gedragen; om God/ in Christus onsen Heiland/ te behagen; en het eeuwige [f] salige leven/ uit genade te verkrijgen.

[a] Deut. IV. vs. 1, 2.
Psalm. XIX. vs. 8—13.
Actor. XX. vs. 27.
Rom. XV. vs. 4.
Galat. I. vs 8, 9.
[b] Galat. VI. vs. 15, 16.
[c] Joh. XX. vs. 31.
1 Joh. V. vs. 13.
[d] II Tim. III. vs. 16, 17.
Heb. II. vs. 1, 2, 3.
[e] Jacob I. vs. 25.
Hebr. XII. vs. 28.
[f] Rom. I. vs. 16.

V.

Wy gebruiken de bewoording van/ insonderheid des Nieuwen Verbonds; [a] om dat we de schriften des Nieuwen Verbonds houden voor de sleutel/ verklaring/ en volmaakte uitlegging/ van de schriften des Ouden Verbonds: invoegen/ dat de schriften van het Oude Verbond tegenwoordig noodwendig so moeten verstaan/ en beleeft worden/ alsse in de schriften des Nieuwen

N. Verbond sleutel van 't Oude.

[a] Ephes. II. vs. 19, 20, 21.
II Tim. I. vs. 9, 10.

wen Verbonds [b] verklaart / en uitgelegt zijn.

[b] Matth. v. vs. 21, 22.
vs. 27, 28.
vs. 33——38,
vs. 38——43.
vs. 43——46.

VI.

Jesus leven d'uitlegging van sijn Leer.

Om in 't verstaan / en uitleggen vande Schriften des Nieuwen Verbonds niet te dwalen / agten wy 't veiligst te zijn / het heilig en onberispelijk leven van onsen Gesegenden Saligmaker Jesus Christus (sodanig het selve van de Heilige Euangelisten / en Apostelen / is beschreven) te gebruiken tot een Regel-maat van sijn hemelsche Leere; der mate / dat men sig altijd gewenne de Leer van onsen Heer Jesus Christus so te verstaan / alsse van Hem Gezegent selfs is beleeft: hier onder niet betrekkende de Goddelijke wonderwerken / en besondere verrigtingen / die het groot Prophetisch Ampt van onsen Heere Jesus Christus zijn eigen geweest.

Matth. v. vs. 39. vergeleken met Joh. XVIII. vs. 22, 23.
—— vs. 44. —— Luc. XXIII. vs. 34.
Matth. XI. vs. 28, 29.
I Petr. II. vs. 21, 22, 23.

VII.

VII.

Wy verstaan / dat boven-gemelde Heilige Schriften niet alleen genoegsaam zijn / om ons kennis te geven / van 't geen ter eeuwige saligheid noodig is ; maar / datse ook [a] klaar zijn / en verstaanelijk voor een yder mensche / wie hy zy; die / met redelijk verstand begaaft zijnde / van harten genegen is den [b] wille Gods te doen : invoegen / dat geen kerkelijke traditien , menschelijke uitleggingen / ofte verklaringen / het zy by monde / ofte geschrifte (die alle de H. Schriften moeten onderworpen blijven) noodsakelijk hier toe vereischt worden. Te meer / vermids God Almagtig / beneffens het klaar en kragtig onderwijs van dit sijn heilig Woord / sekerlijk [c] belooft heeft / alle en een yder die hem opregtelijk vreest / door verligting van sijn Heiligen Geest / genadelijk [d] te onderwijsen in den weg, dien hy sal hebben te verkiesen; en dat het sijn Verbond is , om hem dat bekent te maken: sulks / dat een yder mensch / die / na mate van sijn kennis / uit de H. Schrift bevat / getrouwelijk leeft ; en daar in / beneffens naarstig ondersoek / en anhouding in

De Genoegsaamheid en klaarheid der H. S.

[a] Psalm. XIX. vs. 8, 9.
Psalm. CXIX. vs. 105.
II Petr. I. vs. 19.
II Cor. IV. vs. 2——7.

[b] Joh. VII. vs. 16, 17.

[c] Jes. LIX. vs. 20, 21.
Jerem. XXXI. vs. 33. 34.

[d] Psalm. XXV. vs. 12, 14.

in 't gebed / standvastig volhard / niet sal gelaten worden in eenige ziel-verderffelijke dolinge.

VIII.

Onderscheid tusschen de noodsakelijke, en nuttelijke waarheid.

De kennis der Waarheid, die ter Saligheid noodig is / en in dese schriften eenvoudelijk is begrepen / agten wy / dat in weinig puncten/ ofte hoofd-saaken/ bestaat; die klaar zijn en onwraakbaar: en dat men / om vrede te houden in de Christen-Kerk / insonderheid verpligt is hier op te letten / dat men goed onderscheid make tusschen noodsakelijke en nuttelijke Waarheid: weinige dingen/die gantş klaar zijn/ vast stellende / en in vele elkander [a] door liefde verdragende. Zijnde sodanige onderlinge verdraagsaamheid ten uittersten noodsakelijk / en den Christenen/ als sodanig [b] van de H. Apostelen ernstelijk anbevolen/ om onder den anderen in vrede te leven.

[a] Ephes. IV. vs. 2, 3. &c.
Col. III. vs. 12——15.
Act. XXI. vs. 20. met 23, 24, 25, 26.

[b] Rom. XIV. geheel.
—— XV. vs. 1, 2.
II Tim. II. vs. 22.
Phil. III. vs. 15, 16.
Sie ook d' inhoud van Artic. XII.

IX.

IX.

De Waarheid deser stelling word / onses oordeels / kragtelijk onderstut door vele getuigenissen der a Heiliger Schrift / door de practijk der b eersteling-kerk / en der c eeuwen / die daar op kort gevolgt zijn.

Bewijs van 't voorgaande.

a Matth. VII. vs. 21——28.
—— XVI. vs. 16——19.
—— XIX. vs. 16, 17.
Luc. XIII. vs. 4, 5.
Joh. III. vs. 36.
—— XX. vs. 31.
Act. IV. vs. 12.
Rom. X. vs. 9, 10.
—— XIII. vs. 9, 10.
1 Cor. III. vs. 11.
—— XVI. vs. 22.
Gal. V. vs. 19——22.
Ephes. V. vs. 3——6.
1 Tim. I. vs. 5.
—— I. vs. 13.
Hebr. XI. vs. 6.
—— XII. vs. 14.
Jac. I. vs. 21.
1 Joh. IV. vs. 2, 3.
—— V. vs. 1, 5, 12.
b Act. II. vs. 37, 38.
—— VIII. vs. 37.
—— XVI. vs. 30, 31.
c Sie in de voorrede.

X.

Symbolum der Apostelen.

Ten desen opsigt seggen wy met de Christenen in 't algemeen:

Wy gelooven an God den Vader, den Almagtigen, Schepper des Hemels, ende der Aarde;

Ende an Jesus Christus, zijn eenig-gebooren Soon, onsen Heere;

Die ontfangen is van den Heiligen Geest;

Gebooren uit de Maagd Maria;

Die geleden heeft onder Pontius Pilatus; is gekruist, gestorven, begraven, nedergedaald ter hellen;

Ten derden dage opgestaan van de dooden; opgevaren ten Hemel; sit ter Regterhand Gods, des Almagtigen Vaders;

Van waar hy komen sal, om te oordeelen de levenden, ende de dooden:

Wy gelooven an den Heiligen Geest;

Wy gelooven een heilige algemeene Christelijke Kerk; gemeenschap der heiligen;

Vergevinge der sonden;

Opstandinge des Vleeschs;

Ende een eeuwig leven.

XI.

Beknopter voorgestelt by Tertullianus.

Dit Symbolum, ofte Geloofs-begrijp, 't welk de Christenen van al-oude tijden hebben gebruikt, als een Veld-teken ofte Krijgswoord, waar an men haar, in onderscheiding van Jooden, en Heidenen, konde kennen, is in den beginne nog beknopter in minder getal van artijkelen ter

zaligheid noodig verbaat geweest: maar van men onder anderen klaar blijk siet by Tertullianus lib. de vel. Virg. 't welk aldus luyd.

Daar is geheelijk maar een regel des geloofs; dewelke alleen onbeweeglijk en onhervormelijk, ofte onverbeterlijk is; te weten, datmen gelove an eenen God den Almagtigen, Schepper des weerelds; en an sijnen Sone Jesus Christus, geboren uit de Maagd Maria; gekruist onder Pontius Pilatus; ten derden dage opgewekt uit de dooden; ontfangen inde hemelen; sittende nu an de regterhand des Vaders; sullende komen, om te oordeelen de levendigen, en de dooden, ook selfs door de opstandinge des vleeschs: als desen regel des Geloofs, segt hy / maar vast blijft, so laten alle de andere dingen, die de tugt en beleving angaan, wel nieuwigheid van verbetering toe &c.

XII.

Wy achten dan / dat de kennisse der Christelijke waarheid in dese korte belijdenis voorgestelt / genoegsaam is / om een Christ-gelovige van een Joode en Heiden / ofte ongodist / te onderscheiden; en schamen ons niet opentlijk te verklaren / dat een yder / die de H. Schriften / boven-gemeld / voor sijn Regel en Rigt-snoer / beide in gelove en leven / anneemt; en dese / nu genoemde / twaalf Artijkelen / so alsse liggen / voor sijn belijdenis / uit dien Regel getrokken / erkend; en gevolglijk / na mate van

Belijdenis vande kennis genoegsaam ter zaligheid.

van dese sijne kennis / godvrugtelijk / in gelijkformigheid van Christus leven en wandel leeft / voor een Christen te houden is: met hartelijke wensching / dat het in 't maken van Kerkelijke decreten / ofte besluiten / Canones ofte Regel-maten / Catechismen / ofte Geloofs-belijdenissen / in de volgende eeuwen daar by alleen waar gebleven: En dat buiten de H. Schriften geen andere ᵃ formulieren / ofte voorschriften / van gelove in de Weereld wierden gevonden; door welke in 't gemeen / als door muuren van afscheiding / de beklagelijke gedeeldheden / onder de genaamde Christenen / worden gevoed / en staande gehouden.

ᵃ Rom. XIV. vs. 4.

XIII.

Word om Reden verder uitgebreid.

Waarom wy 't ook hier by wel souden konnen laten / ten waar de quade en verkeerde indrukselen / die vele onkundige van onse besondere gevoelens hebben / ons noodsaakten / in specie ons nader te verklaren: so nogtans / datwe al / het geene wy wyder souden mogen seggen / op dese twee grond-regelen ter nedersetten:

I. Datwe dese onse besondere stellingen geensins beoogen / tot Regelmaten te maken voor anderen; 't geen verre daar af is; en waar tegen wy als vooren van harten protesteren.

II. Datwe hier door ook geheel niet willen veroordeelen die geene / die in desen van ons verschillen: latende deselve den groo-

ten

ten Regter bevolen; Die [a] sonder ansien van persoonen / een yder regtvaardiglijk sal oordeelen; en niet so seer sal sien op gebrekkelijkheid in 't verstand / ('t welk we alle onderworpen zijn) als wel op [b] ontrouw in de beleeving / omtrent het geen / waar van we uit sijn H. Woord / in onse Conscientien overtuigd zijn.

[a] 1 Petr. I. vs. 17.
[b] Luc. XII. vs. 47, 48.
Rom. I. vs. 21.
1 Cor. III. vs. 9——16.
—— XIII. vs. 2.
Jac. IV. vs. 17.

XIV.

In de Schriften des Nieuwen Verbonds sien wy dan / dat de weg die ten eeuwigen Leven leid / in dese twee Hoofdstukken word begrepen: namelijk /

En bestaat eigentlijk in de kennisse van God, en Jesus Christus onsen Heere.

I. IN DE KENNISSE DES EENIGEN WAARAGTIGEN GODS;

II. IN DE KENNISSE VAN JESUS CHRISTUS, Dien hy gesonden heeft:

Volgens het geen by den Euangelist Johannes getuigd word / [a] dit is het eeuwig leven, dat sy u kennen den eenigen waaragtigen God; ende Jesus den Christus, dien gy gesonden hebt.

[a] Joh. XVII. vs. 3.

XV.

Dat het veiligst is by de spreekwijsen der H. S. te blijven.

Gelijk wy 't verre veiligst agten / in 't uitdrukken van ons gevoelen / rakende de kennisse Gods / geen andere spreekwijsen te gebruiken / als die de H. Geest self gebruikt; so houden wy het teenemaal ongeoorloft / andere menschen / in desen / an wijsen van spreken te willen binden / die in de H. Schriften niet worden gebonden: hoedanige in de Boeken / en Geloofs-belijdenissen der Christenen / alomme seer vele voorkomen.

XVI.

Dat God is.

Wy Gelooven dan dat [a] God is ; en dat hy een belooner is der geenen, die hem soeken. Dewelke / een [b] Geest zijnde / wel niet van ons sterffelingen kan [c] gesien worden; maar echter sig aan ons klaarlijk bekent maakt / door sijn overheerlijke [d] werken / genadenrijke [e] weldaden / en de heldere openbaringe van sijn Goddelijk [f] Woord.

a Hebr. XI. vs. 6.
b Joh. IV. vs. 24.
c 1 Tim. I. vs. 17.
d Psal. XIX. vs. 2, 3, 4.
----- 104. vs. 24.
Rom. I. vs. 19, 20.
e ----- XIV. vs. 15, 16, 17.
f Hebr. I. vs. I.

XVII.

By het Naamwoord GOD, verstaan wy dien onoorspronkelijken / onafhangelijken / alvolmaakten / onuitbeeldelijken / die in de H. Schriften [a] JEHOVAH, ofte IK SAL ZYN, DIE IK ZYN SAL; den HEERE; den [b] GOD ABRAHAMS, ISAAKS, en JACOBS; en onder 't Nieuw Verbond / den [c] GOD, en VADER VAN ONSEN HEERE JESUS CHRISTUS, genaamd word. Gods Benamingen.

[a] Exod. III. vs. 13, 14.
Jesai. XLII. vs. 8.
[b] Exod. III. vs. 6.
[c] II Cor. I. vs. 3.
Ephes. I. v. 3.
I Petr. I. v. 3.

XVIII.

Desen GOD, gezegend in alle eeuwigheid/ geloovden wy / dat is [a] Eenig, [b] Eeuwig, [c] Almagtig, in / uit / en by sig selfs / volkomen Genoegsaam, [d] Volmaakt, [e] Groot en Gods Eigenschappen.

[a] Deut. VI. vs. 4. 5.
I Cor. VIII. vs. 4, 5, 6.
[b] Psalm. XC. vs. 1, 2.
Rom. XVI. vs. 26.
[c] Genes. XVII. vs. 1.
Matth. XIX. vs. 26.
[d] ——— V. vs. 48.
[e] I Chron. XXIX. vs. 11, 12.
Psal. CXLV. vs. 3, 4, 5, 6.

en Heerlijk, *f* Alleen Goed, *g* Liefhebbende, ja Liefde selfs/ *h* Barmhartig, Lankmoedig, Genadig, *i* Gaarn-vergevende, *k* Alleen wijs, *l* Alwetend, Overaltegenwoodig, *m* Heilig, ofte Rein, *n* Waaragtig, *o* Regtvaardig, Trouw, *p* Salig, en 't geen meerder van de Goddelijke volmaakte Eigenschappen in de H. Schriften/ word uitgedrukt.

f Matth. XIX. vs. 17.
g 1 Joh. IV. vs. 7, 8, 9.
Ephes. II. vs. 4----7.
h Psalm. CXLV. vs. 7.
——— LXXXVI. vs. 5, 15.
i ——— CIII. vs. 8----14.
k Rom. XVI. vs. 27.
1 Tim. I. vs. 17.
l Psalm. CXXXIX. den geheelen Ps. door.
Hebr. IV. vs. 12, 13.
m Habak. I. vs. 11, 13.
1 Petr. I. vs. 15, 16.
n Joh. XVII. vs. 3.
Rom. III. vs. 4.
o Deut. XXXII. vs. 3, 4.
1 Joh. I. vs. 9.
p 1 Tim. I. vs. 11.
——— VI. vs. 15, 16.

XIX.

Van de Scheppinge.

Uit dese volmaakte Eigenschappen/ die in de Heere onse God plaats hebben/ en insonderheid uit sijn Almacht/ wijsheid en goedheid vloeit dan ook/ dat hy is een Schep-

Schepper van [a] Hemel, Aarde, Zee, ende [b] fonteinen der wateren; ja van alle sienelijke en onsienelijke dingen / [c] Engelen / [d] Menschen / en wat'er meer in de geheele weereld word gevonden; so dat [e] uit, door en tot Hem alle dingen zijn.

[a] Genes. I. vs. 1.
Nehem. IX. vs. 6.
Ps. XXXIII. vs. 6.
Act. IV. vs. 24.
——— XIV. vs. 15.
[b] Apoc. XIV. vs. 7.
[c] Ps. 104. vs. 4.
Hebr. I. vs. 7.
[d] Genes. I. vs. 26, 27.
——— II. vs. 7.
Act. XVII. vs. 26.
[e] Rom. XI. vs. 36.

XX.

Gelijk ook uit deselve Goddelijke Eigenschappen volgt / de overwonderlijke en over alles gaande voorsienigheid; volgens welke den grooten God al wat'er is ordentelijk bewaakt / [a] bestuurd / en in een vaste gesette stand en [b] wesen houd. Van de Voorsienigheid.

[a] Ps. XXXIII. vs. 13, 14, 15.
[b] Neh. IX. vs. 6.
Ps. XXXVI. vs. 7.
--- CXIX. vs. 90, 91.
Luc. XII. vs. 6, 7.
Act. XVII. vs. 24—28.
Apoc. IV. vs. 11.

XXI.

Onder-scheidentlijke Kennisse Gods.

Dog by desen Almagtigen GOD te kennen, verstaan wy niet een bloote speculatie/ ofte beschouwinge; namelijk/ datme door [a] hersen-kennis bevatte/ dat HY sodanigen GOD is/ als hy sig in sijn heilig Woord heeft gelieven te openbaren; en dat men 't daar by late: maar/ dat men door ware harten-kennis/ HEM, als sodanig erkenne/ eere/ lieve/ en volkomen op Hem betrouwe:

[a] Matth. VII. vs. 21—28.
Tit. I. vs. 15, 16.
I Joh. II. vs. 3, 4, 5.

XXII.

Welke nader verklaard word.

By voorbeeld/ dat men door de kennis van dat GOD Een is/ benevens hem/ [a] geen andere Goden voor zijn aangesigt hebbe; sig voor die niet buige; nogte haar diene: aangesien GOD sijne eere geen anderen wil geven, nog sijn lof den gesneden beelden.

Dat de onderstelling/ van dat GOD [b] Eeuwig is/ diene/ om ons vaster op GOD, en sijn beloften / te verlaten; wetende / dat HY, die noit begin gehad heeft/ ook noit sal eindigen/ ofte ophouden te zijn: en daarom / door geen verloop van tijd / kan verhin-

[a] Exod. XX. vs. 3, 4, 5.
Jesai. XLII. vs. 8.
[b] II Cor. I. vs. 18, 19, 20.

hindert worden / om zijn woord / en beloften / te volbrengen.

Dat de kennis van GODS ᶜ Alwetenheid, ons diene / om op alle tijden / en in alle plaatsen/ en by alle gelegentheden / wat we ook voornemen / spreken / ofte doen / ons also an te stellen/ te handelen / en te wandelen / als of wy geduurig voor de aldoorsiende oogen GODS, en in Sijn ontsaggelijke tegenwoordigheid / waren : gelijkwe / in daad en waarheid / ook t' allen tijden zijn.

En dat men op de selve wijse/ de kennis van alle de Eigenschappen GODS, practicè, ofte by wijse van dadelijke toepassing / tot hem selven overbrenge.

c Matth. vi. vſ. 1—8.
Hebr. xi. vſ. 27.

XXIII.

Dat God de mensch Goed, en Regt heeft geschapen.

Onder dese Attributa, ofte Eigenschappen / stellen wy / dat GOD, als gesegt is/ een schepper, onderhouder, en bestuurder is / van alle sienlijke, en onsienlijke dingen &c. en gevolglijk / ook van den mensch.

Wy geloven dan/ dat GOD den mensche/ bestaande uit Geest, Ziele, en Lichaam, Goed, en Regt, volgens zijn beeld / heeft geschapen / gelijk dan van Moses gesegt word/ ᵃ God schiep den mensch volgens sijn beeld, volgens het beeld Gods schiep hy hem; man ende wijf schiep hyse. Waar mede over een stemt / 't geen den Prediker

a Genes. 1. vſ. 26, 27.

getuigt/ seggende [b] dit hebbe ik bevonden, dat GOD den mensche regt gemaakt heeft; maar zy hebben vele vonden gesogt.

[b] Eccles. VII. vs 29.

XXIV.

Van de Vrye wille.

Wijders verstaan wy/ dat den alwijsen Schepper/ onder de begaafdheden/ die hy in den mensch gelegt heeft/ ook een principium, ofte grond van indifferentie, ofte vrywillige onverschilligheid geplant heeft; so dat de mensch/ onder andere/ een bequaam voorwerp van rechtvaardige belooning en straffe zy: als die ongedwongen/ onder de Goddelijke toelating/ de vrye keur kan oeffenen van het voorkomende goed te kiesen/ en het quade te laten; ofte in tegendeel verkeerdelijk het quade toe te vallen/ en het goede dwaaslijk te verwerpen.

Genes. IV. vs. 6, 7.
Deut XXX. vs 19.
Jes. I. vs. 19, 20.
Matth. XXIII. vs. 37.
Marc. XIV. vs. 7.
Luc. IX. vs. 23, 24.
Joh. III. vs. 19, 20, 21.
— VII. vs. 17.
Rom. II. vs. 4—11.
1 Cor. VII. vs. 36, 37.
1 Petr. III. vs. 10, 11.
Apoc. XXII. v. 17.

XXV.

XXV.

Wy geloven / dat den mensch / so goed en regt van GOD geschapen zynde / door [a] eige overtreding en schuld / uit die goeden en regten stand is uitgevallen: dog / dat alles door CHRISTUS den Heere overvloediger is [b] hersteld / als door de eerste voorouders / Adam en Eva / was verschuldigt: dienvolgens / dat d' onnosele kinderkens / heden ten dage / met geen verdoemelijke dood-schuld worden geboren; en niemand van den regtvaardigen God sal gestraft worden / als ter oorsaak van eigen [c] dadelijke overtredingen ofte sonden.

Val des menschen door eigen schuld.

[a] Genes. III. vs. 6. Vergeleken met Genes. II. vs. 17.
Rom. V. vs. 12.
[b] Rom. V. vs. 15—20.
I Cor. XV. vs. 21, 22.
Coloss. I. vs. 12, 13, 14.
[c] Ezech. XVIII. vs. 20.
Rom. XI. vs. 5, 6.
II Cor. V. vs. 10.
Col. III. vs. 25.

XXVI.

Nogtans stellen wy ondertusschen vast / dat [a] al wat uit vleesch geboren word, vleesch is; en gevolglijk / dat alle en een yder mensch die tot sijn jaren van verstand / en onderscheiding / is gekomen / om tot de salige

Dat de vernieuwing des mensche noodsakelijk is.

[a] Joh. III. vs. 6.

lige gemeenschap met GOD in CHRISTUS JESUS te geraken/ en het Koninkrijke Gods te sien / alvoren noodsakelijk op nieuw moet [b] herboren / herschapen / en [c] vernieuwd worden.

[b] Joh. III. vs. 3.
[c] Ephes. IV. vs. 20——25.

XXVII.

Van 't Goddelijk besluit over de mensch, om Zalig te maken.

Wes geloven wy/ dat den Alwijsen Barmhertigen / en Regtvaardigen GOD, al voor de tijden der [a] eeuwen besloten heeft / alle die gene eeuwig [b] salig te maken/ die in der tijd an onsen Heere Jesus Christus geloven, en gevolglijk het [c] beeld van desen sijnen Soon souden gelijkformig zijn ; ofte / gelijk de Heilige Schrift / onder andere bewoordinge / in de selve sin getuigt / [d] die heilig en onberispelijk voor hem souden zijn in de Liefde.

En dat niemand / sonder eigen tusschenkomende dadelijke sonde / en volharding in de selve / van GOD ten eeuwigen verderf/ of verdoemenisse/ geprædestineert ofte [e] voorschikt is.

[a] II Tim. I. vs. 9, 10.
Tit. III. vs. 3——9.
[b] I Cor. I. vs. 21.
[c] Rom. VIII. vs. 29.
[d] Ephes. I. vs. 4——7.
—— vs. II, 12.
[e] Joh. XII. vs. 16——23.

XXVIII.

Wy gelooven van harten / en belijden met den mond / dat die JESUS, die van de Maagd Maria [a] geboren / te [b] Nazareth opgevoed / en onder [c] Pontius Pilatus / den Roomschen Stadhouder / an het kruis gehegt / en gedood is / waarlijk is de CHRISTUS, [d] den Soon Gods, die in de Weereld komen soude: op wien de Vaders met verlangen hebben [e] gehoopt / en gewagt; die door de Wet / op veelderhande wijse / [f] voorschaduwd / en van de Propheten / lang te vooren / is [g] voorseid geweest. Van de kennisse van onse Heere Jesus Christus.

a Matth. I. vs. 18. &c.
Luc. I. vs. 30——35.
—— II. vs. 6, 7.
b —— IV. vs. 16.
c Matth. XXVII. vs. 26. met Luc. XXIII. vs. 33.
d Joh. XI. vs. 27.
e —— VIII. vs. 56.
f Coloss. II. vs. 17.
g Joh. I. vs. 47.
Act. III. vs. 24.
—— X. vs. 43.

XXIX.

Dese Belijdenis agten wy genoegsaam te zijn / voor so veel de Persoon van onsen Heere Jesus Christus angaat: sonder dat precijs ter saligheid nodig is / dieper in te treden / in het nauwkeurig ondersoek van de Dat die kennis heel eenvoudig ligt.

de wijse sijner voorwesenheid / herkomst in het Vleesch / vereeniging der so genaamde twee naturen / Godlijke en Menschelijke; en wat des meer is; waar over onder de Christenen / so scherp getwist word: angesien en [a] CHRISTUS de Heere self / in de dagen sijns vleeschs / en zijn Heilige [b] Afgesanten / met sodanige eenvoudige belijdenis / volkomen zijn te vreden geweest.

[a] Matth. XVI. vs. 15, 16, 18.
Joh. I. vs. 50, 51.
——— VI. vs. 69.
——— XI. vs. 27.
[b] Act. VIII. vs. 36, 37, 38.
——— XVI. vs. 31.
Rom. X. vs. 9, 10.
I Joh. V. vs. 1. en 5.

XXX.

Van de voorwesendheid des Soons Gods.

Dog (om ons in desen nog wat nader uit te drukken / schoon wy van insigt zijn / dat de bovenstaande belijdenis / met opregte gehoorsaamheid vergeselschapt zijnde / ter saligheid genoegsaam is) wy zijn van gevoelen / dat den SONE GODS, die ook HET WOORD ofte REDE [a] (ΛΟΓΟΣ) van Johannes genaamd word / niet eerst heeft begonnen te zijn / toen HY van de Gezegende Maagd Maria geboren is; maar dat HY zijn-

[a] Joh. I. vs. 1——5.
——— VIII. vs. 58.
II Cor. VIII. vs. 9.

zijnde het [b] affchijnfel van Gods zijns Vaders heerlijkheid, en het uitgedrukte beeld fijner felfftandigheid, in [c] heerlijkheid by God fijn Hemelfchen Vader is geweeft/ eer de Wereld (versta dese sigtbare Wereld) geschapen was; en dat alle dingen, die in de Hemelen, en die op de Aarde zijn, die fienlijk en onfienlijk zijn, het zy throonen, het zy heerfchappyen, het zy overheden, het zy magten, van GOD fijn Vader door hem, en tot hem [d] gefchapen zijn.

b Hebr. I. vf. 3.
c Joh. XVII. vf. 5.
d Col. I. vf. 15, 16.
Apoc. III. vf. 14.

XXXI.

Wy Belijden / wijders dat desen onsen gezegenden Heere JESUS CHRISTUS, den Soon des LEVENDEN GODS, ons tot een Groot [a] Propheet, Eeuwigen [b] Hoogen-priester, en Hemelschen [c] Koning, van God Almagtig gegeven is: waar van wy dan/ in gevolg / nog wat onderscheidentlijker sullen tragten te spreken.

Jesus Groot Propheet, Hooge-priester, en Koning.

a Deut. XVIII. vf. 15.
b Pfalm. CX. vf. 4.
c —— II. vf. 6.
a Luc. IV. vf. 18, 19, 21.
b Hebr. IV. vf. 14.
c Apoc. I. vf. 5.
—— XIX. vf. 16.

XXXII.

Van Christus Prophetisch Ampt.

De Verrigting van CHRISTUS Prophetisch Ampt, bestaat/ volgens onse kennis/ in drie Hoofdstukken:

I. In de Verkondiging van sijn heilige en volmaakte [a] Leer;

II. In sijn Godlijke en Waaragtige [b] voorseggingen;

III. In 't betoonen van de [c] wonderwerken, en kragten, die HY Gezegend/ tot bewijs van zijn Godlijk gesantschap / voor de oogen der menschen/ ter tijd sijner verkering in het vleesch/ overvloedig heeft uitgewrogt.

Van dit derde en laatste lid sullen wy hier niet breeder handelen/ dewijle de Goddelijke wonderwerken eigentlijk tot de leere / diewe moeten agtervolgen / niet behooren; en wy elders in de Anleiding tot de kennis van de Christelijke Godsdienst/ daar van breeder hebben gesproken.

[a] Joh. XV. vs. 15.
——XVII. vs. 6, 7, 8.
[b] Matth. XX. vs. 18, 19.
——XXIII. vs. 38.
——XXIV. geheel. &c.
[c] ——XI. vs. 2——6.
Joh. V. vs. 36.

XXXIII.

In sijn heilige en volmaakte Leer, vervaat in de Boeken des Nieuwen Verbonds/ verstaan wy/ dat [a] alles is begrepen/ 't geen Gods wille / en welbehagen / ten opsigt van de menschen angaat / om eeuwig Zalig te worden. Dat sija Leer volmaakt is.

a Act. XI. vs. 27.
Rom. I. vs. 16.
Galat. I. vs. 8, 9.
——— VI. vs. 15, 16.
II Tim. III. vs. 15, 16.
I Joh. I. vs. 1——5.
——— V. vs. 13.

XXXIV.

Verhalven / dat wy Niemand buiten Hem, als [a] Wetgever/ in saken van Godsdienst mogen ofte moeten [b] hooren/ en [c] gehoorsamen: ofte/ als sprekenden Regter/ op aarden erkennen: het zy dan den Paus van Rome met ofte sonder het Concilium; Dat Christus den eenigen Wetgever is.

ofte

a Jac. IV. vs. 12.
b Deut. XVIII. vs. 15.
Matth. VII. vs. 24, 25.
——— XVII. vs. 5.
Joh. X. vs. 27, 28.
c Genes. XLIX. vs. 10.
Joh. XIV. vs. 21.
Hebr. V. vs. 9.
I Petr. I. vs. 14.

ofte eenige andere Patriarchen/ Aardsbisschoppen / Prelaten/ &c. onder hoedanigen naam sy ook souden mogen komen; geen Synoden / Classen/ ofte kerkelijke vergaderingen / hoedanig die ook souden mogen wesen.

XXXV.

Matth. v. vi, vii. een kort begrijp van Christus Leer.

De Hemelsche Leere van onsen Heere Jesus christus, die / als geseid is / in de Boeken des Nieuwen Verbonds in 't breede word gevonden / verstaan wy beknoptelijk voorgesteld te zijn by den H. Evangelist Mattheus / in het vijfde / seste / en sevende; en by Lucas / in het seste Capittel.

XXXVI.

Dat daar geen blootе raden, maar geboden, gegeven zijn.

De heilige en volmaakte bevelen/ aldaar gegeven / agten wy geen bloote Consilia, ofte Raadgevingen te zijn / voor die gene alleen / die/ als 't waar / als geestelijke/ na de volmaaktheid streven; maar [a] noodsakelijke geboden, voor alle en een yder mensche / sonder onderscheid van staten/ die an Jesus christus gelovende / ter eeuwiger zaligheid tragt te komen.

[a] Matth. v. vs. 20.

XXXVII.

En niet blootelijk de valsche

Wijders geloven wy / dat niet blootelijk de verkeerde en valsche uitleggingen der Schriftgeleerden en Phariseen/ aldaar van onsen

onsen Saligmaker worden wederleid/en verbeterd: maar dat ook self de zedelijke geboden / in de Wet gegeven / in een volkomender en geestelijker sin / worden verklaard; en den Christ-gelovigen / om alsso te beleven / worden anbevolen: invoegen / dat door onsen Hemelschen Wetgever Jesus Christus / niet alleen nieuwe en [a] volmaakter geboden zijn gegeven / als eertijds onder de Wet waren; maar dat ook / in opsigt van de [b] heerlijker beloften / en [c] overvloediger bystand des H. Geests / onder de bediening des nieuwen Verbonds / van God den Almagtigen beloofd / en in Jesus Christus sijn Zoon medegedeeld / een [d] afgescheidender en heiliger beleving van alle Christ-gelovige ge-eischt word. Maar van in de voorrede breder is gehandeld.

uitleggingen der Schriftgeleerden wederleid, maar nieuwe, en volmaakter geboden gegeven zijn.

[a] Matth. v. vs. 21, 22.
—— vs. 27, 28.
—— vs. 33——38.
—— vs. 38——43.
—— vs. 43——48.
[b] II Timoth. I. vs. 9, 10.
[c] Jesai. XLIV. vs. 3, 4.
Joh. VII. vs. 37, 38, 39.
[d] II Corinth. VI. vs. 14——18.
—— VII. vs. 1.
1 Joh. III. vs. 3.

XXXVIII.

Uit kragt van welke onderstelling / wy dan geloven / dat den Christenen niet alleen het valsch en ydel sweeren / maar in 't ge-

Van het Eedsweeren.

't geheel het sweeren van alle eeden ª verboden is; gemerkt / alle eeden / by defect ofte gebrek van menschen / die de waarheid niet spraken / in de weereld gekomen zijn; en dat voor die gene / welker ja, ja, en neen, neen, is; die de waarheid van harten spreken, hoedanigen Volk de Christenen / volgens eisch van hunne Leere / moeten zijn / geen hooger betuiging / ofte eeden van noden zijn.

ª Matth. v. vs. 33---38. Vergeleken met
——— xxiii. vs. 22.
Jacob. v. vs. 12.
Sie vorder in de voorrede.

XXXIX.

Van de Weereloosheid.

Wyders / dat de Christenen / niet alleen geen ª ooge voor ooge, en tand voor tand, mogen eisschen; nog tegens hunne vyanden hen ten oorlog mogen uitrusten; maar dat alle tegenstand / waar doorse / om het hare / ofte hun leven te behouden / den naasten souden verderven / hen uitdrukkelijk verboden is: datse / volgens de Heilige en Hemelsche Leer van hunnen Saligmaker / agtervolgens zijn volmaakt voorbeeld ('t welk als gesegt de beste uitlegging van sijn Leer is) verpligt zijn / hare ᵇ vyanden lief te

ª Matth. v. vs. 38——43.
——— xxvi. vs. 52.
Joh. xviii. vs. 36.
II Cor. x. vs. 3, 4, 5.
Ephes. vi. vs. 10—19.

te hebben; te zegenen, die hen vervloeken; wel te doen, die hen haten; te bidden, voor die gene, die hen geweld doen, en vervolgen; datse haar selven niet mogen [b] wreeken; nogte van het quaad mogen laten overwinnen; maar datse het quaad moeten overwinnen, door het goed. Maar van ook breeder in de voorrede is gehandeld.

[b] Matth. v. vs. 43——48.
Luc. vi. vs. 35.
[c] ---- ix. vs. 52——57.
Rom. xii. vs. 17——21.
1 Petr. ii. vs. 20——24.

XL.

Wy gelooven / dat'er geen Magt in de Weereld is, dan van God; en dat de Magten, dieder zijn, ten opsigt van him eerste instelling / en Godes welbehagelijke toelating / om de Weereld in 't gemeen te bestuuren / van God geordineerd zijn; dat derhalven [a] alle Ziele de Magten over haar gestelt, moet onderworpen zijn; alsoo, dat die hem tegen de Magt stelt, de ordinantie Gods wederstaat; en diese wederstaan, over sig selven een oordeel sullen halen; *Van 't Ampt der Overigheid.*

Dog dewijl het Koninkrijk van onsen Heere Jesus Christus, een [b] geestelijk Koninkrijk is / en niet een Koninkrijk van dese Weereld; dat ook / in de Schriften des

Nieu-

[a] Rom. xiii. vs. 1. 2.
[b] Joh. xviii. vs. 36.

Nieuwen Verbonds/ eigentlijk geen wetten/ en statuten/ zijn voorgeschreven/ hoe/ en waar na/ sig de weereldlijke Overheden sullen dragen; maar wel/ hoe de Christgelovigen haar/ hier op Aarden/ onder de Weereldlijke Magten/ in alle [c] onderdanige gehoorsaamheid / schuldig zijn an te stellen: so agten wy/ dat het deshalven voor de ware navolgers van onsen Heere Jesus Christus, verre het veiligst is/ sig van alle politijke ampten/ die met dwingende magt vergeselschapt gaan/ te onthouden: te meer/ dewijl het ongelijk minder gevaar onderworpen is te gehoorsamen / als te regeren/ en te heerschen.

c Tit. III. vs. 1.
1 Petr. II. vs. 13, 14.

XLI.

Pligten der Onderdanen an haar Overheid.

Ondertusschen agten wy dat / om alle saad van oproerigheid te vermijden/ de gehoorsaamheid der Christen Onderdanen so verre moet gaan/ datse niet alleen de goede, [a] maar ook selfs de quade Magten in de Weereld/ moeten gehoorsaam en onderdanig zijn; so wijd de gehoorsaamheid niet klaar [b] strijd tegen den geopenbaarden wille Gods: invoegen/ het een Christen-onderdaan niet geoorlofd is de authoriteit/ het regt / en magt/ van zijn Overheid te be-

a 1 Petr. II. vs. 17, 18.
b Actor. IV. vs. 19.
——— V. vs. 29.

betwisten, offe wettig/ ofte onwettig is; maar dat een Christen gehouden is/ sonder onderscheid/ te [c] erkennen/ en te gehoorsamen/ die Magten/ die in der tijd op aarde in wesen zijn: [d] gevende an haar gewilliglijk/ het geen sy schuldig zijn, schattinge, tol, vrese, en eere, in alle onderdanigheid.

c 1 Tim. II. vs. 1——5.
d Rom. XIII. vs. 6, 7.

XLII.

Wyders om ons gevoelen/ over den aart/ en hoedanigheid/ der zedelijke geboden/ van onsen Heere JESUS CHRISTUS, in 't geheel/ dog kort/ en beknoptelijk/ uit te drukken/ so weten wy/ ten desen ansien/ geen kragtiger en gevoeglijker bewoordingen uit te vinden/ als die van den grooten/ en in de H. Schrift door-oeffenden Erasmus van Rotterdam; die in zijn voortreffelijk handboekje (genaamd Ratio, seu Methodus Compendiosa perveniendi ad veram Theologiam, de wijze, ofte het geleide om beknoptelijk te komen tot de waare God-geleerdheid) daar van aldus spreekt: Erasmus uitdruk van de welgesteltheid des Christen volks.

Christus den Hemelschen Leeraar heeft een seker nieuw volk op aarden ingesteld, 't welk geheel en al van den Hemel soude afhangen; en, wantrouwende alle hulpmiddelen deses weerelds, op een geheel andere wijze rijk soude zijn; op een andere wijze wijs; op een andere wijze edel; op een andere wijze magtig; op een andere

C wijze

wijze gelukkig: 't welk ook, door veragting van alle die dingen, daar ſig 't gemeene volk over verwondert, ſijn gelukſaligheid ſoude bekomen.

Een Volk, dat niet ſoude weten van haat en nijdigheid; als hebbende een eenvoudig oog; 't welk niet ſoude beſoeteld zijn met vuile luſt: als 't welk ſig ſelf hebbende beſneden, voorheeft een leven der Engelen te leiden in het vleeſch.

Een Volk, 't welk niet te doen ſoude hebben met eenige egtſcheiding; als 't welk enkel op het oog heeft alle quaad, hoe 't ook zy, of te verdragen, of te verbeteren.

't Welk van geen **EEDSWEREN** ſoude weten; vermids het niemand ſoude mistrouwen, ofte bedriegen.

Dat vreemd ſoude zijn van alle geldgierigheid; als 't welk verſtaat, dat zijn ſchat is weggelegd in de Hemelen.

't Welk gansch niet ſoude gekitteld worden van de ydele eere; als ſodanig geſteld zijnde, dat het alles, tot glory van Chriſtus alleen, ſoude tragten te brengen.

Dat vry ſoude zijn van alle eer en ſtaatſugt; als 't welk, hoe groter het ſoude zijn, hoe meerder het ſig, om Chriſtus wille, alle menſchen ſoude onderwerpen.

't Welk, ſchoon daar toe getergt zijnde, nog van gram worden ſoude weten, nog van ſchelden; verre daar van, dat het onderſtaan ſoude ſig **TE WREKEN**: als 't welk ſig ſoude bevlijtigen door goed doen te verpligten die gene, die het ſelve quaad deden.

't Welk ſo opregt ſoude zijn, en onbeſpro-

sproken van zeden; dat self de Heidenen het selfde souden moeten prijsen.

Een Volk, 't welk, als op nieuw, soude herboren zijn, tot een gelijke suiverheid, en eenvoudigheid, als die van de jonge onmondige kindertjes.

't Welk, op de wijse der vogelen, en der lelien, met het geen het dagelijks hadde, soude te vreden zijn.

Onder 't welke de onderlinge liefde alles soude gemeen maken; diervoegen, dat als'er yets goeds waar, dat men daar mede soude te hulp komen den gene, die gebrek hadde; of indien'er yets quaads voorviel, dat het selve of geheel weg genomen, of door gedienstigheid soude versagt worden.

Een Volk, 't welk, den Geest des Hemels tot zijn Leermeester hebbende, sodanig in wijsheid soude uitsteken, en, agtervolgens JESUS voorbeeld, sijn leven dermate soude anstellen; dat het een SOUT, een LIGT DES WEERELDS, soude zijn; EEN STAD OP EEN HOGEN BERG GELEGEN, die van allen soude gesien worden.

Een Volk, 't welk alles, wat het vermogt, enkel vermogen soude, om andere daar mede te hulp te komen.

In welks oogen dit leven gansch gering en slegt soude zijn; maar de dood wenschelijk, door het verlangen na d'onsterffelijkheid.

't Welk nog de woede der Tyrannen soude vresen, nog de Dood; ja selfs ook den Satan niet; als sig op de hulp van Christus alleen ten vollen vertrouwende:

't Welk sig op alle wijse sodanig soude anstellen, dat het hem selfs tegen den jong-

ſten dag geſtadig ſoude angegord, en gereed houden &c.

In waarheid een heerlijken uitdrukk van de Hemelſche / en Ziel-behoudelijke Leere/ die onſe Heere Jeſus Chriſtus/ uit de naam zijns Vaders/ uit den Hemel tot ons gebragt heeft!

XLIII.

De noodſakelijkheid van 't houden van Chriſtus geboden.

Deſe ſo Heilige en Goddelijke Leer (welks hoofdſumma in het naaſt-voorgaande lid / beknoptelijk is voorgeſteld) verſtaan wy / dat een yder geloovig gehoorſaam menſch / ſodanig alsſe van de H. Euangeliſten / en Apoſtelen / beſchreven is / noodſakelijk [a] moet houden/ en beleven: om/ door de genade Gods geſterkt zijnde/ tot de zalige erffenis des eeuwigen levens te geraken: voor ſo veel [b] niemand ſonder ware Heiligmaking den Heere ſien kan; en dat [c] in Chriſtus Jeſus nog beſnijdenis eenige kragt heeft, nog voorhuid, maar het gelove door de liefde werkende: verſtaande by liefde, die Goddelijken aart/ en eigenſchappen / die van den Apoſtel in de Brief an de [d] Corinth. als ten hoogſten noodſakelijk worden voorgehouden.

a Matth. 7. vſ. 24. &c.
b Hebr. XII. vſ. 14.
c Gal. V. vſ. 6.
——— VI. vſ. 15.
1 Cor. VII. vſ. 19.
II ——— V. vſ. 17.
d I ——— XIII. vſ. 4—7.

XLIV.

Om welk hoognodig leerstuk nog nader met de woorden des Apostels/ uit te drukken/ de mensch moet noodwendig [a] afleggen, angaande de voorige wandeling, den ouden mensche, die verdorven word door de begeerlijkheden der verleiding; en vernieuwd worden in den geest sijns gemoeds; en wijders den nieuwen mensche andoen; die na God geschapen is in ware rechtvaardigheid, ende heiligheid. 't Geen nader word uitgedrukt.

[a] Ephes. IV. vs. 20——25.
Col. III. vs. 9, 10.

XLV.

't Welk wy nogtans niet so verstaan/ of daar zijn/ volgens den inhoud van de H. Schrift/ in dese vereischte heiligmaking trappen an te merken/ van [a] Kinderen, Jongelingen, Mannen, ende Vaders; en der gener/ die/ door de Goddelijke genade gesterkt zijnde/ mogen [b] komen, tot de mate der groote, van Christus volheid. Dat in de heiligmaking trappen zijn.

[a] I Joh. II. vs. 12, 13, 14.
Phil. I. vs. 9, 10, 11.
[b] Ephes. IV. vs. 11——18.
Apoc. XXII. vs. 11.

XLVI.

Waar van nog wat onderscheidentlijker word gesproken.

So egter ('t geenwe tot voorkoming van alle Zielschadelijk misverstand noodig vinden hier by te voegen) dat niemand den kostelijken eernaam van een kind in Christus/ uit kragt van de H. Roeping des Evangeliums/ volgens ons oordeel/ in waarheid kan toegepast worden/ als in welken/ onder andere/ dese twee eigenschappen plaats hebben:

1. Dat hy/ met grondige [a] versaking zijns selfs/ uitwillig en gelaten staa/ om alles/ het zy lief ofte leed/ volgens sijn naaste kennis/ op te volgen/ en te doen/ 't geen hem van God in Christus opgelegd/ en bevolen is.

II. Dat hy niet blijve leven/ [b] onder heerschappye van een eenig quaad/ ofte sonde/ waar van in de H. Schrift gesegd word/ [c] wie sulks doet sal het Koningrijk Gods niet be-erven.

[a] Matth. XVI. vs. 24. met
Luc. XIV. vs. 25, 26, 33.
Tit. II. vs. 11, 12.
[b] Joh. VIII. vs. 34, 35, 36.
Rom. VI. vs. 12, 13, * 14.
Gal. II. vs. 17.
Hebr. IX. vs. 13, 14.
——— X. vs. 22.
1 Joh. III. vs. 18——22.
[c] Rom. I. vs. 28——32.
1 Cor. VI. vs. 10.
Gal. V. vs. 19, 20, 21.
Ephes. V. vs. 3——7.

XLVII.

XLVII.

't Geen in de naast-voorgaande artikelen is voorgesteld / rakende het houden van Christus geboden / agten wy niet alleen volstrekt noodsakelijk, maar ook/ door de nevensgaande [a] genade en hulp Gods/ in [b] desen leven [c] mogelijk te zijn; dewijl Christus onsen Heere niet alleen segt/ [d] dat zijn jok sagt en zijn last ligt is; en Joannes / [e] dat sijn geboden niet swaar zijn, maar dat ook sodanige [f] voorbeelden in de H. S. gevonden worden / die klaar anwijsen / dat het houden der geboden onder het geleide / en hulp/ van de Goddelijke genade in dit leven mogelijk is.

De mogelijkheid van het houden der geboden.

a Phil. IV. vs. 13.
b Ephes. IV. vs. 11——16.
Phil. II. vs. 14, 15.
Tit. II. vs. 11, 12.
c Matth. VII. vs. 24——27.
Rom. VIII. vs. 2, 3.
II Cor. VII. vs. 1.
Col. I. vs. 9, 10, 11.
—— IV. vs. 12.
I Thess. V. vs. 23, 24.
II Tim. III. vs. 16, 17.
d Matth. XI. vs. 30.
e I Joh. V. vs. 5.
f I Cor. XI. vs. 1.
Apoc. III. vs. 4. &c.

XLVIII.

Daar het Gebed een kragtig middel toe is.

Het regte middel om dese Goddelijke hulpe of Geestelijke bystand te bekomen/ agten wy/ benevens de vlijtige trouwe en gestadige waarneming van de Goddelijke geboden/voornamelijk de andagtige en vuurige oeffeninge des gebeds te zijn / waar toe de gelovige / in vele plaatsen der H. S. ernstelijk worden angemaand; zijnde in het volmaakte voorbeeld van het Gebed onses Heeren / ook de bede / om die geestelijke hulp kennelijk begrepen.

Matth. VII. vs. 7.
——— XXIV. vs. 20.
——— XXVI. vs. 41.
Marc. XIII. vs. 33.
Luc. XVIII. vs. 1.
——— XXI. vs. 36.
Joh. IV. vs. 23, 24.
——— XVI. vs. 24.
Rom. XII. vs. 12.
Ephes. VI. vs. 18.
Phil. IV. vs. 6.
Col. IV. vs. 2.
1 Tim. II. vs. 1, 2, 3, 8.

XLIX.

't Gebed onses Heeren.

't Welk / volgens d' antekening van den H. Euangelist Mattheus / aldus luid:

Onsen Vader, die in de Hemelen (zijt)/ uwen naam werde geheiligd;

Uw Koningrijke kome; uwe wille geschie-

ſchiede, gelijk in den Hemel (alſo) ook op der Aarden;

Ons dagelijks brood geef ons heden;

Ende vergeeff ons onſe ſchulden, gelijk ook wy vergeven onſe ſchuldenaren.

Ende leid ons niet in verſoekinge, maar verlos ons van dien booſen. Want u is het Koningrijke, ende de kragt, ende de heerlijkheid, in eeuwigheid, Amen.

Matth. VI. vſ. 9—14.
Luc. XI. vſ. 2, 3, 4.

L.

Want behalven de anleiding, en het beſluit, merken wy hier an ſes bedeſtukken; drie / die eigentlijk opſigt hebben op den Heere onſe God; en drie andere / die den menſch betreffen; daar van deſe bede onder is / Geef ons heden ons dagelijks brood; by brood verſtaan zijnde / niet allen 't geenwe tot onderhoud des Lichaams / maar ook tot onderſtand van onſen Geeſt / van nooden hebben; als klaarder by den H. Evangeliſt Lucas te ſien is.

Waar in ook 't geeſtelijk Brood begrepen is.

Luc. XI. vſ. 13.
Rom. VIII. vſ. 26, 27.
Epheſ. III. vſ. 13—20.

LI.

Beneffens de zedelijke Geboden / verſtaan wy dat ook tot de Leere van onſen groten Propheet JESUS CHRISTUS behoren de Cere-

Overgang tot de bypleglige geboden.

Ceremoniele/ ofte by-plegtige; die in dese geestelijke Godsdienst des N. Verbonds/ weinige / en voornamelijk twee/ in getal zijn; te weten het H. Doopsel, en het H. Avondmaal : Daartoe kortelijk yets van het wasschen der voeten / het Christelijk houwelijk / de stand der sigtbare Kerk op aarde / en de Kerkelijke discipline, ofte tugt/ omtrent de ongehoorsame en afvallige ledematen/ sullen bijvoegen : op dat ook in desen moge blijken / hoedanig wy bestaan.

LII.

Van den H. Doop.

By het Heilig Doopsel verstaan wy/ [a] het teiken der Inwijding in de Christelijke Gods-dienst; volgens 't welke een yder mensch/ die sig waarlijk tot God [b] bekeert/ en opregtelijk [c] gelooft / dat Jesus is de Christus, den Soon des Levenden Gods, tot bewijs / van dat hy sulks gelooft/ en Hem Gezegend voor sijn Heer en Meester anneemt/ door middel van water gedoopt word/ [d] in den Naam des Vaders, des Soons, en des H. Geests.

a Marc. XVI. vs. 15, 16.
b Act. II. vs. 38.
c ——— VIII. vs. 37.
d Matth. XXVIII. vs. 18, 19.

LIII.

Dat den Doop tot

So nogtans dat dit H. Doopsel, volgens ons oordeel/ niet behoort tot de jonge

ge onmondige kinderen: niet alleen / om dat die niet in staat zijn / [a] om sig te konnen bekeeren; en an Jesus Christus onsen Heere te gelooven; maar dat ook / volgens onse kennis in de H. Schriften / nergens eenig gebod / ofte voorbeeld gevonden word / van dat jonge onmondige kinderen gedoopt moeten worden / ofte gedoopt zijn: gemerkt den Doop der jonge kinderen / lang na den uitgang der H. Apostelen / in de eene plaats vroeger / in de andere later / door de menschen / in de Christelijke gemeente is ingevoerd. Gelijk wy in onse voorrede breder hebben angewesen.

de bejaarden alleen behoort.

[a] Act. II. vs. 37, 38. met 41.
Rom. VI. vs. 3, 4.
Galat. III. vs. 26, 27.

LIV.

Het tweede Ceremoniele / ofte by-plegtige / Gebod is / gelijk wy seiden / het gebruik des H. Avondmaals: zijnde die instelling / dewelke onsen Heere Jesus Christus / [a] in de laatste nagt, in welke hy verraden wierd, heeft ingesteld; als wanneer hy het Brood nam, en gedankt hebbende / het selve brak, seggende / Neemt, eet, dat is mijn lichaam, 't welk voor u gebroken word; doet dat tot mijner gedagtenis: des ge-

Van het H. Avondmaal.

[a] Matth. XXVI. vs. 26, 27, 28.
Marc. XIV. vs. 22, 23, 24.
Luc. XXII. vs. 19, 20.
1 Cor. XI. vs. 23—27.

gelijks ook den drinkbeker nemende / met byvoeging van dese woorden ; Dese drinkbeker is het Nieuwe Testament in mijn Bloed ; doet dat, so dikwils als gy (dien) sult drinken, tot mijner gedagtenis.

LV.

Wat onder Brood en Wijn hier verstaan word.

Wy verstaan hier by Brood, natuurlijk Brood ; sodanig / als men gewoon is / onder de menschen / tot spijse te gebruiken; en by 't geen in de drinkbeker was / Wijn, het gewoonlijk sap der druiven ; of / gelijk de Heere selfs spreekt / *a* de vrugt des wijnstoks.

a Matth. XXVI. vs. 29.

LVI.

Dat de spreekwijs hier gebruikt gemeen is.

Welke beide dan / als toepasselijke gedenkteekenen / sonder wesentlijke veranderinge / in Vleesch en Bloed / ter gedagtenis van des Heeren lijden en dood / na voorgaande ernstige beproeving sijns selfs / van een yder gelovig gehoorsaam Christen / met behoorlijke danksegging / andagtelijk moeten gebruikt worden / tot dat de Heere komt.

Sulks / dat de woorden / dit is mijn Lichaam ; dese drinkbeker is het N. Testament, in mijn Bloed ; volgens gemeene spreekwijsen / *a* in de H. Schrift / en onder de

a Genes. XLI. vs. 26, 27.
Dan. IV. vs. 20, 21, 22.
I Cor. X. vs. 4.

de menschen in 't gemeen/ gebruikelijk/ eenvoudig te nemen zijn / voor dit betekend mijn Lichaam; dit beduid mijn Bloed. &c.

So nogtans/ dat dewijle dese uitterlijke tekenen haar opsigt hebben op het duerwaardige Lichaam/ en het kostelijke Bloed onses Heeren / deselve / als gesegd is / t'elkens met [b] de hoogste eerbiedigheid/ en het diepste ontsag van gelovige en Godsdienstige menschen tot indagtigmaking van hunne pligt / en troost van hare Zielen/ in ware dankbaarheid moeten gebruikt worden; altijd vastelijk onderstellende / dat dien Heere/ tot welkers gedagtenis dese H. plegtigheid geschied / op een geestelijke wijse / tegenwoordig is.

[b] 1 Cor. XI. vs. 28, 29.
——— X. vs. 16, 17.
Act. II. vs. 42. en 46.

LVII.

Van de Voetwassing.

De wassing der voeten (die sommige onder de Christenen / als een derde Ceremonie/ onder het Nieuwe Verbond / invoeren) dunkt ons veel eigentlijker tot de onderlinge pligten van oodmoedigheid / en gedienstigheid / te behoren / die yder Christen / na gelegenheid van voorvallen an den anderen schuldig is; als datme daar van een Kerkelijke Ceremonie soude maken.

Joh. XIII. vs. 3——18.

LVIII.

LVIII.

Van het Houwelijk.

Het [a] Houwelijk agten wy eerlijk te zijn/ en het bedde onbevlekt; derhalven/ dat een ygelijk man een eigen vrouwe mag hebben, ende een yder vrouwe haar eigen man; dog dat alles [b] in den Heere geschiede: en dat dese band nooit mag verbroken worden/ [c] anders dan uit oorsake van hoerery: sullende GOD Almagtig [d] de hoereerders, en overspeelders regtvaardelijk oordeelen.

a Matth. XIX. vs 4—6.
b 1 Cor. VII. vs. 2. en 39.
c Matth. V. vs. 31, 32.
d Hebr. XIII. vs. 4.

LIX.

Van tweederlei stand der Kerke.

Den stand van Christus Kerk/ op Aarde/ verstaan wy tweederlei te zijn: sigtbaar, en onsigtbaar.

LX.

Van de sigtbare Kerk.

By de sigtbare verstaan wy den toestand der Christelijke [a] gemeente/ sodanig als die in de tijden der Apostelen op Aarde plaats hadde; als wanneer Christus de Heere/

a Matth. XVI. vs. 18.
—— XVIII. vs. 17.
1 Tim. III. vs. 15.

Heere/ zijnde haar geestelijk [b] Hoofd/ [c] in deselve hadde gegeven sommige tot Apostelen, sommige tot Propheten, sommige tot Euangelisten, ende sommige tot Herders ende Leeraars; alle/ en een yder/ in sijn staat/ voorsien/ en begaafd met sodanige [d] gaven/ en bequaamheden/ als tot uitvoering van hunne respective Ampten/ en diensten van noden waren: zijnde wijders de menigte der gene die geloofden in die tijd/ [e] een Harte ende een Ziele: die van yder/ als sodanig/ in onderscheiding van Joden/ Heidenen/ en alle andere ongelovige weereldsgesinde menschen/ [f] als een stad, boven op een berg leggende, konden gesien worden.

b Col. I. vs. 18.
c Ephes. IV. vs. 7——16.
d Rom. XII. vs. 4——9.
I Cor. XII. vs. 4——13.
—— --- vs. 28, 31.
I Petr. IV. vs. 10, 11.
e Act. IV. vs. 32.
f Matth. V. vs. 14.

LXI.

Van de onsigtbare Kerk.

De [a] onsigtbare Kerk verstaan wy tegenwoordig te bestaan/ uit alle sodanige menschen/ (waar die ook souden mogen gevonden worden/ en onder hoedanigen naam sy

a Luc. XVII. vs. 20, 21.
Rom. II. vs. 28, 29.
Hebr. XII. vs. 22, 23.

zy souden mogen komen) die door een waaragtig gelove an God / ende an onsen Heere Jesus Christus / en door werkdadige gehoorsaamheid van sijne Heilige Geboden / sig van de Weereld hebben [b] afgescheiden; door den Geest Gods [c] geheiligd; en in waarheid [d] wedergeboren / herschapen / en [e] vernieuwd zijn; welke / schoonse voor de oogen der menschen niet blijken / by God onsen Hemelschen Vader [f] bekend zijn / en van onsen Heere Jesus Christus / haar geestelijk Hoofd / voor leden sijner geestelijke Gemeente zijn angenomen.]

b II Petr. I. vs. 4.
c I Cor. VI. vs. II.
d Tit. III. vs. 5
e Ephes. IV. vs 23, 24.
f II Tim. II. vs. 19.

LXII.

Dat geen van de verdeelde vergaderingen alleen de Christen Kerk maakt.

Dog gemerkt / de gedaante der sigtbare Kerk, sodanig als die nu is / en reeds een grote reeks van eeuwen geweest is / (voornamelijk na verloop van de derde eeuw / zedert dat den Keiser Constantijn, en met hem de weereld / in de Christen-Kerk is ingekomen) van dien eersten volmaakten stand seer wijd afgeweken / vervallen en in vele secten verdeeld is: so agten wy / dat geen van die gedeeldheden der Christenen / die tegenwoordig in de weereld voorhanden zijn / het zy dan groter / als die van de Roomsche / Griecksche / Abyssijnsche Kerke / &c. of die van minder uitgebreidheid / en kleinder

der in getal zijn; selfs ook niet de Protestantsche Vergaderingen / die uit de Roomsche Kerk zijn uitgegaan / met uitsluiting van andere / voor de eenige ware ligtbare Kerk van onsen Heere Jesus Christus te houden zy.

LXIII.

Dat wel waar is / dat by onser vaderen geheugenis / nu ruim CLXX. jaren verleden / eenige yverige Mannen / en onder dese Martinus Luther, Melancthon, Suinglius, Calvinus, Menno, &c. yder / so wy vertrouwen / na hunne beste kennis / de Christelijke Gemeente hebben getragt te reformeren; maar dat sodanige Reformatie, en 't geen daar uit is voortgekomen / niet kan gehouden worden / voor een onfeilbaar Goddelijk werk / 't welk door expresse Authoriteit, en Commissie, van den Grooten God / en sijn geliefde Soon / onsen Heere Jesus Christus / ondernomen en verrigt is. Zijnde wel het grootste voordeel / 't geen daar uit is voortgekomen / en seer veel te agten is / daar in gelegen / dat de Heilige Schrift in bekende talen de menschen in 't gemeen is ter hand gekomen. 't Voorgaande nader bevestigd.

LXIV.

Nogtans dewijl alle de waare Christenen / als a een uitverkoren geslagte, tot een Koninglijk Priesterdom, en Heilig volk verkoren Hoemen egter in dese tijd, de Christen-Kerk kan bouwen.

D ren

a 1 Petr. II. vs. 5. en 9. Apoc. I. vs. 6.

ren zijn / op dat sy de deugden souden verkondigen, des genen, die haar uit de duisternisse geroepen heeft, tot zijn wonderbaar ligt; en dat uit dien hoofde / en verpligting / van broederlijke liefde [b] een ygelijk van haar / gelijk hy gave ontfangen heeft, deselve schuldig is te bedienen an den anderen, als goede uitdeelders der menigerley genade Gods; so agten wy 't egter / den wille Gods niet tegenstrijdig / maar grotelijks dienstig / en nodig te zijn / datme het gehele werk [c] der onderlinge stigting niet losselijk daar heen late drijven; en in opsigt van de Gemeentelijke Huishouding / in 't verkiesen en [d] anstellen van eenige uit de Broederen tot Opsienders / Leeraars / en Diakenen &c. sorgvuldelijk in de vrese Gods daar op agt-geve / datme den toestand der eerste Christen-Kerke so naby kome / als immers mogelijk is; op dat alles stigtelijk, geschiktelijk / en met goede ordre moge toegaan: angesien / volgens het getuigenisse des Apostels / de Heere onsen God [e] geen God is van verwerring, maar van vrede.

Behoudens dat de Opsienders / en Leeraars / van sodanige broederlijke Vergaderingen / niet en werden angemerkt / als offe /

b 1 Petr. IV. vs. 10, 11.
Rom. XII. vs. 6, 7, 8.
c Hebr. X. vs. 24, 25.
d Hand. VI. vs. 3.
1 Tim. III. vs. 1, tot 11.
——— IV. vs. 12. tot het einde.
Tit. I. vs. 5———10.
e 1 Cor. XIV. vs. 26. 33, 40.

offe / boven andere Broederen / besonder Goddelijk regt / en authoriteit / hadden; welke men uit dien hoofde / als onfeilbare *f* Gesanten, van Christus wege, in dier voegen / hadde te hooren / en gehoorsamen / als of God door haar bade, en tot den volke sprake.

Welken hoogen, en Goddelijken *g* Character, wy verstaan / de H. Apostelen / Openbaers / en Leeraren / ten tijde der eerstelingen-Christen Kerke / yder in hunne mate / is eigen geweest.

f II Cor. v. vs. 20.
g —— XII. vs. 12.

LXV.

Waar uit dan onses oordeels wel is af te nemen / dat de magt om de wederspannige an den *a* Sathan overtegeven, tot verderinge des vleesch, op dat den geest behouden werde &c. wel eer de H. Apostelen eigen / nu tegenwoordig in de verdeelde Christelijke Gemeenten / geen plaats heeft: En met de ergerlijke ledematen kan handelen.

Waarom wy / in opsigt van de Christelijke Tugt en Ban / niet verder durven gaan / als na *b* voorgaande broederlijke anspraken / en vermaningen / sodanige / het zy broe-

a I Cor. v. vs. 5.
b Matth. XVIII. vs. 15, 16, 17.
Gal. VI. vs. 1.
Hebr. X. vs. 24, 25.
I Thess. v. vs. 14, 15.

broeder ofte suster / die in c gelove leven en d zeden vervallen zijn / en in eenig werk des vleesch blijven volharden / waar van in de H. Schrift uitdrukkelijk getuigd word / dat die so doet / het Koningrijke Gods niet sal beërven, uit de naam der Gemeente an te seggen / datwe onse Christelijke gemeenschap niet langer met haar durven e houden; en dien volgens ons genoodsaakt vinden / tot dat zy haar wederom bekeeren / van hen te f ontrekken / en haar in opsigt van geestelijke gemeensaamheid op een g bescheiden wijse niet tegens den aart der Christelijke liefde strijdende / tot harer beschaamtheid te mijden.

c 1 Tim. VI. vs. 3, 4, 5.
Tit. III. vs. 10, 11.
Rom. XVI. vs. 17, 18.
d 1 Cor. V. vs. 7. en 11.
Rom. I. vs 29——32.
1 Cor. VI. vs. 10.
Gal. V. vs. 19——22.
e 1 Tim. V. vs. 20.
II Joh. vs. 10, 11.
f II Thess. III. vs. 6.
g ———— vs. 14, 15.

LXVI.

Van Christus Hooge-priester ampt.

Gelijk wy nu Jesus Christus onsen Heere houden voor dien grooten Propheet, welken wy horen moeten: also erkennen wy Hem / Gezegend / ook voor onsen waren Hemelschen a Hoogenpriester / en b Mid-

a Hebr. III. vs. 1.
—— V. vs. 4, 5, 6.

b Middelaar; *c* in welken wy de verlossinge hebben door sijn bloed; (nam:) de vergevinge der sonden.

b 1 Tim. II. vs. 5, 6.
c Col. I. vs. 14.

LXVII.

Invoegen van gelijk de verrigting van den Wettischen Hoogepriester / op den grooten Versoendag / *a* bestond in drie hoofdsaken: nam: Wat de Hoogepriester onder de Wet te verrigten had.

I. Dat hy de vereischte offerhande slagtede;

II. Met het bloed / van die geslagte offerhande in 't Heilige der Heiligen intrad; en het selve voor Gods oogen / tot erkentenis van de dood-waardige sonden / en misdaden / des volks / vertoonde; om de vergiffenis der selve so voor het Volk / als voor hem selven / God Almagtig biddende;

III. Dat hy daar na uit het Heilige der Heiligen uittredende / an het Volk / ('t welk ten dien einde / in grote menigte / buiten op sijn uittreding / uit het Heilige der Heiligen / met verlangen verwagte) de vergiffenis verkondigde / van alle die sonden / die niet met een opgeheven hand bedreven waren:

Dat ook alsoo de voorbeelden deser dingen / in het Hoogepriesterampt van onsen D 3 Heere

a Exod. XXX. vs. 10.
Levit. XVI. vs. 2——18.

Heere Jesus Christus / waarlijk en wesentlijk zijn [b] vervuld.

[b] Hebr. IX. vs. 11——16.
——VIII. vs. 1, 2.

LXVIII.

Dat dit Christus de Heere in 't ware wesen vervuld heeft.

I. Het eerste / rakende het slagt-offer / heeft Jesus onsen Heere vervuld / als [a] Hy Hem selven, an het kruis / Gode heeft opgeoffert: hebbende self onse sonden, in Sijn Lichaam, gedragen op het hout; op dat wy, de sonden afgestorven zijnde, der Geregtigheid leven souden.

II. Van de vervulling der tweede saak verstaan wy dat den Apostel spreekt in de Sendbrief an de Hebreen / seggende: [b] Christus is niet ingegaan in het Heiligdom, dat met handen gemaakt is ('t welk is een tegenbeeld des waren): maar in den Hemel self; om nu te verschijnen voor het angesigte Gods voor ons.

III. Het derde sal als dan waarlijk en wesentlijk vervuld worden / so wanneer onsen Gezegenden Saligmaker / tot troost der gener / die op Hem gehoopt hebben / in de wolken des Hemels sal verschijnen; ofte om met de woorden des Apostels te spreken / [c] andermaal, sonder sonde, sal gesien worden van de gene, die Hem verwagten tot saligheid.

[a] Hebr. VII. vs. 27.
I Petr. II. vs. 24.
[b] Hebr. IX. vs. 24.
[c] —— IX. vs. 27, 28.

LXIX.

LXIX.

Uit kragt van 't geen nu gesteld is, verstaan wy dat de dood van onsen Heere Jesus Christus, volgens den [a] bepaalden raad, en voorschikking Gods, noodsakelijk is geweest tot [b] vergevinge der sonden; dat in desen tot geen hoger oorsaak behoeft gegaan te worden, als, om dat het den Alwijsen God also belieft heeft, dat sonder [c] bloedvergieting geen vergiffenis soude geschieden. Dat Christus dood noodsakelijk is geweest.

a Act. II. vs. 23.
b Col. I. vs. 14.
c Hebr. IX. vs. 22.

LXX.

Wy geloven, dat Christus [a] voor alle menschen gestorven, en dienvolgens sijn genade universeel, ofte algemeen, is; sonder onderscheid van geslagten en volkeren, sig uitstrekkende tot alle, en een yder, die waarlijk an Hem Gezegend [b] gelooft; en Van de algemeene genade.

a II Cor. V. vs. 14, 15.
I Tim. II. vs. 4, 5, 6.
Hebr. II. vs. 9.
Joh. I. vs. 29.
—— III. vs. 16.
Rom. V. vs. 18.
—— XI. vs. 32.
II Petr. III. vs. 9.
I Joh. II. vs. 1, 2.
b I Tim. IV. vs. 10.

Zijn heilige geboden gehoorsaam is ; volgens 't geen getuigt word / dat hy , [c] voleindigd zijnde, een oorsaak der eeuwige saligheid geworden is ALLEN , DIE HEM GEHOORSAAM ZYN.

c Hebr. v. vs. 9.

LXXI.

Dat de goede werken niet eigentlijk verdienstelijk, maar egter noodsakelijk zijn.

Dog also datwe voor God niet geregtveerdigd worden / [a] uit onse werken , ofte door onse werken / als verdienstelijke oorsaken onser saligheid / maar door de loutere [b] genade Gods / welke is in Christus Jesus onsen Heere ; nogtans niet sonder het geloove en Euangelische werken / die als noodsakelijke [c] voorwaarden / an de zijde

a Rom. III. vs. 24——29.
b Act. XV. vs. 11.
Ephes. II. vs. 8, 9.
Rom. VI. vs. 23.
——XI. vs. 6.
I Cor. I. vs. 30, 31.
II Cor. V. vs. 21.
Tit. III. vs. 4——9.
c Jac. II. vs. 24.
I Joh. III. vs. 7.
Matth. VII. vs. 21.
——XIX. vs. 17.
Act. III. vs. 19.
——XXVI. vs. 18.
Rom. VI. vs. I——9.
Gal. II. vs. 17.
I Joh. I. vs. 9.
Jac. I. vs. 25.

zyde des menschen / tot verkryging van onse eeuwige saligheid / vereischt worden.

LXXII.

Dese onse Regtvaardigmaking agten wy voornamelijk in twee leden te bestaan/ Waar in onse Regtvaardigmaking bestaat.

1. [a] In de vergiffenis van onse voorledene sonden.

2. [b] In de bevrijdmaking van de heerschappye der sonden/ om voortaan niet meer de sonde maar Gode, in nieuwigheid des Geests, te dienen.

a Rom. v. vs. 16, 17.
—— iv. vs. 23, 24, 25.
Ephes. ii. vs. 1——8.
Coloss. ii. vs. 13, 14.
1 Petr. i. vs. 18, 19.
b ii Cor. v. vs. 14, 15.
Tit. ii. vs. 14.
Hebr. ix. vs. 13, 14.
1 Petr. ii. vs. 24.
Rom. vi. vs. 4, 11, 14, 22.
Ephes. iv. vs. 23.

LXXIII.

Het eerste/ namelijk de vergiffenis van onse voorledene sonden word an alle menschen/ die an Jesus Christus onsen Heere geloven/ en haar van harten bekeeren/ uit enkele genade van God Almagtig geschonken. In de vergeving der sonden.

Sie de plaatsen van LXXI.

LXXIV.

In 't verfoenen van onſe ſtruikelingen.

Behalven/ dat Hy in 't ware Heilige der Heiligen / namelijk den Hemel ſelve/ ingegaan zijnde / ook altijd [a] leeft om voor ons te bidden ; en zijnde onſen Hemelſchen Hoogenprieſter/ [b] eenigen Middelaar en [c] voorſpraak by God ſijn Hemelſchen Vader/ onſe ſwakheden en ſtruikelingen / in der daad verſoent ; die of door onwetenheid/ of by overyling/ begaan worden : ſo wanneerwe / met hartelijk berouw / in den gebede / door hem tot God gaan ; met een heilig voornemen / om ons/ in 't toekomende/ van deſelve ſorgvuldig te wagten.

a Rom. VIII. vſ. 31——35.
Hebr. VII. vſ. 24, 25.
—— IX. vſ. 24.
b 1 Tim. II. vſ. 5.
c 1 Joh. II. vſ. 1, 2.

LXXV.

In vrymaken van de heerſchappy der ſonden.

Het tweede / namel: de vrymaking van de heerſchappye der ſonden, werkt God Almagtig uit in Jeſus Christus onſen Heere / door ſijn [a] Woord en Heiligen [b] Geeſt ; de harten der gelovige gehoorſame

a Epheſ. V. vſ. 26, 27.
Jac. I. vſ. 18.
1 Petr. I. vſ. 23.
b 1 Cor. VI. vſ. 11.
Tit. III. vſ. 4, 5.
1 Petr. I. vſ. 2.

me menschen vernieuwende/ reinigende/ en als op nieuw herscheppende ; [c] op datwe [d] niet meer na den vleesche, maar na een Geest souden wandelen.

[c] Rom. VIII. vs. 29.
[d] ———— vs. 12, 13, 14.
Gal. V. vs. 16, 17, 18.

LXXVI.

So dat wy sluitelijk/ in opsigt van het stuk onser Regtvaardigmaking door God/ verstaan/ dat Jesus Christus onsen Heere/ niet blootelijk daarom alleen onsen Saligmaker is / om dat hy door sijn dood sijn heilige Leere heeft bevestigt ('t welk ook [a] waar is) : maar dat hy daar en boven ons/ in daad en waarheid / met God sijn Hemelschen Vader volkomentlijk [b] versoent heeft : zijnde zijn diepe vernedering/ en volmaakte gehoorsaamheid / tot de dood/ ja tot de dood des [c] kruices toe / (waar in [d] hy

Besluit van 't voorgaande rakende de wijse onser regtvaardigmaking.

[a] Matth. XXVI. vs. 28.
Joh. XVIII. vs. 37.
Hebr. IX. vs. 15, 16, 17.
[b] Rom. V. vs. 10, 11.
II Cor. V. vs. 18, 19.
Hebr. II. vs. 17.
I Joh. II. vs. 2.
———— IV. vs. 10.
[c] Phil. II. vs. 5 ———— 12.

[d] Hy Sig Selven, voor ons heeft overgegeven tot een offerhande, en slagt-offer, Gode tot een welriekenden reuk) sijne Hemelschen Vader so angenaam geweest/ dat HY HEM daar op het gansche menschelijke geslagte/ in volkomen eigendom / heeft [e] geschonken; die ook derhalven voor so veel se Hem waarlijk door 't geloove annemen/ en gehoorsamen een heilig [f] volk, een verkregen volk, [g] kinders die hem God gegeven heeft; en de Gemeente Gods, die Hy verkregen heeft, door sijn [h] eigen bloed, &c. in de H. Schriften genaamd worden.

d Ephes. v. vs. 2.
e 1 Cor. vi. vs. 20.
1 Petr. 1. vs. 18, 19.
Apoc. 1. vs. 5, 6.
—— v. vs. 9, 10.
f Tit. II. vs. 14.
1 Petr. II. vs. 9, 10.
g Hebr. 11. vs. 13.
h Act. xx. vs. 28.

LXXVII.

Van Christus Konink-lijk-ampt.

Benessens het Prophetisch en Hoogepriesterlijk-ampt, van onsen Heere Jesus Christus/ erkennen wy ook zijn Koninklijk-ampt: waar by wy verstaan die Hooge Waardigheid / en Goddelijke Magt / die Hem van den Vader [a] in den Hemel, en op Aarden,

a Matth. xxviii. vs. 18.
Ephes. 1. vs. 21, 22.
Hebr. 1. vs. 3.

den, over alle schepselen gegeven is: volgens welke [b] alle dingen sijne voeten onderworpen zijn, en HY, Gezegend [c] an de Gemeente is gegeven tot een Hoofd boven alle dingen.

[b] I Cor. XV. vs. 26—29.
[c] Ephes. I. vs. 22.
——— IV. vs. 15.
——— V. vs. 23.
Col. I. vs. 17, 18.

LXXVIII.

Volgens dese Goddelijke Magt verstaan wy ook in 't besonder / dat de [a] Engelen, Magten, en Kragten, onsen Hemelschen Koning onderdanig gemaakt zijn. Regeert over de Engelen.

[a] Ephes. I. vs. 20, 21, 22.
Hebr. I. vs. 6, 14.
I Petr. III. vs. 22.

LXXIX.

De Engelen worden in de H. Schriften ons tweederlei voorgesteld / [a] goede namel: en [b] quade. Die tweederlei zijn.

[a] Matth. XXII. vs. 30.
——— XXV. vs. 31.
Luc. IX. vs. 26.
II Cor. XI. vs. 14.
I Tim. V. vs. 21.
[b] Matth. XXV. vs. 41.
Joh. VIII. vs. 44.
Jud. vs. 6.

LXXX.

LXXX.

Goede.

De Goede Engelen/ die haar [a] woonplaats by God Almagtig hebben in den Hemel/ zijnde die [b] gedienstige Geesten, dewelke uitgesonden worden, tot dienst der gener, die de saligheid be-erven sullen: dese worden in de H. Schriften onder verscheide eernamen/ en trappen van waardigheid/ voorgesteld.

a Dan. VII. vs. 10.
Luc. II. vs. 13, 14.
b Hebr. I. vs. 14.
Psal. XXXIV. vs. 8.

LXXXI.

En quade.

By de quade Engelen verstaan wy de [a] Duivelen/ ofte de [b] Geestelijke boosheden in de lugt: dewelke haar [c] beginsel niet bewaard, en haar eigen woonstede verlaten hebbende, tot het oordeel des grooten dags, met eeuwige banden, onder de duisternis, bewaard worden: also datse/ onder de [d] Opper-heerschappye van God Almachtig staande/ en Christus onsen Heere volkome-

a I Petr. V. vs. 8, 9.
b Ephes. VI. vs. 12.
Joh. III. vs. 8.
c Jud. vs. 6.
II Petr. II. vs. 4.
d Col. II. vs. 15.
Hebr. II. vs. 14.

melijk onderworpen zijnde/ buiten de wille en toelating des ALLERHOOGSTEN niets konnen [e] ondernemen/ ofte uitregten.

[e] Jac. IV. vs. 7.
I Joh. V. vs. 18.

LXXXII.

Beneffens de Heerschappye / die onse Heere Jesus Christus beide over goede en quade Engelen heeft/ verstaan wy ook dat HY, Gezegend/ een volstrekt gebied heeft over alle [a] Menschen; volgens de magt/ die Hem den Vader gegeven heeft [b] over alle vleesch: voor so veel de Vader nu niemand oordeelt; maar alle oordeel den Sone heeft gegeven; op dat sy alle den Sone eeren, gelijk sy den Vader eeren.

Regeert over de menschen.

[a] Act. XI. vs. 36.
——— X. vs. 42.
[b] Joh. XVII. vs. 2.
——— V. vs. 22. 23.

LXXXIII.

Dit groot werk der Regeering/ ofte bestiering / het welk de Heere Jesus / tot saligheid der menschen uitwerkt / verstaan wy/ dat voornamelijk van den Heere word te weeg gebragt / op vierderley wijse;

Op hoedanigen wijse dit geschied.

I. Door het uitstorten / en mededeelen/ van sijn H. GEEST; waar door HY haar verligt / versterkt/ en leid;

II. Door 't geven van wetten en geboden/ in sijn woord; III. Door

III. Door nauw-opsigt over de zijne/ en trouwe bewaring van deselve.

IV. Door haar in daad en in waarheid/ uit de magt van alle hare geestelijke vyanden/ volkomelijk te verlossen.

LXXXIV.

Van den Heiligen Geest.

By het woord GEEST verstaan wy den HEILIGEN GEEST; nam: die [a] KRAGT des Allerhoogsten, die van den [b] VADER uitgaat, en [c] door den SONE, nam: onsen Heere JESUS CHRISTUS, medegedeeld word an alle/ die door Hem an GOD den VADER [d] geloven / en sijn Heilige geboden van harten gehoorsaam zijn. Die ook doorgaans in de Heilige Schriften [d] GODS en [d] CHRISTUS GEEST, [e] den TROOSTER, en den GEEST DER WAARHEID genaamd word; die ook agtervolgens de belofte van onsen Gezegenden Heiland/ van den VADER, in Sijnen Naam, gesonden is; de H. Apostelen in alle waarheid

[a] Luc. I. vs. 35.
——— XXIV. vs. 49.
[b] Joh. XV. vs. 26.
[c] ——— XVI. vs. 7.
Act. II. vs. 33.
[d] Rom. VIII. vs. 14—18.
II Cor. I. vs. 22.
——— V. vs. 5.
Ephes. IV. vs. 30.
——— I. vs. 13, 14.
I Petr. IV. vs. 14.
[e] Joh. XIV. vs. 17.
——— XVI. vs. 13, 17, 26.

heid geleid, en haar indagtig gemaakt heeft, wat HY haar gesegt hadde.

LXXXV.

De Gaven nu des Heiligen Geests, die Christus de Heere de Gelovigen mededeeld, agten wy dat bequaamlijk kunnen afgedeeld worden in gaven van Heerlijkmaking, en gaven van Heiligmaking. Desselfs gaven.

LXXXVI.

By de Gaven der Heerlijkmaking verstaan wy, die uitmuntende begaaftheden des H. Geests, die van onsen Heere Jesus Christus, so op den [a] Pinxterdag, als gevolglijk in die [b] eerste tijden, in de harten der Eersteling-gelovigen zijn uitgestort, die beknoptelijk van den Apostel [c] in de eerste Sendbr. an de Corinthers worden voorgesteld. Der Heerlijkmaking.

a Act. II. vs. 1—22.
—— X. vs. 44—47.
b Rom. XII. vs. 6, 7, 8.
1 Cor. XII. vs. 28—31.
—— XIV. vs. 1. &c.
Ephes. IV. vs. 7—17.
1 Petr. IV. vs. 10, 11.
c 1 Cor. XII. vs. 7—12.

LXXXVII.

Het einde, waar toe dese Gaven der Heerlijkmaking de heilige menschen, in den beginne, soo overvloedig van den Heere zijn En het einde waar toe

die gegeven zijn. medegedeeld / was / om / gelijk sy selfs betuigen / haar bequaam te maken / om [a] Dienaars te zijn des Nieuwen Verbonds; niet der Letter, maar des Geests; als mede / ten einde sy de volkeren / tot welke sy wierden gesonden / om haar het Euangelium te verkondigen / van haar gesandschap ten vollen [b] verseekeren / en daar door te gereeder / en kragtiger / tot het geloove bewegen souden.

[a] II Cor. III. vs. 6.
[b] Act. III. vs. 6—17.
——XIV. vs. 3, 4, 11, 12, 17, 18.
Hebr. II. vs. 3, 4.

LXXXVIII.

Der Heiligmaking. Dy Gaven der Heiligmaking verstaan wy / die algemeene / ofte gewoone Genaden-werkingen, die Christus de Heere / door syn Geest / ordinaris in de ontfankelijke harten der geloovige gehoorsame Christenen werkt; als daar zijn / [a] verligting van de oogen haars verstands; [b] reiniging van hare [c] harten en hartstogten / begeerlijkheden en natuerlijke genegenheden; eerbiedige andagt

[a] Jesai. LIX. vs. 21.
Ephes. I. vs. 15—20.
[b] Joh. XV. vs. 2.
Act. XV. vs. 8, 9.
Rom. VIII. vs. 13.
[c] I Cor. VI. vs. 11.
Tit. III. vs. 5.
I Petr. I. vs. 22.

dagt en vuerige ontsteking tot d gebeden/ lof-en dankseggingen; honger en dorst na de geregtigheid; buiging en suivering van hare e wil/ en verbeelding; kragt om den ouden mensche te dooden/ en te niet te doen/ en vernieuwd te worden in den geest haars gemoeds; vergrooting van f gelove/ van liefde/ van lydsaamheid; en verdere Christelijke deugden/ die daarom ook g vrugten des Geests genaamd worden.

d Rom. VIII. vs. 26.
Matth. X. vs. 19, 20.
Jud. vs. 20.
Psalm LI. vs. 12, 13, 14.
e Ezech. XI. vs. 19, 20.
——XXXVI. vs. 25, 26, 27.
Rom. VIII. vs. 9, 16.
——XIV. vs. 17.
——XV. v. 13.
Gal. V. vs. 16, 17, 18.
f II Thess. II. vs. 13.
g Galat. V. vs. 22.
Ephes. V. vs. 9.

LXXXIX.

Buiten voorgemelde Gaven der Heerlijkmaking en der Heiligmaking, verstaan wy dat nog een ander soort van Genaden-giften, op voorgaande grondige a verzaking sijns selfs/ an de gelovige gehoorsame Christenen/ word medegedeeld; die naast an de Van de bevindelijke genade.

a Matth. XIX. vs. 29.
Marc. X. vs. 29, 30.

Gaven der Heerlijkmaking palen/[b] bestaande in gevoelige ervarenheid van heilige verlieving/ overstroomende en lieffelijke blijdschap/ diepe vrede en stille gerustheid/ inwendig in het harte/ ofte geest des menschen; die niet ongevoeglijk den naam draagt van bevindelijke Genade; welke alleen de besondere Vrienden Gods in dit leven eigen/ maar voor de oogen der weereld t'eenemaal [c] verborgen is: dog insonderheid wedervaren word omtrent grondige versaking sijns selfs/ en wel meest/ als 'er me in lijden is/ om gerechtigheids wille.

[b] Joh. IV. vs. 13, 14.
——— VII. vs. 37—40.
——— X. vs. 9.
——— XIV. vs. 21. en 23.
——— XVII. vs. 21, 22, 23.
Act. X. vs. 9—13.
Rom. V. vs. 5.
——— VIII. vs. 15, 16.
Gal. IV. vs. 6.
I Cor. VI. vs. 17, 19.
II ——— I. vs. 21, 22.
——— IV. vs. 6, 7.
——— VI. vs. 16, 17, 18.
——— XII. vs. I——5.
Gal. II. vs. 20.
Ephes. I. vs. 16——20.
Hebr. VI. vs. 4, 5.
Apoc. II. vs. 17.
——— III. vs. 20.
[c] I Cor. II. vs. 10——16.
Coloss. III. vs. 3.
Phil. IV. vs. 7.

XC. Be-

XC.

Beneffens de Regeeringe door den Geest verstaan wy ook / als boven gesegt is / dat onsen Heere Jesus Christus, als Koning a over de menschen regeert / door sijn Woord: namelijk door het geven van volmaakte b wetten / ofte geboden / die HY, als enigen c Wetgever des Nieuwen Verbonds / Die behouden kan en verderven, in den Naam sijns Hemelschen Vaders / in sijn H. Leere heeft voorgesteld; en wijders door sijne Apostelen / als d Afgesanten in sijn Naam / het menschelijk geslagt / beide door haar mondelijke e anspraak / en in haar Schriften / heeft laten bekend maken: waar van reeds te vooren breeder gesproken is. Regee ring door 't woord.

a Matth. VII. vs. 29.
b Luc. VI. vs. 46.
Joh. XIII. vs. 34.
——— XV. vs. 17.
c Jac. IV. vs. 12.
Joh. VII. vs. 16, 17.
d II Cor. V. vs 20.
Hebr. II. vs. 1, 2, 3.
e II Thess. II. vs. 15.

XCI.

't Geen wijders angaat het naauw Opsigt, en trouwe bewaring / dewelke onse Heere Jesus Christus gestadig heeft over de sijne / het selve bestaat in 't a sorgvuldig besor- en door naauw opsigt.

a Matth. VI, vs. 33.

besorgen / en mededeelen / van al het geene haar tot welstand van hunne ziel / en lichaam / van noden is ; als mede in 't [b] verhoeden en afweeren / van alles / dat haar na ziel en lichaam soude mogen schadelijk zijn: sodanig / dat ook de [c] hairen hares hoofds alle geteld zijn; en niet een van deselve / sonder den wille onses Hemelschen Vaders, sal verloren gaan.

[b] Joh. x. vs. 9, 27, 31.
[c] Matth. x. vs. 30.
Luc. xii. vs. 4—8.
1 Pet. ii. vs. 25.

XCII.

En door verlossing van hare vyanden.

De vierde en laatste wijse / op welke Jesus Christus / onsen Heer / als onsen Geestelijken en Hemelschen Koning / het groote werk sijner Regeering / tot saligheid van de menschen / uitwerkt / is gelegen in de uitvoering van de heerlijke verlossing / waar door Hy haar volkomelijk uit de magt van haar geestelijke vyanden red / en verlost ; welke vyanden wy verstaan te zijn de Weereld, het Vleesch, de Satan, en de Dood.

XCIII.

Van de Weereld.

Uit de magt des Weerelds verlost Christus de Heere sijn gehoorsame onderdanen / so wanneer Hy haar door de onderwijsing sijns Woords, en de kragt sijns Heiligen Geests / sodanig versterkt / datse magtig

worden/

worden / om niet alleen steunde op de over-kostelijkste beloften / de bedriegelijke anlok-selen der [a] Weereld te veragten ; nemaar ook / om de grouwsame dreigementen / de harde [b] vervolgingen / en het swaare lijden / 't welk de Weereld tegens haar verwekt / met een lijdsaam en standvastig harte / kloekmoedelijk te verdragen / en te over-winnen.

[a] Joh. XVI. vs. 33.
Gal. VI. vs. 14,
1 Joh. IV. vs. 4, 5, 6.
——— V. vs. 4, 5.
[b] Matth. X. vs. 16———40.
1 Pet. I. vs. 5, 6, 7.

XCIV.

Wat daar by verstaan word.

Op de aanlokselen, waar door de [a] Wee-reld de onderdanen van onsen Heere Jesus Christus doorgaans tragt te verleiden / verstaan wy [b] Wellust, [c] Eer en [d] Schat;

[a] 1 Joh. II. vs. 15, 16, 17.
[b] Marc. IV. vs. 19.
1 Tim. V. vs. 6.
Jac. I. vs. 14, 15.
——— IV. vs. 1, 2.
1 Pet. II. vs. 11.
II——— II. vs. 18, 19.
[c] Joh. V. vs. 44.
——— XII. vs. 42, 43.
[d] Matth. XIII. vs. 22.
——— XIX. vs. 22——25.
1 Tim. VI. vs. 19.

anders van Joannes genaamd begeerlijkheid des vleesch, begeerlijkheid der oogen, en grootsheid des levens.

XCV.

Van het Vleesch.

By het woord Vleesch verstaan wy / de dierlijke en sinnelijke neigingen en genegenheden / die in het lichaam ofte vleesch des menschen plaats hebben; waar door de mensch natuerlijk helt / neigt en trekt / na al dat door de uiterlijke sinnen / 't Gesigt, 't Gehoor, de Reuk, de Smaak, en 't Gevoel, angenaam en gevallig is.

Rom. VIII. vs. 5——14.
Gal v. vs. 16——25.
——VI. vs. 8.
Ephes. II vs. 3.
Col. II. vs. 11, 12, 13.
1 Petr. IV. vs. 1.
II——II. vs. 10.
Jud. vs. 23.

XCVI.

't welk nader verklaard word.

Van de magt deser dierlijke / en sinnelijke neigingen / verlost Christus, onsen Koning / de sijne / door so veel Hy insgelijks door middel van sijn a Woord / en van sijn Geest / haar van de sonde / en sondelijken aart af wascht / reinigt / heiligt / en vernieuwt: dermate / dat / haar vleesch b gekruist zijnde

a 1 Cor. VI. vs. 11.
b Gal. v. vs. 24.

de met de bewegingen / en begeerlijkheden / sy onder de [c] heerschappye der sonde niet langer blijven leven.

c Rom. VI. vs. 12, 14.
—— VIII. vs. 1 —— 5.

XCVII.

Van den Satan, en sijn onderhorige boose geesten / bevrijd Christus de Heere sijn geestelijke Onderdanen / soo wanneer Hy de magt des Satans inbind / en beteugeld / dat hy (als boven gesegt is) buiten de Goddelijke wil en toelating / de Gelovigen geen schade of hinder kan toebrengen; ja menigmaal tegen sijnen wille moet vorderlijk zijn. Van den Satan.

Hebr. II. vs. 14.
1 Joh. V. vs. 18.

XCVIII.

De [a] laatste vyand, die te niet gedaan word, is de Dood: van dese sal ons [c] Jesus Christus / onsen Koning / volkomen [b] verlossen / so wanneer Hy sijn gelovige gehoorsame onderdanen uit de dooden sal opwekken / ten laatsten dage: sodanig / datse Van d'Opstandinge der Regtvaardigen.

a 1 Cor. XV. vs. 26.
b —— vs. 54 —— 58.
Apoc. XX. vs. 5, 12, 13.
c 1 Cor. XV. vs. 21, 22.
Joh. V. vs. 21, 28, 29.

se heerlijk en [d] onverderffelijk sullen opstaan; en in staat sullen gesteld worden/ van [e] noit weer te konnen sterven; sullende die gene/ die den HEERE opregtelijk en getrouwelijk sullen hebben gediend/ en ten tijde van sijne Heerlijke [f] Toekomste, nog in 't leven sullen bevonden worden/ wel niet ontslapen, maar veranderd worden in een punct des tijds, in een oogenblik; dervoegen/ dat het geen an haar verderffelijk is/ de onverderffelijkheid, en 't geen sterffelijk is/ de onsterffelijkheid sal andoen.

d 1 Cor. XV. vs. 42——45.
  II——V. vs. 1.
e Luc. XX. vs. 35——38.
f 1 Thess. IV. vs. 15, 16, 17.
  1 Cor. XV. vs. 51——54.

XCIX.

En der onregtvaardigen.

't Welk wy nogtans niet alsoo verstaan/ als of alleen de gelovige gehoorsame souden opgewekt worden/ en niet de goddeloose; verre van daar. Wy gelooven van harten/ dat'er een [a] algemeene opstanding der dooden sal wesen, [b] beyde der Rechtvaardigen, en der onrechtvaardigen.

a Joh. V. vs. 28, 29.
  Apoc. XX. vs. 12, 13.
b Act. XXIV. vs. 15.

C.

Invoegen dat Jeſus Chriſtus / van God Almagtig geſteld zijnde tot a een Rechter van levenden en dooden / die b ſonder aanneminge des perſoons oordeelen ſal / dat c wy alle ſullen moeten geopenbaard worden voor ſijn Rechter-ſtoel, op dat een ygelijk wegdrage, 't gene door het lichaam [geſchied] is; na dat hy gedaan heeft, het zy goed, het zy quaad.

Die beide geoordeeld ſullen worden.

a Matth. xxv. vſ. 31, 32, 33.
Act. xvii. vſ. 30, 31.
b Rom. ii. vſ. 5, 6.
i Pet. i. vſ. 17.
c ii Cor. v. vſ. 10.

CI.

Uit kragt van het bovengeſtelde / beſtaan wy ook / dat den Rechtvaardigen GOD, in de Heerlijke a Openbaring van onſen Heere Jeſus Chriſtus van den Hemel, met de Engelen ſijner kragt, en met vlammenden vuure, wrake ſal doen, over die gene, die het Euangelium van onſen Heere Jeſus Chriſtus niet gehoorſaam zijn: dewelke alsdan ſullen tot ſtraffe lijden het eeuwig verderf, van het Aangeſigte des Heeren, ende van de Heerlijkheid ſijner Sterkte: als

Van de ſtraffe der Goddeloſen.

die

a ii Theſſ. i. vſ. 7, 8, 9.
Matth. xxv. vſ. 41. en 46.
——— xiii. vſ. 41, 42.
Rom. ii. vſ. 8, 9.

die [b] geworpen sullen worden in den vuurigen oven, daar weeninge sal zijn, en kersinge der tanden.

So nogtans/ dat de Goddelijke Regtvaardigheid/ in dit rampsalige lijden [c] trappen sal gebruiken/ om den eenen verdoemden swaarder/ als den anderen/ te laten lijden/ na dat haare ongeregtigheid grooter/ ofte minder inder tijd sal geweest zijn.

b Apoc. XIV. vs. 10, 11. met cap. XVIII. vs. 2, 3.
——XIX. vs. 3.
——XX. vs. 10, 14, 15.
——XXI. vs. 8.
c Luc. XII. vs. 47, 48.

CII.

Genade-beloning der Vromen.

Gelijk wy mede sluitelijk/ [a] als een anker onser zielen, 't welk seker en vast is, door onwankelbaar gelove en hope op de Goddelijke beloften ontwijffelbaar onderstellen/ dat den Regtvaardigen en Getrouwen GOD alle die gene/ [b] die met volharding in goed doen, heerlijkheid, eere en onverderffelijkheid gesogt hebben, het eeuwige zalige leven, [c] uit genade/ sal schenken; om voor eeuwig en altijd [d] dat Hemelsche Ko-

a Hebr. VI. vs. 19.
b Rom. II. vs 7. en 10.
Matth. XIII. vs. 43.
c Rom. VI. vs. 23.
1 Joh. II. vs. 25.
d Matth. XXV. vs. 34. en 46.
Luc. VI. vs. 38.

Koningrijk te beërven, 't welk voor haar bereid is, van de grondlegging der weereld.

CIII.

In desen aldergelukzaligsten stand sullen sy, die, in dit tijdelijke leven, onder de weerelds gesinde menschen ten uittersten gehaat en versmaad zijn geweest; en [a] om de Gerechtigheids wille, veel wederwaardigheden hebben moeten uitstaan, en lijden, nu [b] niet meer hongeren of dorsten; en geen meer ongemakken onderworpen zijn; maar in aller eeuwen eeuwigheid volmaakte vreugde, in volle vergenoeging genieten: Want het Lam, dat in 't midden des Throons is, salse weiden; en sal haar een Leidsman zijn tot levende fonteinen der wateren: ende GOD sal alle traanen van hare oogen afwisschen.

Hun gelukfaligen stand.

a Matth. v. vs. 10, 11, 12.
b Apoc. VII. vs. 14—17.
II Cor. IV. vs. 17, 18.
I Petr. I. vs. 3, 4.
I Joh. III. vs. 2, 3.
Apoc. 21. doorgaans.

EINDE.

INHOUD

VAN ALLE DE

GRONDSTELLINGEN.

der

LIII.

XCII. En

FINIS.

DEN DRUKKER
AAN DEN
L E E S E R.

Dewÿl my, toen dit Werk genoegsaam was ten einde gebragt, de navolgende Rÿmen, door een Liefhebber, zÿn ter hand gesteld, soo heeft het my goed gedagt deselve hier by te voegen.

OP DE VERDEDIGING DER CHRISTENEN *DIE* DOOPSGEZINDEN GENAAMT WORDEN;

beneffens

KORTE GRONDSTELLINGEN VAN HUN *GELOVE en LEERE*;

DOOR

GALENUS ABRAHAMSZ,

enz.

Zoo ſcherpt gy nog uw pen voor 't Weereloozе Volk,
Verdedigt hunne Leer, beklad van laſtermonden;
En 't is u niet genoeg, als Evangeli-tolk
Met uwe tong alleen hun waarheit te verkonden,
GALENUS, Hoofdzuil van uwe Amſterdamſche Kerk,
En oudſte Harder van die Doopsgezinde ſcharen,
Die met de Liefde en Vrêe, het ware Kriſtenmerk,
Naar 't Lam *geteekent op uw toon by een vergaren?*

 Gewis:

Gewis: en, ſtboon uw tong van tael zoo wel beſpraekt,
Uw Godsvrucht, zoo geſiert met naeuwbeperkte zeden,
Meer als een halleve Eeuw de harten heeft geraekt,
En van den Predikſtoel de haat en nijt beſtreden,
Nog vind gy oorbaer tot ontheffing van den hoon,
Gegroeyt uit knibbel-zucht, in vaſte parkementen,
Voor 's Weerelts oog, tot eer van Gods gekruiſten Zoon,
Der Doop'ren waren gront, en onſchult, in te prenten.
Zoo volgt gy Vaders van de beſte Kriſten-eeuw;
Die, toen Gods Kruis-kerk in haer wieg met felle neepen,
En bitze ſmaetheit van den Heiden en Hebreeuw
Geteiſtert wiert alom, en na de keel gegrepen;
Toen Kriſtus Leer gelijk een gruwelſtuk gelaekt,
't Gedoopte Volk, verdacht in zamenkomſt, en zeden,
En liefdeplichten, by 's Lants Hooge Macht gewraekt,
't Geloof als meuyttael by geen wetten wiert geleden,
De Kriſtenwaerheit ſteeds met zacht Verdedig-ſchrift
Beſchermden voor het volk, en Keizer, en partyen;
Om met de pen 't gewelt der ſnoode laſter-drift
Veel krachtiger als met hun woorden te beſtryen:
De laſter ſchende vry het eerſte Kriſtendom,
En poog' zig eenen weg tot hun verderf te banen;
De Kerk wend al den hoon door haer geſchriften om;
Men ziet Arnobiën, Juſtinen, Tertuljaenen,
Met hunne veders zig vertoonen in het velt;
De Kriſten ſchaer, beſchut met die papiere-ſchilden,
Veel meer dan wapentuyg, al 't vyandlijk gewelt,
En leet ontkomen van die 't Kruis beſtormen wilden.
Gy volgt dat voetſpoor; en, daer uw Gedoopte Schaer
Al met het Kriſtendom van ouds den hoon moeſt deelen,
(Zoo grijpt de laſterzucht het beſte zelfs by 't haer)
Van dwaesheit, waengeloof, en meuytige krakkeelen,

Wilt

Wilt een Tertulliaen in deze lasterstrijt,
Een Kristenvader voor het Weerloos Volk verstrekken;
Dat nu geen smaetheit vreest, niet schroomt voor bits verwijt,
Nadien uw redenschilt hun veilig kan bedekken.
Soo hout een zware dijk 't geklots der golven op;
Wanneer het razend schuim ten oevers ingevaren
Op 't lage voorlant zijn verwoede keel en krop
Al buld'rend uitbraekt, en zig naeuwlijks kan bedaren;
De vaste hoogte stut met zachtheit dat getier,
En dwingt de golven zelfs in 't end aan stuk gestooten
Te trekken nae hun wedd' met ingetoomden zwier,
Terwijl al 't binnenlant bevrijt blijft voor hun schooten.

Wie vind dan uw bestaen of bijster, of verkeert,
Godvruchte Man, als was uw pen aen knibbelschriften
Besteed, als had gy ligt een nutter stof geleert,
Dan in het velt te treên van Godgeleerde driften!
Bekreun 't u niet: 't is zelfs de laster, die zoo spreekt,
En niet met wil gedoogt, dat Waerheits Zon uit 't duyster
Van haren nagt door al de nev'len heenebreekt,
En in den dag verkrijgt haer aengenamen luyster;
Nog eens, bekreun 't u niet: bescheydenheit keurt goet,
't Geen op een zachten trant, tot waerheits eer geschreven,
Met vrucht zig invlijt in het Godgezint gemoet,
En van geen tegenspraek heellicht word uitgewreven.

Kom, Knibbelzucht, tree toe, bijt uwe tanden stomp
Op Doop'ren onschult in dit Schrift u voorgedragen:
Zie hier, hoe averechts uw lastertael, hoe plomp
Hun zedigheit verwart met razende oproervlagen,
Voorheen te Munster soo verwaten uitgebroet:
Neen, neen: Waldenzen en beroemde Martelaren,
Uit Vrankrijk vliedende om den prang van hun gemoet,
Terwijlze van Lions in Vlaand'ren eerst vergâren,

Daar Mennoos zede-leer zig by de hunne voegt,
Zijn voor de ware ſtronk van 't Weerloos Volk te ſchatten;
Geen oproermakers, geen krankzinnig graeuw, 't welk zwoegt,
En woelt, en raeſt, en vecht, om ergens poſt te vatten:
Zie hier 't getuygenis der herkomſt voor u ſtaen;
En hoe de onnoos'le ſchaer nog eens gewetensbanden
In Alvaes tijt ontvlucht, en verder afgegaen,
Zig in den ſchoot verbergt van onze Nederlanden.
Terwijl Hoogduitslant met het krieken van den dag
Der Reformacie, ook een teelt van Doopsgezinden,
Bloeituygen van 't geloof, de hoon van 't Kerk-gezag,
Hier afzend, daerze zig alom te zamen vinden:
Of, luſt het u met nijt te knagen aen hun Leer,
Soo ſmael dan op 't geloof der zuiv're Kriſten-eeuwen,
Dat in den Doop *met hun, en toeſtemt in 't* Gezweer,
En zachte Onweerbaerheit *in 't aenzien der Hebreeuwen:*
Of liever zwijg voortaen, en hout u eeuwig ſtil
O laſter, nu geleert uit Korte Grondgeſtellen,
Op welk een vredetrant Menniſten naer Gods wil,
't Eenvoudige Geloof met Liefde en Deugt verzellen.

Maer gy, Gedoopten, gy ontfangt dit Kabinet,
Gelijk een heyligdom aen uwe Kerk geſchonken;
En ziet uw Kriſten leer, zoo juiſt in 't licht gezet,
Met hare oprechte ſchoont' voor al de weerelt pronken:
Zoo krijge uw yver luſt, zoo moet uw dankbaer hart
Met nieuwe drift dien Lijf-en Ziel-Geneesheer danken;
Die nooit vermoeyt, hoe hoog van jaren, hoe gezart,
Uw weerloosheit verweert met kragt van ſchrift en klanken.

J. BREDENBURG.

OP

OP DE VOORNOEMDE TRACTAATEN VAN GALENUS ABRAHAMSZ',

Oudste Artz, en Leeraar DER DOOPSGEZINDEN, binnen AMSTERDAM.

Conscia mens recti famæ mendacia ridet.

Het Christendom, wel eer in naam en faam
beledigd,
Wierd niet te min met kragt van meenig
held verdedigd;
Hier door den Philosooph en Martelaar JUSTYN',
Daar door TERTULLIAAN, wiens schermschrift in 't
latijn,
Op soo verheven trant voor 't Christenvolk geschre-
ven,
Haar eenig' aamtogt gaf, en 't Heidendom deê beven.

Dat dan nu ook 't geluid des Lastertongs verstom,
Die 't Doopsgezinde volk en 't Weerloos Christendom,
Of uit onkund betigt met Godvergeete smetten,
Of hare gruwlijkheên quaadaardig gaat blanketten;
Dewijl dier saken grond ontdekt word aan 't gemeen,
Door onsen (naamgenoot des grooten *Artz,*) GALEEN,
Die doet de nevelen van lastering verdwijnen,
En komt door klaarder licht der waarheid ons beschijnen;
Die wijst, van 't *Munstersch* volk, opregt uit d'oudheid aan,
Van wie, wanneer, en waar, haar dwaling is ontstaan;
Die toont, hoe 't *Weerloos* volk is eerstmaal opgekomen,
En zedert hier te land soo talrijk toegenomen;
Dat's regt VERDEDIGEN, of iemand ons besprek,
En suiv'ren onse Naam van al t'onsuiv'ren vlak!
So derf 't een goede saak sich wel voor 't licht vertoonen,
Daar 't quade dient haar vuil met dekken te verschoonen.
Stomp liep de laster! was de wereld niet soo sterk,
Door voorspoed, weeld' en schat, gedrongen in ons Kerk;
Men sag d'eenvoudigheid nog blinken in haar zeden,
Die nu van trap tot trap ontaart is in haar leden.
Of word ons ook betwist de *Christelijke* LEER,
Als was die van het spoor van Jesus onsen Heer,

Door

Door misverstand verdwaald op averegtsche wegen?
Ook hier laat ons sijn sorg in 't minste niet verlegen.
HY, die door Gods genâ besneeuwt met silver haar
In Kerkdienst afgesloofd nu meer dan vijftig jaar,
Stelt, 't geen sijn hart gelooft, in veler naam ter neder,
Dan met sijn gulde tong, nu door sijn Fenixveder.
Hier toont hy dat de LEER van onse Christen-kerk,
Het *Apostolisch* draagt, en ook der *Vad'ren* merk,
In 't heiligdom bespeurd der suiverste papieren,
Wier namen dit *Tractaat* met agtbaarheid verçieren,
By wien, dat al wie deugd, en wie geleerdheid mint,
Een letterschat, en stroom van gulde lessen vint.
Hier geeft hy een vertoog der *Doopsgezinde Gronden*,
Waar in sy 't even eens (och was 't in all!) verstonden;
In 't regt gebruik des DOOPS, na Christus wet betragt;
In 't staken van den EED, soo sorgelijk volbragt;
In 't volgen van het LAM, als WEERELOSE schapen;
Drie paarlen aan de kroon van ons eenvoudig wapen.
Gy dan, die vast op 't pad ter kennis tragt te spoên,
Om door welwetens kunst, nog ruim soo wel te doen,
Doorleest dit *Kort Begrijp* van kostelijke bladen,
Dit 't pit der Heilleer ons op MENNOOS traut aanraden,
Vooral, dat Jesus is de *Grond* der Zaligheid,
Aan 't werkende Geloof van 's wereelds grond bereid.
Pleeg Democrijt wel eer te krijten door de scholen,
De witte waarheid legt in swarten kuil verscholen,
Hier words'er uitgehaald, en in haar volle glans
Door *Stellingen* verklaard, als 't licht aan 's Hemels trans;

GROND-

GRONDSTELLINGEN, feer net gefchakeld als een keten,
Maar geenfins tot een prang van 't dwangeloos geweten;
Grondftellingen gehaald uit 't woord van 's Heeren mond,
Begrepen in de Schrift van 't Oud en Nieuw Verbond,
Want aan dien Regel toch van Gods onfeilb're boeken,
Die fek're keurfteen, zijn dees regels t'onderfoeken,
En of fchoon Socrates, of Plato was ons vriend,
De waarheid moet alleen onkreukbaar zijn gediend.
Grondftukken, die te diep niet foeken na 't verholen,
Om uit nieuwsgierigheid niet menigmaal te dolen,
Dewijl fpitsvindigheên, omtrent het Hoe bedagt,
Hier worden afgekeurd, als fchraal en fonder kragt.
Grondftellingen noch eens, die 't nut en 't nodig fchiften,
Tot rigtfnoer van 't geloof, dus anders heet van driften,
Op dat Verdraagfaamheid met liefde door befcheid,
Ons Broederfchap bekroon met vreed' en eenigheid.
Men dank dan ook de vlijt, en onvermoeiden yver
Van dit Eerwaardig Hoofd, dien Godgeleerden Schrijver,
Door wien, d'opregte munt, dus lang voorheen gewraakt,
Herkend, in prijs monteert, en weer in eere raakt.

E Y N D E.